

Detlić

Magazin za ljubitelje ptica u Srbiji

BirdLife
INTERNATIONAL

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

BROJ 20

ISSN 1821-0708

Decembar 2023.

U FOKUSU OPORAVAK MODROVRANE U SRBIJI

PREDSTAVLJAMO
KNJIGU
PTICE SRBIJE
I EVROPE

OPSTANAK
NEOBIČAN
SVET PAUKOVA

ASESUARI
SIMBOLIKA
PTICA U AFRICI

MORE

NL PURE
SJEDINJEN SA
PRIRODOM

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

REČ UREDNIKA

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Svi mi čiji je interes očuvanje ptica, svakodnevno slušamo poražavajuće vesti o akcidentnim situacijama, kao i o trajnoj degradaciji staništa. Osim sanacija već pogođenih ekosistema, veoma je bitno ulagati i u preventivan rad.

Zaštita i bezuslovno poštovanje zakonskih regulativa u koje su inkorporirane mere koje u svetu daju rezultate, čine delovanje u prirodnom okruženju jednostavnijim, efikasnijim i jeftinijim.

Vitalni ekosistemi su ključni akteri za ublažavanje posledica koje nastaju zbog klimatskih promena, ali i usled raznih nemilih okolnosti. Takve regije su očuvale sposobnost adaptacije na brojne negativne antropogene uticaje. Pored striktno zaštite ovih oblasti, ujedinjen nastup svih subjekata osnažuje borbu za pravo ptica na dostojan život.

Budući da ornitološku scenu u Srbiji čini različita interesna struktura, potrebno je ujediniti i držati na okupu kako stručnjake koji po vokaciji imaju za cilj zaštitu ptica, tako i ljubitelje ptica i prirode.

Već godinama to uspešno radi Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS), koje odoleva različitim

destruktivnim uticajima. Članovi Društva su iskreni zaljubljenici u ptice i kao takvi predstavljaju zainteresovanu i kvalifikovanu organizovanu društvenu grupu. Kroz različite akcije DZPPS pokušava i, za sada, uspeva da pomiri postojeće razlike, te je na čitavoj teritoriji Republike Srbije prepoznato i kao krovna organizacija „ptičara”. Ujedno, pronalazi modalitete i stavlja sve raspoložive kapacitete u funkciju zaštite celokupnog biodiverziteta, s akcentom na ornitofaunu.

Kao što se ptice po potrebi udružuju radi zaštite sopstvenog integriteta, tako i članovi DZPPS-a okupljeni u veliko jato lakše uspevaju da očuvaju ptice i prirodu. O tome svedoči i 20. revija za ljubitelje divljih ptica u Srbiji u svom jubilarnom broju. Od pokretanja, kroz pisanu reč Detlić verno svojim čitaocima prenosi sva dosadašnja iskustva o značaju i zaštiti ptica.

Priroda ima svoje zakone. Sledimo ih i živimo u skladu sa njima. Do nekog novog susreta, srdačno vaš,

Smo

Čaplje govedarke *Bubulcus ibis*
Foto: Vladimir Gagić

Natura BGA ED dvogled

namenjen je zaljubljenicima u divlje životinje ili poluprofionalcima koji traže laganu, robusnu i pouzdanu optiku. U celosti je proizveden u Japanu i isporučuje se sa garancijom od 30 godina. Sa optikom širokog polja za lako lociranje i praćenje, „ED” objektivima sa izuzetno malom disperzijom za super svetle slike, on daje izvanredan kvalitet, performanse i ergonomiju.

Dvogled Adventurer II WP PC

sa krovnom prizmom nudi prvim i povremenim korisnicima optike izvanredan kvalitet i vrednost za uloženi novac.

MM3 60 teleskop

MM3 serija teleskopa je dizajnirana i proizvedena da omogući jasne i oštre slike sa dobrim kontrastom boja i veoma važno, širokim spektrom

Univerzalni nosač za pametni telefon USM-2

pruža jednostavan i fleksibilan način da bezbedno montirate pametni telefon na teleskop ili dvogled i snimate video zapise ili fotografije.

Sadržaj:

ZAŠTITA PTICA	
Oporavak modrovrane u Srbiji – <i>Dimitrije Radišić</i>	6
Najveće urbano spavaliste malih vranaca konačno je zaštićeno! – <i>Dragan Simić</i> ...	12
GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?	
Obronci Šomrde – severni Kučaj – <i>Dragan Simić</i>	13
Ptice Sićevačke klisure – <i>Slobodan Marković</i>	16
Ptice Apatina – <i>Bela Kanjo</i>	18
Ptičarenje na dva točka – <i>Čeda Vučković</i>	22
OPSTANAK	
Neobičan svet paukova – <i>Gordana Grbić</i>	26
VESTI I REPORTAŽE	
Kampanja „Za naše krstaše” – <i>Uroš Stojilković</i>	32
Bezbedni dalekovodi uz Dunav – <i>Mirjana Rankov i Marko Šćiban</i>	34
Lešinari Stare planine – <i>Slobodan Marković</i>	36
Upoznajte specijalistu za suzbijanje zločina nad divljim vrstama – <i>Uroš Stojilković i Davor Marković</i>	37
Iskustva iz Evrope: kako se leče divlje životinje? – <i>Tibor Rekecki i Danica Veljković</i>	40
Međunarodni popis ptica vodenih staništa 2023. – <i>Marko Šćiban</i>	42
Prvi popis sabljarki u Srbiji – <i>Marko Šćiban</i>	43
Domaćinstvo na krilima sreće – <i>Nataša Jančić</i>	44
Naše jato na Poletu – <i>Nataša Jančić</i>	45
Evropski vikend posmatranja ptica: raste broj posmatrača! – <i>Vilmoš Barkoci</i> ...	46
Ptice Srbije i Evrope – Nova avantura počinje – <i>Željko Stanimirović</i>	48
ORNITOLOŠKI ASESUARI	
U potrazi za Simurgom – <i>Siniša Lekić</i>	50
Glasnik između ljudi i nebesa – simbolika ptica u Africi – <i>Aleksandra Prodanović Bojović</i>	52
PRIKAZ	
Muk – Goran Milašinović – <i>dr Marija Panić</i>	55
FOTO-REPORTAŽA	
Fotografsko ptičarski izazovi – <i>Josip Šarić</i>	56
MERIDIJANI	
Hajde da <i>birdwatchujemo</i> po regionu – <i>Sanja Đurović</i>	62

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Radomira Raše Radujkova 1A/211,
21000 Novi Sad
Telefon: 021/304-49-25
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:

Slobodan Ivić
e-mail: magazindetlic@gmail.com

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com

Članovi uređivačke redakcije:

**Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić,
Uroš Stojilković**

Lektura:

Vesna Grginčević
e-mail: grgincevic.v@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:

Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:

Modrovrana Coracias garrulus
Foto: **Szekeress Levente**

Štampa:

FUTURA doo
Dr Nikole Krstića 8, 21000 Novi Sad
www.futura.rs

Tiraž:

1200 primeraka

**DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE**

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

OPORAVAK MODROVRANE U SRBIJI

Dimitrije Radišić

Modrovrana *Coracias garrulus*
Foto: Szekeres Levente

Kada sam u 2019. govorio na nekoliko promocija Crvene knjige ptica Srbije, uvek sam isticao utisak koji sam smatrao najbitnijim: tokom kratkog perioda sopstvenih istraživanja ptica u Srbiji (to je otprilike 20 godina), svedočio sam iščezavanju nekoliko ugroženih vrsta. Srećom, postoje i vrste koje su za dlaku izbegle takvu sudbinu, a gde smo imali priliku da posvedočimo njihovom oporavku u velikom stilu.

Modrovrana (*Coracias garrulus*) je jedna od takvih. Čini se da o ovoj lepoj i šarenoj ptici u Srbiji svi znaju sve. Jedna je od retkih koja ima svoj *fan club*. Klub je toliko dobro organizovan da je uspeo da preokrene negativan trend koji je umalo doveo do iščezavanja i zahvalju-

jući ko-
jem s pra-
vom možemo reći
da postoji monitoring po-
pulacije (iako se u Srbiji mnogo
šta naziva tako, pravi monitoring priro-
de je retkost). Još kada smo na samim
počecima integracija DZPPS-a (tada
DZPPV) u *BirdLife international*, a to
je bilo oko 2010, pravili analizu pozna-
vanja ornitofaune Srbije, modrovranu
smo naveli kao dobro istraženu vrstu
čija zaštita ide dobro utabanom sta-
zom. Lično sam se zapravo tek nakon
toga priključio klubu fanova modro-
vrane. U to vreme, nisam slutio da će
mi njena aktivna zaštita postati pasija i
glavna preokupacija.

Ovaj tekst je kratak osvrt na opo-
ravak moje omiljene ptice, dopunjen
impresijama i zanimljivim otkrićima
koja bi mogla imati važnost u njenoj
zaštiti. Nisam imao za cilj preciznu
hronologiju događaja koji su pret-
hodili sadašnjem stanju. Iako možda

ima boljih, naveo sam nekoliko
primera „iz mog” regiona, gde sa
kolegama pratim modrovrane po-
slednjih 11 godina (centralni Banat
– okolina Novog Bečeja, Novog Mi-
loševa, Bašaida, Melenaca, Taraša i
Kumana; okolina Kladova i Negotina
i Titelski breg). Siguran sam da će me
drugi modrovranashi dopuniti u nekim
narednim brojevima *Detlića*.

Nekoliko reči o opšte- poznatoj ptici i njenoj sudbini u Evropi

Ako bismo pravili rang listu ptica
omiljenih u zaštitarskim projektima
u Evropi, modrovrana bi sigurno za-
uzimala prilično visoko mesto. Zato
je pomalo iznenađujuće što o njenoj
ugroženosti ipak ne znamo sve, a akci-
oni planovi za zaštitu vrste značajno se
dopunjuju pri svakoj reviziji.

Krenimo od sredine priče. Popu-
lacija modrovrane u Evropi je nestabi-
lana. Iako u nekim zemljama imamo
pozitivne trendove, a ponegde se ni-

šta značajnije ne menja nagore (ili bar
tako deluje), populacija vrste u globalu
se smanjuje, uz upečatljivo sužavanje
rasprostranjenja, naročito u isturenim
severnim delovima, odnosno central-
noj Evropi. Možda pomalo po inerciji,
modrovrana je uvrštena u veliku gru-
pu tzv. *farmland* ptica, odnosno pti-
ca poljoprivrednih predela. Sudbina
mnogih takvih vrsta ukratko je – slav-
na prošlost i sumorna budućnost, s
obzirom na to da se poljoprivreda,
koja je nekada otvorila put za njihov
procvat u celoj Evropi, naglo prome-
nila, postala preintenzivna, s previše
pesticida, monokultura i mehanizacije,
a premalo poluprirodnih „džepova” i
nedovoljno hrane. Zbog toga se bele-
ži dramatični pad njihovih populacija.
Modrovrana se uklapa u taj obrazac,
a u Evropi je dosta retko srećemo u
neizmenjenim predelima (otvorena
travna staništa s razbacanim drvećem).
Danas, dom su joj uglavnom nizijska

poljoprivredna staništa
koja donekle „liče” na nje-
na iskonska, s livadama i paš-
njacima, živicama, drvoredima i
usamljenim stablima koja označava-
ju granice poseda ili služe da se stoka
skloni u hlad. A u modernizovanoj po-
ljoprivredi Evrope takvi predeli ubrza-
no nestaju, pa modrovrana gubi i hra-
nu i mesto za gnežđenje. Tamo gde je
popljoprivreda postala preintenzivna,
posebno u centralnoj Evropi – i modro-
vrane nestaju brže, dok se vrsta još so-
lidno drži na „prirodnijem” jugu. Da zlo
bude veće, modrovranu vrebaju razne
druge nedaće – stradanje tokom na-
porne seobe, na saobraćajnicama, od
elektrokucije i dr. Ipak, u generalnom
obraslu postoje brojne nijanse: utvr-

đeno je da na jugu Evrope
modrovranama uglavnom fale
mesta za gnežđenje, dok na severu,
gde duplje u drveću nisu toliko defi-
citarne, problem predstavlja nedosta-
tak hrane – krupnih beskičmenjaka na
otvorenim staništima. Zato su i stra-
tegije zaštite drugačije i različito učin-
kovite u različitim delovima Evrope.

Dve priče o modrovrani u Srbiji

U Srbiji je populacija modrovrane danas izdvojena, a sudbina njenih fragmenata dosta se razlikuje. Ovde ćemo reći nekoliko reči o modrovrani u panonskom i nepanonskom delu zemlje, odnosno u Vojvodini i Srbiji južno od Save i Dunava.

Panonske stepe i šumostepe oduvek su bile nastanjene modrovranom, ali populacija je u evropskoj žitnici lagano opadala kako se predeo menjao i kako su nestajala najpre prirodna, a kasnije i poluprirodna staništa. Danas su u Vojvodini livade i pašnjaci sa starim stablima, lesnim i drugim odsecima svedena na mala i izolovana ostrva u moru intenzivne poljoprivrede. Taj proces dešavao se postepeno, pa ornitolozi nakon sredine 20. veka modrovranu smatraju proređenom. Do poslednjih decenija populacija je već drastično smanjena, a malo koja vrsta je bila pogođena masovnom sečom stabala po vojvođanskim atarima tokom ratnih 90-tih kao modrovrana. Ovde je momenat da kažemo da dobra modrovranska staništa i dan-danas nestaju i to dosta brzo. Dobar deo Vojvodine izgubio je svoj izgled „šumostepskog“ predela, što je rezultiralo pomalo zanemarenim problemom – mnogo je mesta gde uopšte nema zelene (*Picus viridis*), sive (*P. canus*) i crne žune (*Dryocopus martius*), tj. nema ko da napravi duplje u drveću u kojima se modrovrana gnezdi.

Idealnim staništima modrovrane u Vojvodini smatramo livade i pašnjake sa usamljenim stablima, šumarcima ili drvoredima. Ipak, u mnogim od njih nema ko da napravi duplju u kojoj se bi se mogla gnezdit

Foto: Dimitrije Radišić

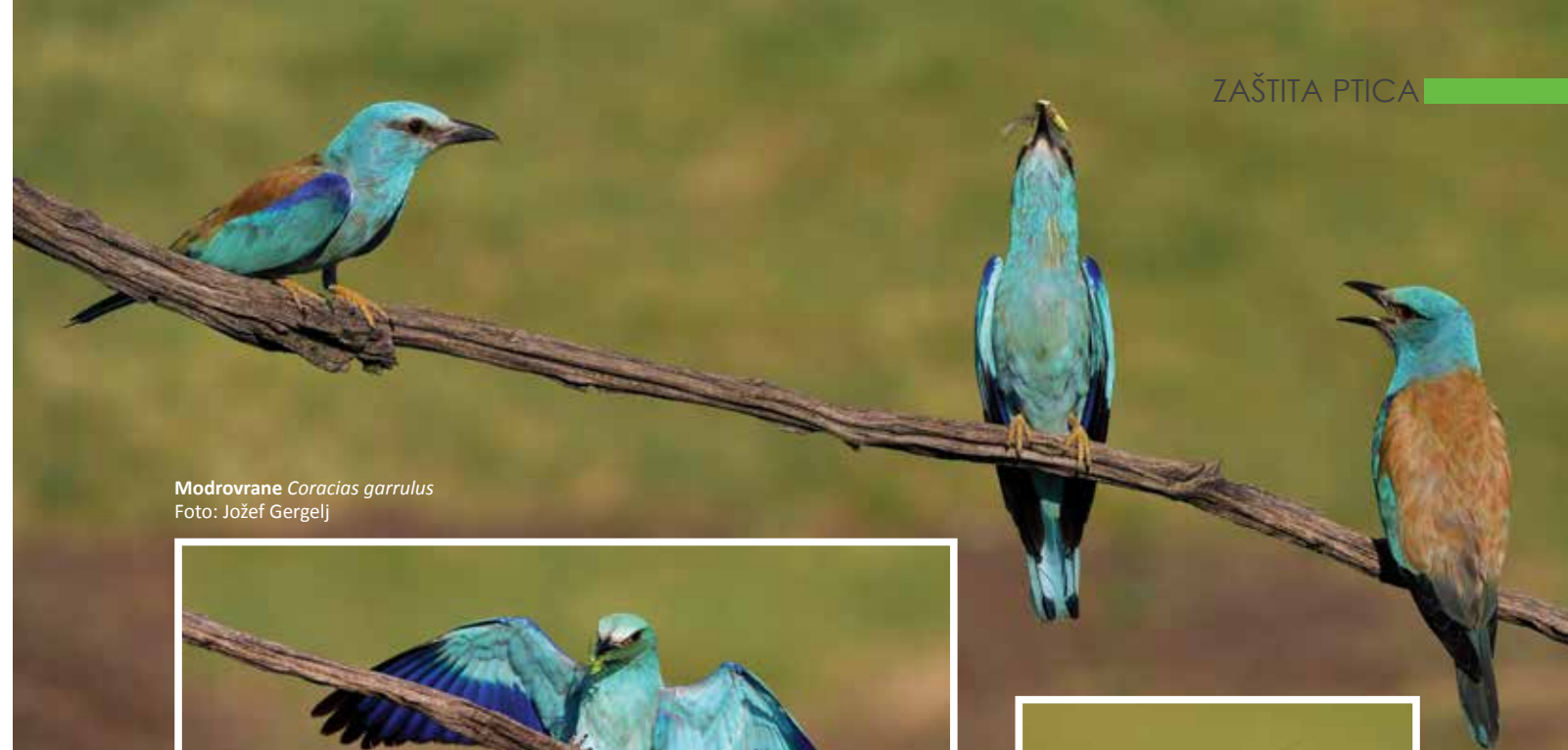
Situacija je početkom 21. veka bila poražavajuća – u celoj Vojvodini ostalo je 15–20 parova, i to u okolini Subotice. Ovo možda ne čudi, jer je krajnji sever jedan od retkih delova Vojvodine koji je delimično zadržao svoj šumostepski karakter.

Ali modrovrani je i tamo, kao i u celoj Vojvodini, trebala pomoć. Od 2003. spas je došao sa kućicama koje su modrovrane brzo prihvatile. Time se otvorila neverovatna mogućnost da se uz malu intervenciju, s nekoliko dasaka, eksera i merdevinama, suštinski nenaseljav predeo transformiše u raj za modrovrane. Grupa zaljubljenika u modrovrane brzo se latila posla i kućice su malo-pomalo, kroz mnoge projekte, nikle širom nekadašnjeg areala u pokrajini. Ispostavilo se da u Vojvodini modovranama fale samo mesta za gnežđenje, dok su staništa još uvek dovoljno izdašna u pogledu hrane. Ipak, širenje areala išlo je postepeno i modovranama je trebalo dosta vremena da se pojave tamo gde ih je nekada bilo. Sporo osvajanje u početku je pripisano filopatiji (privrženosti jedinki svojim teritorijama). Danas znamo da

je verovatniji (ili bar jednako važan) uzrok društvena priroda modrovrane – iako je u pitanju solitarna ptica, modrovrana izgleda voli predele gde ima puno drugih modrovran, na koje uvek budno motre krajičkom oka i od kojih uče, tako da oprezno zauzimaju nova, prazna staništa. Ovo znamo, između ostalog, na osnovu praćenja prstenovanih ptica, od kojih mnoge u odraslom periodu redovno menjaju kućice u kojima se gnezde. Primera radi, jedna modrovrana koju smo uhvatili u gnezdu kod Slanog kopova, tri godine kasnije zauzela je kućicu blizu Titelskog brega, oko 40 km dalje. Kolege iz Italije obeležile su jednu pticu, koja je nakon napuštanja gnezda pomno „razgledala“ potencijalna gnezdeća staništa kako u Italiji, tako i preko Jadrana, u Hrvatskoj. O tome da modrovrane vole društvo svedoče i manje poznati detalji iz njihovog intimnog života – danas znamo da su i mužjaci i ženke skloni da redovno „varaju“ svoje partnere, hoće ponekad da podmetnu jaja u tuđe gnezdo, ili da udruženo podižu mladunce. To su važna saznanja koja nam pomažu da odaberemo staništa za koja je najveća šansa da će biti zauzeta.

Kućice na banderama transformišu nenaseljive obešumljene livade i pašnjake u veoma produktivno stanište za modrovranu
Foto: Dimitrije Radišić

Modrovrane *Coracias garrulus*
Foto: Jožef Gergelj

Modrovrana sa plenom

Foto: Jožef Gergelj

Parenje

Foto: Jožef Gergelj

Modrovrana i ulov

Foto: Jožef Gergelj

Međutim, u Vojvodini su deficitarne i livade i pašnjaci. Jedna od dilema oko koje je među modrovranama bilo žestoke debate, jeste da li kućice treba postavljati isključivo oko livada i pašnjaka. Preovlađuje logika da ta staništa treba da budu u fokusu jer su najbogatija hranom, a mogućnosti trovanja pesticidima su najmanje. Pride, veća je šansa da će nekada ovakva staništa biti zaštićena kao deo ekološke mreže. Ipak, neki su eksperimentisali i deo kućica stavili u njive. Pokazalo se da modrovrane i njih rado zauzimaju (štaviše, jedno naše istraživanje pokazalo je da više vole kada su im teritorije malo prošarane njivama), a reproduktivni uspeh u njima nije se bitnije razlikovao. Ovo je još uvek nedorečena tema za istraživanje, ali mišljenja sam da bandere i stabla okružena njivama treba razmotriti, makar kao „mostove“ koji povezuju izolovane livade i razdvojene grupe društvenih modrovran.

Nedostatak drveća ostao je sveprisutni izazov u Vojvodini. Modrovranasi su za postavljanje kućica mudro iskoristili alternativu koja preseca nebrojane manje pašnjake i livade – bandere. Ipak, to nije bez rizika jer poznato je da ptice ponekad masovno stradaju od elektrokucije. Rekao bih da je elektrokucija modrovrane prilično retka, bar u vreme gnežđenja – u našem regionu, za 11 godina monitoringa, kada obilazimo 30-tak kućica na banderama, nikada nismo našli ni jednu sprženu modrovranu, dok je stradanje vrana,

svraka i vetruški redovna pojava. Mislim da je to zbog toga što modrovrana osmatra sa žica, a ne sa stubova, gde je najveća verovatnoća strujnog udara. A pokazalo se da su kućice na banderama efikasnije u odnosu na one na drveću jer je stradanje od predatora (uglavnom kuna belica) zanemarljivo retko, kućice su uočljivije i lakše ih je pronaći, a kilometri žica omogućavaju modovranama da sa idealnih osmatračnica osmatraju ogromne površine u potrazi za krupnim insektima koji štetaju ili lete ispod njih.

Modrovranu sam kod sela Mali Izvor (okolina Zaječara) poslednji put zabeležio 2013. godine. Zašto je iščezla iz naizgled savršenog staništa?
Foto: Dimitrije Radišić

U Srbiji južno od Save i Dunava situacija je mnogo manje jasna. U nepreglednim mozačnim predelima, gde su njive ispreseccane međama i označene usamljenim starim stablima, deluje da ste u idealnom staništu modrovrane. Dodatno, usled raznoraznih društvenih faktora, poljoprivreda je manje agresivna, česte su zapuštene njive, koje su za većinu *farmland* ptica slamka spasa. Mesta za gnežđenje i ishranu, naizgled, ima u izobilju. Kada su modrovrane umalo nestale iz Vojvodine, južno od Save i Dunava bilo ih je najmanje nekoliko desetina parova. Ali, vrsta postepeno nestaje i u tom delu zemlje. Danas, nekada obična ptica svedena je na nekoliko malih i izolovanih populacija, od kojih su jedine pouzdano aktivne u okolini Kladova, Negotina i Barajeva u Šumadiji. Iz ostalih predela, gde imamo solidne populacije drugih *farmland* ptica, već dugo nema modrovranu. Šta se dogodilo sa njima? Niko zapravo

ne zna. Doduše, moguće je da su neki istorijski nalazi pogrešno interpretirani kao gnežđenje, jer modrovranu ima jako razvučenu seobu (npr. početkom juna neke jedinke još se uvek sele), što bi značilo da je i ranije bila nešto ređa nego što se misli. Međutim, u okolini Kladova i Negotina, gde se nalazi rub ogromne populacije iz doline Dunava u Rumuniji i u Bugarskoj, modrovranu je zasigurno postajala sve ređa između 2000. i 2015. godine, sve dok nije preostalo nekoliko izolovanih parova.

A onda ide interesantan obrt u priči – po ugledu na Vojvodinu, u negotinskoj krajini i u okolini Barajeva postavljene su kućice. Začudo, modrovrane su, i pored postojanja prirodnih duplji, rado prihvatile nove, veštačke domove. Sada se već značajan broj parova gnezditi po kućicama, a i populacija se lagano širi. To što ptica koja nije previše specijalizovana lagano nestaje iz

(polu)prirodnih predela, a onda brzo prihvati veštačka gnezda u njima, govori da nam nešto ipak promiče i još uvek ne razumemo šta tačno modrovranu čini toliko ranjivom.

Bilo kako bilo, dobra vest je da populacija raste. Epilog programa zaštite je da u Vojvodini sada imamo oko 450 parova u kućicama, a južno od Save i Dunava oko 40. To znači da se populacija u Srbiji povećala osam puta u odnosu na procene iz 2003, a u Vojvodini bar 30 puta. Osim toga, modrovranu se gnezditi u većem delu Banata, značajnom delu Bačke, kao i na više lokaliteta oko Kladova, Negotina i u Šumadiji, što sve zajedno čini dobar deo nekadašnjeg areala. Ovi rezultati dobili su brojne aplauze na prezentacijama i rado su citirani u publikacijama o statusu vrste u Evropi i svetu. Izgleda da smo u Srbiji pogodili ključ koji otvara bravu... Ipak, šta donosi budućnost?

Zaštitu modrovrane sprovodi neformalna grupa nepresušnog entuzijazma, kojoj je ipak neophodno stalno podmlađivanje
Foto: Teodora Radišić

Ko su modrovranaši u Srbiji

Neformalna grupa zaljubljenika u modrovranu angažovana je na postavljanju kućica još od samog početka programa, ranih 2000-tih. U 2013. grupa se organizovala tako što je podelila delove areala modrovrane u Srbiji na monitoring jedinice (15 oblasti), pa su učesnici dobili svoja teritorijalna zaduženja koja se odnose na postavljanje kućica i praćenje stanja u njima. Grupa se snalazi na razne načine kako bi obezbedila sredstva za izradu kućica, njihovo postavljanje i kasniju kontrolu uspešnosti gnežđenja. Danas imamo oko 1.000 postavljenih kućica i gotovo svaka od njih obilazi se najmanje jednom (nekad i više puta) godišnje radi provere zauzetosti i markiranja mladunaca. Više stotina jedinki markira se svake godine. Modrovranaši su čak napravili i bazu podataka o kućicama, kao i aplikaciju *Coracias* za praćenje stanja u kućicama na terenu (<https://m.apkpure.com/nl/coracias/org.coracias>; izradio Boris Brdarić). Modrovranaši se svake godine sakupe u vizitorskom centru na Ludaškom jezeru na dvodnevnoj radionici, prezentuju svoje godišnje izveštaje, gde razmene iskustva i podsete jedni druge koliko je uzbudljivo štitići ugroženu vrstu.

Teški budući koraci

Očigledno je da su kućice bile ključne za oporavak modrovrane u Srbiji. Procenjujemo da se preko 90% populacije gnezditi u njima, a kućice „rade“ i tamo gde postoje dobri uslovi za gnežđenje u prirodnim dupljama. Kućice generalno jesu bezbednije i komfornije, što se odražava na reproduktivni uspeh, ali kako ptice to znaju? One bar delimično instinktivno biraju staništa na koja su se adaptirale milenijumima, a delom prilagođavaju svoje ponašanje novim uslovima. Da li ih kućicama možda odvrćemo od prirodnog ponašanja? Hoće li naše modrovrane zaboraviti da traže duplje žuna u drveću ili rupe u lesnim odsecima? Srećom, ima naznaka da se to neće dogoditi – sve je više pokušaja gnežđenja u prirodnim dupljama u predelima gde je populacija već zauzela većinu kućica. Ipak, treba biti oprezan jer kućice zahtevaju stalni rad na terenu – neko treba da ih napravi, postavi, opravi, zameni, kontroliše... Na ovome trenutno radi grupa od 30-tak volontera, ali program je dugoročan, finansije je teško pronaći i, budimo iskreni, modrovranaši uspevaju da ga održavaju samo svojim skoro fanatičnim entuzijazmom. Već smo stigli do toga da je većina postavljenih kućica zauzeta, a teško je program proširiti na nova područja i dodatno omasoviti kućice.

A šta je sa staništima bez kućica i prirodnim ponašanjima modrovrane, možemo li se na njih osloniti? Pa, u toj proceni nas ometa nedostatak znanja. Nismo načisto ni šta je idealno stanište modrovrane, ni šta joj smeta. Jedan nesuđeni mađarski projekat zaštite modrovrane imao je za zadatak restauraciju tzv. *wood pastures* (šumovitih pašnjaka u nedostatku boljeg prevoda), gde su velika, veteranska stabla razbacana po pašnjacima. Takvih staništa u Srbiji je malo (jedini veći šumoviti pašnjak koji mi pada na um je Krčedinska ada), a njihova restauracija u razmerama dovoljnim da pomognu modrovrani mamski je zadatak (u Srbiji ne uspevamo da rešimo ni mnogo manje probleme). Zapavo, realnost je da se i postojeća staništa, odnosno preostali pašnjaci i livade, naročito u Vojvodini, brzo gube usled preoravanja, izgradnje industrijskih objekata i saobraćajnica, a većina ih ne uživa nikakvu pravnu zaštitu. Moram da priznam da nemam neku dobru strategiju na pameti. Možda je proširivanje mreže zaštićenih područja i ekološke mreže trenutno najbolje rešenje, ali to je tek prvi korak u budućoj zaštiti.

Ipak, jedno je jasno – sigurna budućnost za modrovranu ostaje projekat za sledeću generaciju ornitologa. Mi je još uvek nismo sačuvali, ali jesmo je spasili od izumiranja, a modrovranu koja je rođeni *survivor* iskoristila je

priliku. Zato je čast biti deo posvećene ekipe, kojom rukovodi Oto Sekereš, pionir zaštite modrovrane u Srbiji. Šta za prirodnjaka može biti veće dostignuće nego da za buduće generacije sačuva jednu ugroženu vrstu?

Izvori:

- BirdLife International (2023) Species factsheet: *Coracias garrulus*. Downloaded from <http://datazone.birdlife.org/species/factsheet/european-roller-coracias-garrulus> on 07/09/2023. Recommended citation for factsheets for more than one species: BirdLife International (2023) IUCN Red List for birds. Downloaded from <http://datazone.birdlife.org> on 07/09/2023.
- Finch, T., Branstons, C., Clewlow, H., Dunning, J., Franco, A.M., Račinskis, E., Schwartz, T., Butler, S. J. (2018). Context-dependent conservation of the cavity-nesting European Roller. *Ibis* 161: 573–589.
- Kiss, O., Schwartz, T., Barišić, S., Valera, F., Tokody, B. (2020) International Species Action Plan for the European Roller *Coracias garrulus garrulus*
- Milinski, L., Radišić, D., Arok, M., Nikolić, T. (2022). Foraging habitat characteristics influence the nest-box occupancy and breeding parameters of European roller (*Coracias garrulus*) in Serbia. *Archives of Biological Sciences*, 74(3), 251–262.
- Monti, F., Barišić, S., Cannarella, S., Čiković, D., Tutiš, V., Kralj, J., Catoni, C. Breeding phase and outcome determine space use in European rollers *Coracias garrulus* prior to migration, *Current Zoology*, 2023; zoad006, <https://doi.org/10.1093/cz/zoad006>
- Radišić, D., Vasić, V., Puzović, S., Ružić, M., Šćiban, M., Grubač, B., Vujić, A. (Eds). (2018). Crvena knjiga faune Srbije III – Ptice. Zavod za zaštitu prirode Srbije, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Beograd. pp. 552.
- Ružić, M., Szekeres, O., Ágoston, A., Balog, I., Brdarić, B., Gergely, J., Đapić, D., Đorđević, I., Hám, I., Márton, F., Pantović, U., Radišić, D., Rankov, M., Rajković, D., Sihelnik, J., Šimončík, S., Szekeres, I., Szekeres, L., Sučić, A., Tucakov, M., Vida, N., Vinkó, T., Vučanović, M. (2016) The recovery of the European Roller *Coracias garrulus* population in Vojvodina Province, Serbia. *Adriatic Flyway - Bird Conservation on the Balkans, Proceedings of the Second Adriatic Flyway Conference in Durrës, EuroNatur foundation*. Durrës, Albania, 1-3.Oct.2014. pp 193-201.

Modrovranu *Coracias garrulus*
Foto: Szekeres Levente

NAJVEĆE URBANO SPAVALIŠTE MALIH VRANACA KONAČNO JE ZAŠTIĆENO!

Dragan Simić

Počelo je tokom ledenog februara 1996. Noćne temperature u Beogradu već su dve nedelje bivale ispod minus 10 Celzijusa i sve je bilo zaleđeno, a Dunavom su plutale pločaste sante. Krijući se od zime, sedeo sam u jugu i zurio u mutno nebo nad rekom. Kad god bi se vetrobran zaledio, nisam mogao sebi da priuštiti da upalim motor zbog nestašice benzina (embargo UN na uvoz goriva), pa bih upalio kamperski primus da odmrznem vetrobran i ugrijem se, držeći pri tom jedno oko na nebu, a drugo na plamenu, da ne zahvati sedište. Šta sam tamo radio? U to vreme, mali vranaci (*Microcarbo pygmeus*) smatrani su ranjivim (VU) na IUCN Crvenoj listi i bili su prilično malobrojni: tek su se vratili u grad nakon pola veka odsustva.

Do sredine 20. veka mali vranac bio je uobičajena gnezdarica ritova oko Beograda sve dok većina bara nije isušena, a ptice nestale, u jednom trenutku i iz cele Srbije. Izgradnjom Đerdapske brane, ptice su se vratile da se gnezde na poplavljenim rečnim ostrvima. A krajem osamdesetih vratile su se i u Beograd, ali samo da bi prezimile u gradu. Populacija koja zimuje u Beogradu danas broji oko 4.000 malih vranaca, što predstavlja 2 odsto svetske populacije i preko 5 odsto evropske populacije ove vrste.

Mali vranac *Microcarbo pygmeus*
Foto: Vladimir Gagić

Koristeći reke kao letne koridore mali vranaci se krajem dana sa svojih lovnih područja na Dunavu vraćaju u spavalistište na Savi, u nekoliko vrbaka oko donjeg špica Ade Ciganlije. Ako provedete poslednji sat obdanice posmatrajući letni koridor – nebo nad rekom, možete posmatrati stotine i hiljade ptica. To jest, možete ukoliko znate da razlikujete udaljene vrane tačke od drugih podjednako udaljenih i vranih tačaka, poput gaćaca i čavki, koje se takođe vraćaju, sad u neka svoja spavalista duž Save, pa se svi zajedno stapaju s krošnjama drveća u sve gušćoj pomrčini.

Najveću pretnju opstanku malih vranaca u Beogradu predstavlja urbanizacija njegovih obala i uništavanje preostalih vrbaka, što je 2009. pokrenulo inicijativu za zaštitu Direkcije za izgradnju Beograda i Lige za ornitološku akciju. Zavod za zaštitu prirode Srbije završio je studiju s predlogom zaštite 2012. i tada je počela agonija proglašenja.

Mali vranac je strogo zaštićena vrsta, i prema srpskom zakonodavstvu, i prema Bernskoj konvenciji o očuvanju evropske divlje flore i faune. U Evropskoj uniji, one su uključene u Aneks i Direktive o pticama i njihova staništa su stoga potencijalna područja ekološke mreže Natura 2000.

Tokom 20 godina koliko je Liga za ornitološku akciju pratila brojnost malih vranaca u Beogradu, maksimalni broj zabeležen je u zimu 2007/2008, kada je populacija iznosila 6.728 jedinki. Ovo pokazuje veliki značaj obala reke Save, u srcu glavnog grada, za očuvanje biološke raznovrsnosti sa značajem koji prevazilazi nacionalne granice.

I nakon 13 godina kampanje Lige za ornitološku akciju, u zimu 2023, na sednici Skupštine grada Beograda usvojena je odluka o proglašenju Zaštićenog staništa „Zimovalište malog vranca“. Dugo sam to čekao, toliko da sam jedno vreme izgubio svaku nadu, ali konačno je 23 ha ovog malog rezervata isključeno iz planova za dalju izgradnju Beograda.

Prethodne, 2022. godine, zvanično je otpočeo proces zaštite Beljarice i šireg poteza forlanda kao Predela izuzetnih odlika „Forland leve obale Dunava kod Beograda“ – još jedan rezervat koji sam predložio i za koji sam se potom čitavu deceniju borio protiv investitora i „urbanista“, čime je lični rezultat dostigao 1881 ha novozaštićenih područja (pretežno šumskih staništa) u mom gradu. Nadam se da mi to pokriva vlastiti ugljeni otisak.

OBRONCI ŠOMRDE - SEVERNI KUČAJ

Dragan Simić

Foto: Julien Birard

Čak i među zaštićenim područjima Srbije, Nacionalni park Đerdap odskače očuvanošću prirodnih staništa. Oko 70 procenata površine parka obraslo je listopadnom šumom, ostalo su pretežno livade i krečnjačke litice. U parku je zabeleženo oko 170 vrsta ptica.

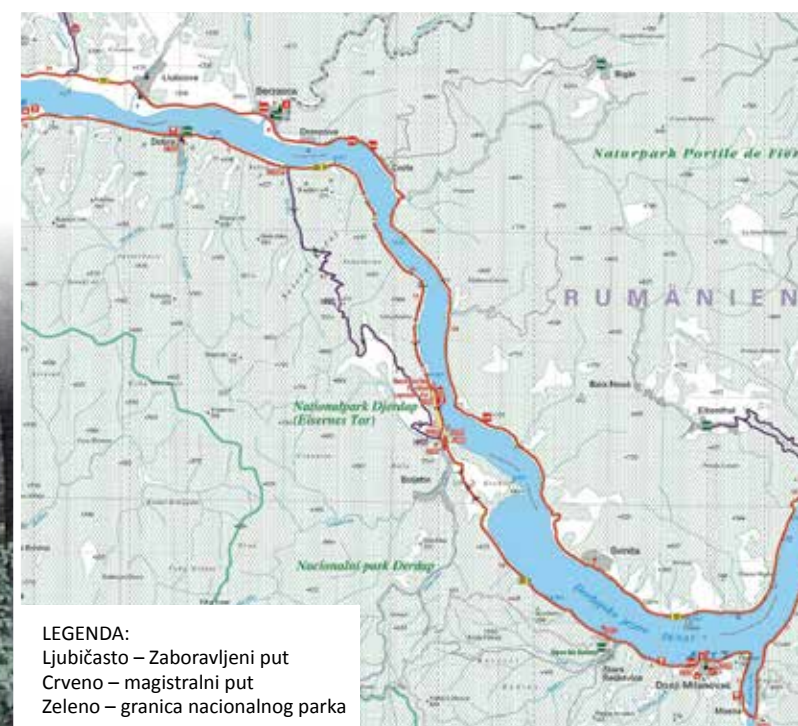
Zaboravljeni put je deonica od 19 km nekada glavne regionalne rute (vozeći se tuda, teško ćete u to poverovati). Kada je Đerdapska magistrala izgrađena 1986, ovaj je skoro nestao sa mapa, iz sećanja, ali i iz opštinskog budžeta za održavanje puteva. Trasa Zaboravljenog puta povezuje sela Boljetin i Do-

bra, najpre (idući iz Boljetina) prolazeći kroz livade Kulmature sa zabranama i ponekim voćnjakom šljiva, jabuka ili krušaka, pa dalje na sever, kroz tamne i stare bukove šume.

Moja uobičajena taktika je da pre zore krenem iz Beograda sve do kanjona Boljetinske reke, na nizvodnom kraju ture, oko 170 km ili dva i po sata. Usput dopunite rezervoar u Golupcu, da vam se ne bi desilo što i meni tokom prvog obilaska ovog terena. Od Boljetina vozim uzvodno i polako se vraćam kući, obilazeći kasnije Labudovo okno (zbog tog skretanja ukupno pređem nekih 400 km). Ali možete doći i dan

ranije; u selu Dobra (uzvodni kraj ture) postoje dva porodična pansiona, Stanojević i Cvetković, pa možete baš tu da prespavate, da se sutra u sam cik zore bacite u ptičarenje.

Skretanje s magistralnog puta je označeno za Boljetin (44,540039°N, 22,030813°E), a sledi ubrzo posle jednog od tunela – pazite da ga ne prođete. Na pojedinim delovima (bliže Boljetinu), asfalt Zaboravljenog puta je u velikoj meri izlomljen teškim kamionima punim bukovih stabala (ma koliko nelegitimno, još uvek legalno posećenih u parku), dok u severnom, šumskom delu trase nije toliko loš.

LEGENDA:
Ljubičasto – Zaboravljeni put
Crveno – magistralni put
Zeleno – granica nacionalnog parka

Siva senica *Parus palustris* Foto: Andrey Gulivanov

Nakon skretanja za Boljetin, put se spušta do mosta (označen međunarodnom oznakom Dunavske biciklističke rute za Golubac). Možete parkirati pored i pogledati kanjon Boljetinske reke s vaše desne strane, pravu geološku čitanku. Ovo je bilo prvo zaštićeno geološko nalazište na području Đerdapa, nastalo duž rase- da koji je Boljetinska reka usekla u sedimentne stene. Vidljivi slojevi sedi- menata taloženi su od pre oko 160 do oko 145 miliona godina, kada je ovo područje bilo deo okeana Tetis. Razni glavonošci (amoniti i belemniti) tada su nastanjivali okean, o čemu svedoče njihovi fosilizovani ostaci, koji se još uvek otkrivaju u stenama. Ali vaš razlog da obiđete kanjon je vodenkos koji se tamo gnezdi i, uz malo sreće, možda ćete čak naići i na strnadicu kamenjarku. Ostale vrste uk- ljučuju potočnu plisku i sivu senicu.

Odatle pratite putokaz među- narodne Dunavske biciklističke rute, pređite most i nastavite uzbrdo. Ovo je veoma produktivno područje ug- lavnom otvorenih ili poluotvorenih staništa, gde su ptice brojne i lako ih je uočiti. Obične vrste ovde su batokljun (*Coccothraustes coccothraustes*), rusi svračak (*Lanius collurio*), šumska ševa (*Lullula arborea*), vuga (*Oriolus orio- lus*) i grlica (*Streptopelia turtur*). Nešto teže, ali unutar realističnih očekivanja su vinogradska strnadica (*Emberiza hortulana*), daurska lasta (*Cecropis daurica*) i senica šljivarka (*Poecile lu- gubris*). Među mogućim vrstama su i strnadica kamenjarka (*Emberiza cia*), vijoglava (*Jynx torquilla*), siva (*Picus canus*) i zelena žuna (*Picus viridis*), osičar (*Pernis apivorus*) i orao kliktaš

(*Aquila pomarina*). Lokalne retkosti obuhvataju ušatu ševu – *Eremophi- la alpestris* (početkom decembra) i crvenoglavog svračka – *Lanius sena- tor* (početkom juna, ali verovatno još na seobi).

Posle 8 kilometara stižete do najviše deonice Zaboravljenog puta, na 500 m n.v., gde se nalazi i raskrsnica, levo za rezervat Šomrda (zemljani put), desno asfalt za selo Dobra (i dalje, Golubac) – držite desno. Vrh Šomrski kamen

(810 m n.v.) poznat je kao najseverniji deo areala božikovine (*Ilex aquifolium*), reliktna zimzelena vrste u Srbiji i jedino njeno nalazište u Đerdapu.

Ali, kao što sam rekao, držite desno, niz severnu padinu i uđite u šumu za narednih 11 kilometara. Prvo ćete naići na čiste bukove šume na višim padina- ma, koje se postepeno mešaju s hrastom kitnjakom i običnim grabom, javorom i jasenom dok se spuštate, a na nižim pa- dinama su čiste šume hrasta kitnjaka.

Vijoglava *Jynx torquilla*

Foto: Houmame Khelili

Batokljun *Coccothraustes coccothraustes*

Foto: Vincent van Zalinge

Prvo ćete naići na čiste bukove šume na višim padinama
Foto: Julien Birard

Ovo je veoma produktivno područje uglavnom otvorenih ili poluotvorenih staništa, gde su ptice brojne i lako ih je uočiti. Foto: Julien Birard

Crna žuna *Dryocopus martius*

Foto: Andrey Gulivanov

Šumska sova *Strix aluco*

Foto: James Armes

Jednom sam pokušao da ovuda prođem u januaru. Brinuo me je led na putu na strmijoj južnoj padini, ali to je ujedno i sunčana strana i bila je prohodna. Pre nego što sam prešao na blago nagnutu, šumovitu severnu padinu, imao sam sreću da sretnem čuvaru parka, koji su me upozorili na dubok sneg unutar senke golih kroš- nji, koji je bio prepreka čak i za njihove džipove, pa sam se istim putem vratio.

Većina ptica koje sam sreo bila je unutar jaruga, u unutrašnjim krivina- ma puta, posebno u višoj, bukovoj šumi. Ne mogu da kažem da li je to stanište zaista bogatije, ili je to zbog manje bočnih grana, pa je vidljivost bolja (verovatno ovo drugo). Na tim višim padinama našao sam najbolje detliće, kao što su planinski detlić

(*Dendrocopos leucotos*), crna (*Dryoco- pus martius*) i siva žuna. Srednji (*Lei- opicus medius*) i mali detlić (*Dryobates minor*) uglavnom su bili u nižoj, hrasto- voj šumi. Ta deonica prolazi i pored im- pozantnog vrha Sokolovac (626 m n.v.; obratite pažnju na bele čiope (*Tachy- marptis melba*).

Češće vrste uključuju batokljuna, malog slavuja (*Luscinia megarhyn- chos*), drozda pevača (*Turdus phi- lomelos*), dugokljunog puzića (*Cer- thia brachydactyla*), rusog svračka, vugu. Nešto manje uobičajene, ali realistične vrste uključuju šumskog zviždaka (*Phylloscopus sibilatrix*), belovratu muharicu (*Ficedula albi- collis*), sivu senicu (*Parus palustris*), goluba dupljaša (*Columba oenas*), šumsku sovu (*Strix aluco*). Ovde živi i

mala muharica (*Ficedula parva*), ret- ka gnezdarica Srbije, koja naseljava pretežno gusto obrasle jaruge u bli- zini potoka.

I na kraju stižete do obale Dunava i dobrog asfalta magistralnog puta. Donji Milanovac, gde se nalazi sedište parka, nalazi se s vaše desne strane, dok su Dobra, Golubac, kao i Beograd (oko 155 km odatle) s vaše leve strane. Ako želite da obiđete rutu od Dobre, krećući se nizvodno, uzvodni kraj Zaboravljenog puta leži istočno od Do- bre. Skrenite desno posle trećeg mo- sta s jarko crvenom ogradom (brojeći onaj u Dobri kao prvi) i pratite među- narodni znak Dunavske biciklističke rute za Donji Milanovac i Kladovo. Skretanje sa Đerdapske magistrale je na 44,629390°N 21,959730°E. ■

ISPRAVKA ZA RUBRIKU „OPREMA” - Detlić br. 19, str. 41 - tekst: „ŠIROKO DA ŠIRE NE MOŽE”

Kako nisam imao nijednu kooperativnu pticu u bašti, odlučio sam da pratim kolonu mrava. Prolazili su pokraj stola i ubrzo nestajali iz vidokruga oka. **NL može da izoštri na dva metra.** Na tako malom rastojanju, dubina vidnog polja je veoma uska i za, recimo, svakih pola metara morao sam ponovo da podesim fokus, ali točkić za izoštravanje bio je gladak i brz.

PTICE SIĆEVAČKE KLISURE

Slobodan Marković

S trme padine Svrljiških planina i Suve planine, na nekim mestima visoke i po nekoliko stotina metara, svojim tokom razdvaja reka Nišava, stvarajući tako Sićevačku klisuru – park prirode koji se prostire na teritoriji opština Niš i Bela Palanka, u jugoistočnom delu Srbije. Raznovrsnost tipova staništa koja odlikuje Sićevačku klisuru uslovlila je i veliku biološku raznovrsnost koju su istraživali ornitolozi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije kada su tokom 2021. i 2022. radili na monitoringu ptica ovog zaštićenog područja s prioritetom popisa gnezdarica.

Odavno je Sićevačka klisura poznata među posmatračima ptica, neke od najređih gnezdarica naše zemlje mogle su da se posmatraju samo na ovom lokalitetu. Na

nebu iznad klisure stalno su posmatrani suri orlovi (*Aquila chrysaetos*), sivi sokolovi (*Falco peregrinus*), riđi mišari (*Buteo rufinus*), kratkoprsti kopci (*Accipiter brevipes*), krški sokolovi (*Falco biarmicus*), ali i bela kanja (*Neophron percnopterus*), dok su kamenjare i litice krasile sredozemne beloguze (*Oenanthe hispanica*), kos kamenjar (*Monticola saxatilis*), kamenjarke (*Alectoris graeca*) i bele čiope (*Tachymarpis melba*). U svega nekoliko decenija gotovo sve ove retke vrste nestale su iz Sićevačke klisure, a onima koje su ostale preteći ista sudbina. Gubitak staništa, povezan s gubitkom stočarstva i promenom klime, glavni je uzrok gubitka vrsta. Nažalost, prisutni su i eksploatacija kamena i šuma, a na sve to i ciljano uništavanje populacija grabljivica od strane sokolara i golubara.

Čuk *Otus scops*

Foto: Дмитрий Жодзишский

Na teritoriji parka prirode zabeleženo je oko 80 vrsta ptica od kojih su većina gnezdarice. Ptice grabljivice ostavljaju najveći utisak, suri orlovi kao najmoćniji orlovi na nebu uvek su i najinteresantniji za posmatranje. Zmijar (*Circaetus gallicus*), kao i osičar (*Pernis apivorus*), mogu se videti u samom parku prirode, ali i u neposrednoj blizini. Sivi soko se povremeno može videti ali je verovatnoća da se tu i gnezdi gotovo nikakva. Od sova se mogu čuti, i ređe videti, buljina (*Bubo bubo*), utina (*Asio otus*) i čuk (*Otus scops*).

U proleće i leto klisura odjekuje pesmom raznih pevačica. Na stalnu pesmu slavuja (*Luscinia megarhynchos*) i vinogradske strnadice (*Emberiza hortulana*), koji se mogu čuti na gotovo svakom koraku, s litica kamenjara i iz okolnog žbunja nadovezuje se pesma strnadice kamenjarke (*Emberiza cia*), crnogrlje strnadice (*Emberiza cirlus*), brgljeza (*Sitta europaea*) ali i drozda imelaša (*Turdus viscivorus*). Vrsta koja se najčešće posmatra verovatno je rusi svračak (*Lanius collurio*).

Senica šljivarka *Poecile lugubris*

Foto: Budimir Rašović

Strnadica kamenjarka *Emberiza cia*

Foto: Budimir Rašović

Brgljev *Sitta europaea*

Foto: Frank Vassen

Jedna od najbitnijih gnezdarica ovog područja, kamenjarka, beležena je nekoliko puta i u većem broju, pa možemo pretpostaviti da se na ovom lokalitetu gnezdi više desetina parova ove vrste. Kamenjarka je, nažalost, i veoma ugrožena zbog već pomenutog gubitka staništa, gde kamenjari velikom brzinom zarastaju u visoku travu i šikaru.

Sićevačka klisura, nesvakidašnji geološko-biološki dragulj jugoistočne Srbije, takođe bogat i kulturno-istorijskim spomenicima, sada ima još jednu publikaciju sa svojim imenom – „Ptice Sićevačke klisure“, koja ima za cilj da promoviše ono najlepše i najšarenije što ovaj dragulj poseduje. Posmatrati ptice u Sićevačkoj klisuri je zahtevno ali nikad ne razočara – ovaj predeo uvek nagradi uporne uzbuđljivim prizorima. Pejzaži oštih i visokih litica čekaju. ■

Kamenjarka *Alectoris graeca*
Foto: Slaviša Tomanović

Foto: Irina Stamenković

PTICE APATINA

ISTORIJAT ORNITOLOGIJE I ISTRAŽIVAČI

Bela Kanjo

Od davnina ljudi prate život ptica. Najstariji podatak vezan za Apatin opisuje nemili događaj. Naime, 17. oktobra 1872. dogodio se veliki pomor seoskih lasta (*Hirundo rustica*). Laste su stizale u Apatin u ogromnim jatima izmučene od gladi usled naglog zahlađenja. Spuštale su se na tornjeve, krovove i na krošnje drveća. Ujutro su meštani ugledali stravičan prizor. Na hiljade i hiljade beživotnih tela seoskih lasta-ležalo je posvuda na ulicama. Ljudi su ih sakupili i nahranili njima svinje. Masovno uginuće je iste noći zabeleženo i u Kopačkom velikom jezeru (**Schenk Jakab**: *A madárvonulás – Brehm – Az állatok világa* 8).

Alfred Brehm je za potrebe ornitološke zbirke preparata Prirodnjačkog muzeja u Beču odstrelao pet orlova belorepana (*Haliaeetus albicilla*) u okolini Apatina, 23, 24. i 25. aprila 1878.

Prof. dr A. V. Mojsisovics (1882): *Zur Fauna von Belly und Dárda* (pp 103–194), u svojim zapisima opisuje faunu ptica šire okoline, pa više vrsta navodi i za Apatin. Prilikom jedne posete Građanskoj školi u Apatinu, direktor te ustanove, gospodin Johan Rauschenberger, pokazuje mu zbirku preparata ptica u školskom muzeju (danas Muzička škola „Stevan Hristić“).

Wáhl Ignác, tada ugledni učitelj u Apatinu, prve beleške o pticama pisao je u svom ornitološkom dnevniku od 1901. do 1944. Analizom podataka iz dnevnika, gospodin Wáhl je beležio podatke o 122 vrste ptica. Bio je spoljni saradnik ornitološke centrale u Budimpešti (MOK) do 1963. U časopisu *Aquila* objavljivao je članke o svojim zapažanjima o pticama. Bio je među prvim fotografima koji su fotografisali bele rode na gnezdu. Prstenovao je ptice, pretežno bele rode i čapljarice.

Belorepan *Haliaeetus albicilla*
Foto: Dan Russon

Jovan Lakatoš se „venčao“ ornitologijom 1956, u dvanaestoj godini života, kada je uhvatio češljugara sa prstenom na kom je pisalo, *Madártani Intézet Budapest* i šestocifreni broj. Podatak je poslao poštom u Budimpeštu. Uskoro je dobio odgovor i u njemu preporuku da poseti njihovog saradnika Wáhl Ignaca. Lakatoš postaje spoljni saradnik Zavoda za ornitologiju u Zagrebu 1969. i počinje samostalno da prstenuje divlje ptice. Za deset godina rada, 1979. objavljuje knjigu *Ptice Apatina*, koja u to vreme doživljava ogromnu popularnost. Knjiga sadrži podatke o 209 vrsta ptica. Za Gornje Podunavlje već duže vreme tvrdi da ima **287** vrsta ptica, nažalost ne objavljuje te podatke.

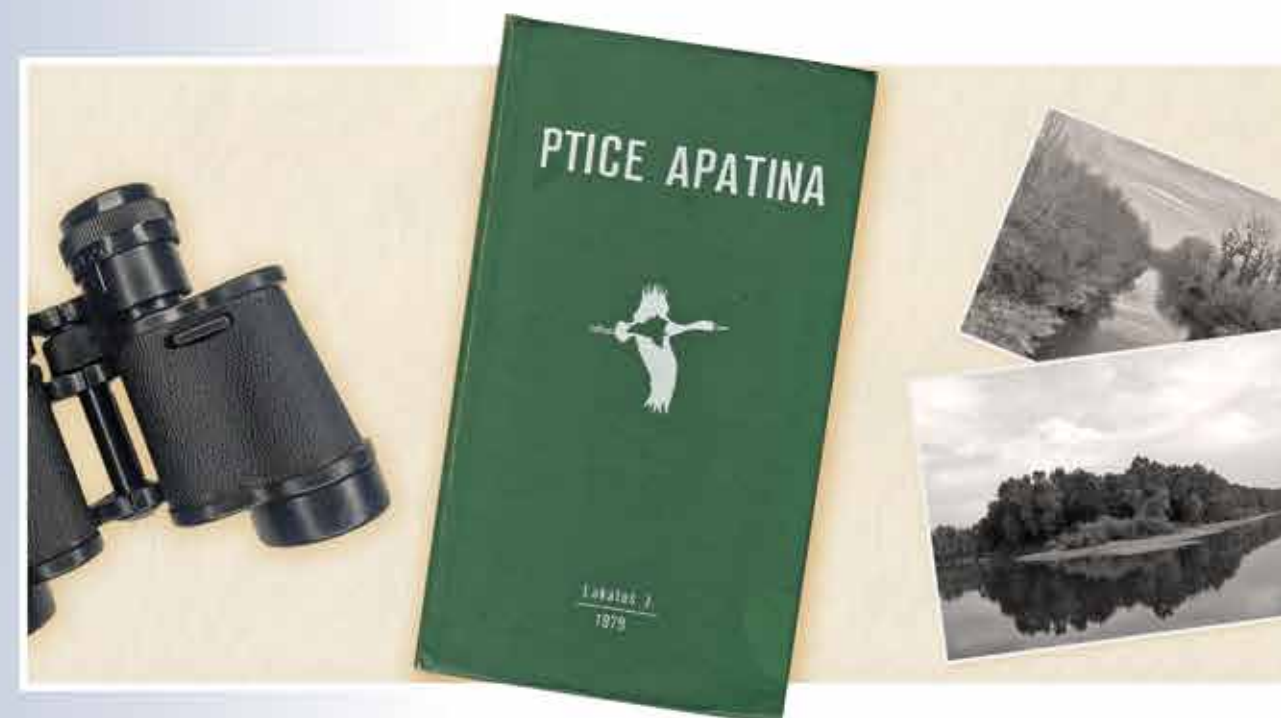
Ja, **Bela Kanjo**, oduvek volim ptice, a oktobra 1972. ozbiljnije sam se zainteresovao za njih, da bih u maju 1973. kupio Petersonovu knjigu *Ptice Evrope*, drugo izdanje na mađarskom jeziku. Od tada su mi čula vida i sluha uvek uključena kad se krećem ispod nebeskog svoda. Posebno sam zainteresovan za faunistiku i fenomen seobe ptica. Godine 1977. postajem spoljni saradnik Zavoda za ornitologiju u Zagrebu, počinjem samostalno da prstenujem ptice. Redovno unosim svoja zapažanja o pticama u Ornitološki dnevnik. Prvi faunistički rad „Prilog za faunu ptica područja Ribareva u Gornjem Podunavlju“ objavljujem u časopisu *Ciconia* 6. Prilog sadrži podatke o 126 vrsta ptica. Spisak sa 253 vrste ptica pod naslovom *Apatin madárvilága* a XX. században (Ptičji svet Apatina u XX veku) objavljujem u „Ornis Hungarica“ Budapest, 2000. godine. U mojoj dokumentaciji do danas postoji evidencija o 262 vrste ptica na području Apatina, potkrepljena potrebnim podacima. U Beloj Crkvi boravio sam od 5. maja 2008. do 20. oktobra 2012, pa sam u slobodno vreme sakupljao i beležio podatke o pticama. Po povratku u Apatin sređujem prikupljene podatke da bih 2017. obelodanio knjigu *Ptice Bele Crkve*. U ovoj knjizi obradio sam 255 vrsta ptica od kojih su sa podacima 214 vrsta, a nagoveštavam podatke za još 41 vrstu, koje od tada pronalaze istraživači, posmatrači, fotografi i potvrđuju moje viđenje.

Radivoj Obradović nam se u ptičarenju pridružuje 1979. Vrlo brzo postaje spoljni saradnik Zavoda za ornitologiju u Zagrebu sa statusom samostalnog prstenovača. Često se nalazi na terenu u okolini Apatina. Brižljivo vodi terenske ornitološke dnevnike. Objavljuje knjige *Ptice grabljivice Bačke* (1994), *Katalog ptica Bačke* (1994), *Ptice Like* (1995), *Ptice Jugoslavije* (1998). Jedan od poslednjih njegovih terenskih dnevnika za okolinu Apatina sadrži podatke o pticama od 18. januara 2008. do 23. decembra 2015.

Nenad Spremo počinje da se bavi ornitologijom od 2005. Aktivan je samostalni prstenovač, fotograf, istraživač. Izdao je knjigu *Vodič kroz prirodne lepote opštine Apatin*, gde piše: „Fauna ptica jedna je od najbogatijih u Evropi, te broji 280 vrsta, od kojih se čak 220 nalazi na Crvenoj listi: crna roda, divlja guska, patka njorka, crvena čaplja, velika bela čaplja, mala bela čaplja, gak, bukavac, žuta čaplja, belobrk čigra, vodomar, pupavac, senice, slavuji, orao belorepan, eja močvarica i mnoge druge.“ Prikazuje svega 24 vrste ptica, bez kompletnog spiska vrsta.

Za sada nemamo objavljenu kompletnu avifaunističku listu ptica Apatina, tako da nam svima, zapravo, i nije poznato koliko smo bogati i dokle seže njihov biodiverzitet. Velika šteta.

Iz prethodnog izlaganja vidi se da se u Apatinu u kontinuitetu ptice prate od 1900. do danas, to jest pune 123 godine! Pitam se da li nam bilo koji grad može parirati, na Balkanu ili u Panonskoj niziji? Veliko je to i jedinstveno bogatstvo, posebno kada se pouzdano zna da je na celom toku Dunava, posle Delte kod Crnog mora, upravo ovo područje (celinu ekološkog područja čine Apatinski rit, Kopačko jezero u Hrvatskoj i Gemenc u Mađarskoj), najbogatije u biodiverzitetu ptica! A dobro znamo da bogatstvo u prirodi ne čine isključivo i samo ptice...

Ptice gnezdarice u šumama

Najznačajnije bogatstvo su ptice gnezdarice koje se gnezde u našem okruženju. Prvi je orao belorepan (*Haliaeetus albicilla*), kralj ptica u našim šumama i ritovima. Dominantna i ubedljivo najveća ptica na ovim prostorima. Često ih čujem kako se oglašavaju negde u visini. Prekidam svoje aktivnosti u dvorištu i pratim njihovo kruženje pod vedrim nebom sve dok ne nestanu iz vidokruga. U gracioznom kovitlanju bude nekad i do dvanaest primeraka. Za mene je to neopisivo lep osećaj. Takođe me redovno i glasno pozdravljaju gavranovi (*Corvus corax*) kada se nalazim u dvorištu. Najčešće su u paru. Veliko bogatstvo čine i crne rode (*Ciconia nigra*). Vrlo su obazrive i plašljive. Žive svoj skroviti život, izmiču ljudskim pogledima. U jesenjem periodu okupljaju se u jata koja broje do dvadeset, ponekad i do pedeset jedinki. To nije isključivo naša populacija, već su tu i pristigli gosti sa severa. U plitkim barama pronalaze ribice, pa se zadržavaju u ritu. U šumama se gnezde osičar (*Pernis apivorus*) i crna žuna (*Dryocopus martius*), koja je veličine vrane. Njeno prodorno oglašavanje u šumi daleko se čuje. Isto tako prodorno se oglašava i šumska sova (*Strix aluco*), ali noću, pa je retko čujemo. U proleće izuzetno lepo peva zeba (*Fringilla coelebs*). Drozd pevač (*Turdus philomelos*) je upravo dobio ime po svom prelepom pevu, dok je mali slavuj (*Luscinia megarhynchos*) nadaleko poznati pevač. Lepo se oglašava i brgljez (*Sitta europaea*). Velike senice (*Parus major*) takođe lepo pevaju i ne zaostaju za prethodnim „pevačima“. Za belovratu mu-

haricu (*Ficedula albicollis*), koja se retko viđa, potrebna je veća pažnja da bismo je primetili. Carić (*Troglodytes troglodytes*) je najmanja ptica šume i dobro se skriva u gustišu... U prozračnim šumarcima i gaju koji se nalazi između zatvorenih šuma i tršćaka u priobalnom pojasu, uvek je vreva ptica. Tu ćeš videti dugorepu senicu (*Aegithalos caudatus*), plavu senicu (*Parus caeruleus*), sivu senicu (*Parus palustris*), vugu (*Oriolus oriolus*), senicu vugu (*Remiz pendulinus*), a leteći živi projektil, vodomar (*Alcedo atthis*), redovno se oglašava i leti munjevitom brzinom do neke grane, odakle osmatra vodu i u pogodnom trenutku hvata ribicu... U tršćacima će se najpre oglasiti veliki trstenjak (*Acrocephalus arundinaceus*). Ostali trstenjaci žive skrovitiji život u trsci pa ćemo ih videti kada budu uhvaćeni u vertikalne mreže, radi prstenovanja. Tako će nam se u ruci naći trstenjak cvrkutić (*Acrocephalus scirpaceus*), trstenjak mlakar (*Acrocephalus palustris*), trstenjak rogožar (*Acrocephalus schoenobaenus*), barska strnadica (*Emberiza schoeniclus*)... Unutar tršćaka pronaći ćemo gotovo sve močvarice. U kolonijama se gnezde divlje guske (*Anser anser*), siva čaplja (*Ardea cinerea*), crvena čaplja (*Ardea purpurea*), mala bela čaplja (*Egretta garzetta*), velika bela čaplja (*Egretta alba*), gak (*Nycticorax nycticorax*), žuta čaplja (*Ardeola ralloides*). Pojedinačno se gnezde vodeni bik (*Botaurus stellaris*), čapljica (*Ixobrychus minutus*)... Na otvorenim vodama, na splavu se gnezdi ćubasti gnjurac (*Podiceps cristatus*). U zaklonu i gustišu gnezde se gluvara (*Anas platyrhynchos*), patka njorka (*Aythya nyroca*), barska kokica (*Gallinula chloropus*) i mnoge druge ptice.

Gavran *Corvus corax*

Foto: Miroslav Mareš

Plava senica *Cyanistes caeruleus*

Foto: Ištvan Balog

Drozd pevač *Turdus philomelos*

Foto: Andrey Gulivanov

Čapljica *Ixobrychus minutus*

Foto: Julija Joksimović

Ptice koje posećuju Dunav

Dunav, naša velika reka, u svim godišnjim dobima nudi hranu pticama. Navešću samo neke vrste koje su tu navratile u svojim lutanjima ili doletele na prezimljavanje. Sredinom januara viđena su tri velika ronca (*Mergus merganser*), dok je 24. decembra primećana jedna grupa crnogrih morskih ronaca (*Gavia arctica*) kod motela „Plava ruža“. Petorka se zadržala više od tri nedelje na istom mestu. Jedan kratkorepi pomornik (*Stercorarius parasiticus*) identifikovan je u septembru. U oktobru je posmatran veliki crnoglavi galeb (*Larus ichthyaetus*) koji se zadržavao na peščanom ostrvu. Baršunasti turpan (*Melanitta fusca*) posmatran je u novembru. Guska crvenovojka (*Branta ruficollis*) viđena je u decembru.

Guska crvenovojka *Branta ruficollis*

Foto: Katarina Paunović

Veliki ronac *Mergus merganser*

Foto: Wolfgang Hasselmann

Šarena utva *Tadorna tadorna*

Foto: Bob Brewer

Ražanj *Plegadis falcinellus*

Foto: Mathew Schwartz

Čaplja govedarka *Bubulcus ibis*

Foto: Čeda vučković

Ptice na ribnjaku

Već izdaleka, iz ptičje perspektive, velika vodena površina dobro se uočava i privlači vodene ptice. Jato malih vranaca (*Phalacrocorax pygmeus*) od 250 jedinki zadržalo se nekoliko dana krajem oktobra. Ružičasti nesit (*Pelecanus onocrotalus*) čitavog juna boravio je na ribnjaku. Čaplje govedarke (*Bubulcus ibis*) su pre desetak godina, u letnjim mesecima viđene pojedinačno, dok se u poslednje vreme pojavljuju u jatima i do desetak primeraka. Krajem jula pojavio se ražanj (*Plegadis falcinellus*) u jatu od 21 jedinke. Plamenac (*Phoenicopiterus ruber*) je posetio ribnjak sredinom septembra. Belolika guska (*Branta leucopsis*) registrovana je sredinom januara. Utva zlatokrila (*Tadorna ferruginea*) viđena je početkom decembra, dok šarene utve (*Tadorna tadorna*) na vodama ribnjaka budu od aprila do januara. Raznovrsne patkarice su brojne, ovde ću po-

menuti samo zviždaru (*Anas penelope*), kada je sredinom januara zabeleženo jato od 38 jedinki.

Ovaj kratak prikaz je nepotpun, samo je delić iz sakupljenih i zapisanih podataka. U gornjem tekstu koristio sam i podatke drugih autora koji su objavljeni u časopisima. Dugogodišnje iskustvo govori mi da prirodni jato koji želi da istražuje ptičju faunu treba da provodi mnogo vremena u prirodi, na terenu, u svim godišnjim dobima. Da se, koliko god je to moguće, kreće nečujno i lagano, da ne bude brzo uočljiv, jednostavno da se utopi u prirodu. Tada će imati uvid u život ptica, a priroda će ga nagraditi nezaboravnim doživljajima. Ptice nam svojim ponašanjem ukazuju na promene u prirodi. Promene u njihovim staništima, promene klime ispraćaju poput osetljivih indikatora. To su ozbiljni pokazatelji zbog kojih je potrebno da se stalno i redovno prati njihov život.

PTIČARENJE NA DVA TOČKA: od Opova (preko Barande) do Sakula

Tekst i fotografije:
Čeda Vučković

Žuta pliska *Motacilla flava*

Obični cvrčič *Locustella luscinioides*

Kažu „vojvođanski je voziti bicikl“. Meni kao Banaćaninu to je prirodno stanje saobraćajne komunikacije ali ne zato što je to „vojvođanski“, već zato što pripadam onoj manjinskoj grupi koja nema vozačku dozvolu. Kako god, biciklom svakog dana idem na posao, isto tako, moja ptičarenja su uglavnom na dva točka.

Kada je u pitanju posmatranje i fotografisanje ptica, bicikl ima svojih prednosti ali i mana. Tokom vožnje lakše uočavate ptice i možete stati kad hoćete i gde hoćete. Naravno, tu je i zdravstveni aspekt fizičke aktivnosti. S druge strane, do željene destinacije potrebno vam je pet puta više vremena u odnosu na automobil, ograničeni ste meteorološkim

uslovima i, moram da kažem, nakon dvadesetak kilometara na tvrdom sedištu bicikla, sa ful fotografskom opremom, nekim delovima tela nije baš prijatno.

Moje ptičarsko-biciklističke destinacije vezane su za neposredno susedstvo Opova, gde živim, tako da u tom kontekstu obilazim Barandu, Čentu, Sakule i Sefkerin. U ovoj priči opisaću jedan takav dan, verglanje pedala, posmatranje i fotografisanje ptica od moje kuće u Opovu do ribnjaka u Sakulama.

Lično mi je najdraže ptičarenje u maju. Uveliko je počelo gnežđenje, ptice su u reprezentativnom letnjem perju, još uvek ima ptica koje su na migraciji, a posebno se ističu koloriti pejzaža

što mene, kao fotografa, posebno raduje. Ustajem „sabajle“, dok pijem prvu kafu, proveravam foto opremu i gume, pakujem beležnicu, vodu, sendvič... Cilj je ribnjak u Sakulama, a od Opova preko Barande do Sakula ima oko 15 kilometara u jednom pravcu.

Dok vozim opovačkim ulicama već sam zabeležio dvadesetak vrsta. Na izlasku iz dvorišta pozdravlja me klepetanje belih roda (*Ciconia ciconia*) s komšijskog dimnjaka, na strujnim žicama guguču golubovi grivnaši (*Columba palumbus*) i gugutke (*Streptopelia decaocto*), a u krošnjama i živim ogradama čavrljaju vrapci – pokušari (*Passer domesticus*) i „poljaci“ (*P. montanus*). Dok vozim preleću me seoske laste (*Hirundo rustica*),

svrake (*Pica pica*) i sive vrane (*Corvus cornix*), s krova odzvanja pesma sa karakterističnim „škripanjem“ crne crvenrepke (*Phoenicurus ochruros*) i dobovanje seoskog detlića (*Dendrocygna syriacus*) na jednom od stabala uličnog drvoreda. Iz jednog vrta čuje se grmuša čavrljanka (*Sylvia curruca*), a uzburjeni golubovi skreću pažnju na kopca (*Accipiter nisus*) koji nadleće Opovo. U centru, kod parka, dočekuje me mešoviti hor – zebe (*Fringilla coelebs*), velike senice (*Parus major*), žutarice (*Serinus serinus*), zelentarke (*Chloris chloris*), obične crvenrepke (*Phoenicurus phoenicurus*) i čvorci (*Sturnus vulgaris*), čuje se svađa čavki (*Corvus monedula*), na jednoj od zgrada gradske laste (*Delichon urbicum*) formirale su malu koloniju. Standardno urbano ptičarenje.

Prva stanica i kratko zaustavljanje je na izlazu iz Opova. S leve strane je pašnjak Zlatnica. Uz istoimeni kanal poređane su velike bele (*Ardea alba*), sive (*A. cinerea*) i male bele čaple (*Egretta garzetta*), dok se iz vegetacije pored puta čuje pesma trstenjaka mlakara (*Acrocephalus palustris*). S druge strane kolo-

voza prostiru se njive opovačkog atara, deo koji zovemo Baštine. Duž kolovoza poneko stablo i gusto grmlje gde u ovo vreme redovno peva mali slavuj (*Luscinia megarhynchos*) i obična grmuša (*Sylvia communis*), koja mi često lepo pozira za dobru fotografiju.

Nastavljam ka Barandi koja je udaljena tri kilometra. Na pola puta, s leve strane, nalazi se atarski put koji vodi na tamiški rukavac Venčov vinograd. Ovo prirodno stanište posebno mi je drago jer sam upravo tu, pre neke dve decenije, počeo svoju ptičarsku avanturu. Ova lokacija gotovo uvek priredi mi neko lepo iznenađenje, posebno tokom seobe. Tu sam prvi put posmatrao orla ribara (*Pandion haliaetus*) u lovu, vatroglavog kraljića (*Regulus ignicapilla*) i fotografisao malu muharicu (*Ficedula parva*).

Naredna stanica i zaustavljanje je pred ulaz u Barandu. S desne strane je lokalitet Ciganska bara, periferija čuvene Pečene slatine. Neposredno uz kolovoz je fotografski pik za crnoglavu travarku (*Saxicola rubicola*) i veliku str-

nadicu (*Emberiza calandra*), bukvalno ne može da omane.

Kroz Barandu, kao i u Opovu, klasika, a „igranka“ počinje na izlazu iz sela prema Sakulama. Lokalni put je granica između ribnjaka i Pečene slatine i uvek je dilema šta odabrati. Međutim, kada idem u Sakule, preskočim ova dva staništa jer namera „samo da pogledam šta ima“, obično se završi celodnevnom obilaskom, pa do Sakula i ne stignem. Kako je ribnjak u Barandi već nekoliko godina zatvoren za posete (osim uz posebnu dozvolu upravitelja), prolazim bez zaustavljanja. Ipak, ostaje žal jer je ova lokacija fantastična za ptičarenje. Tu sam zabeležio gotovo 200 vrsta, uz napomenu da su ovde posmatrani kudravi (*Pelecanus crispus*) i ružičasti nesit (*P. onocrotalus*), kratkorepi pomornik (*Stercorarius parasiticus*), stepski soko (*Falco cherrug*), pljosnokljuna sprutka (*Limicola falcinellu*), veliki (*Cygnus cygnus*) i mali labud (*C. columbianus*), a osim redovnog belorepana (*Haliaeetus albicilla*), zmijar (*Circus gallicus*), krstaš (*Aquila heliaca*) i crni orao (*Clanga clanga*).

Autor na sakulskom ribnjaku
Foto: Želimir Gvojić

Eja močvarica *Circus aeruginosus*

Žuta čaplja *Ardeola rallioides*

Okrećem glavu od ribnjaka, nastavljam pedalanje, pažnja mi je na desnoj strani i Pečenoj slatini. Iznad mene odvija se gust vazdušni saobraćaj između akvatorija ribnjaka i slatine. Neprekidno preleću čaplje, galebovi, čigre, vivci i patke. Na njivama uz put se oglašavaju žute pliske (*Motacilla flava*). Tu su obe podvrste – *flava* i *feldegg*, ali ima i hibrida – *superciliaris* i *xanthophrys*, kao i brojne vetruške (*Falco tinnunculus*) i mišari (*Buteo buteo*). Na ovoj deonici posebno treba obratiti pažnju tokom zime i migracija. Zimi je redovan mali soko (*Falco columbarius*) i često se može videti kako stoji na nekom od saobraćajnih znakova. Tokom seoba na njivama su jata ždralova (*Grus grus*) – ako imate sreće, siva vetruška (*Falco vespertinus*), gačasti mišar (*Buteo lagopus*), stepska eja (*Circus macrourus*) i eja livadarka (*Circus pygargus*).

Nevoljno ostavljam iza leđa i Pečenu slatinu, moju omiljenu ptičarsku destinaciju, jer za nju ipak treba posvetiti čitav dan. Prva „lakat“ krivina kod Kantara je granica između baranđanskog i sakulskog atara. Poljski put s leve strane vodi na Števaniju, još jedan tamiški rukavac i zanimljivu ptičarsku destinaciju. Pored ostalog, tu se zimi mogu naći i šumske šljuke (*Scolopax rusticola*). Od „lakat“ krivine do sakulskog ribnjaka prostire se mrtvaja jer i ona veštački povezuje ribnjake u Barandi i Sakulama. Iznad trske patroliraju eje močvarice (*Circus aeruginosus*), a iza trske po njivama krda srna (*Capreolus capreolus*) nisu retkost.

Do Sakula, već sam dobro izmoren, nova stanica je skretanje ulevo na samom ulazu u selo. Poljskim putem, nekih 200–300 metara dolazim do se-

veroistočne periferije ribnjaka. Tu se nalazi propusnica koja je granica između ribnjaka i mrtvaje. Dvogledom istražujem jezero, posmatram gde su ptice i pravim plan obilaska. Ovde su mi pik brkate senice (*Parus biarmicus*) u trsci i retko kad me iznevere. Kratko obilazim okolnu obalu, završavam vizitu i krećem na drugi kraj ribnjaka. Put ide kroz ulicu koja vodi duž ribnjaka do Starog sela gde izbijam na veliko severno jezero.

Tepih od žutih i belih lokvanja i mnoštvo ptica na vodi i iznad vode je prizor koji me svaki put ozari, bez obzira što sam ga toliko puta video. Ribnjak je izgrađen početkom osamdesetih godina kao deo velikog kombinata čiji su se bazeni prostirali u Opovu, Barandi i u Sakulama. Sakulski ribnjak je nastao na mestu „Velike bare“, granici aluvijalne ravni Tamiša i pančevačke diluvijalne terase. U zavisnosti od upravitelja (intenzivne proizvodnje ili zapuštanja), menjale su se akvatorije i izgled ribnjaka, pa su tako, pre petnaestak godina, ovde bile uglavnom plitke vode sa dosta blata i bujnom barskom vegetacijom, tako da su dominirale šljukarice. U međuvremenu sprovedeni su novi hidrotehnički radovi, akvatorija je podeljena nasipima, voda je dublja, jezero se uglavnom koristi za sportski ribolov, a na našu veliku radost i za posmatranje ptica.

Celo jezero odzvanja od oglašavanja galebova i čigri koji se u velikom broju gnezde na flotantnoj vegetaciji. Na sakulskom ribnjaku nalazi se verovatno najbrojnija gnezdeća populacija belobrikih čigri (*Chlidonias hybrida*) u Srbiji, dok su početkom maja na migraciji redovne belokrila (*C. leucopterus*) i crna čigra

(*C. niger*). Prolazim graničnim nasipom u pravcu Truntalja do „ostrva“, kako mi ovde nazivamo široki nasip i splet nasipa koji razdvajaju severno i južno jezero. Prelazim kanal gde na jednoj grani strpljivo stoji vodomar (*Alcedo atthis*) spreman za pikiranje u vodu. Pored galebova i čigri, na jezeru su brojne barske koke (*Gallinula chloropus*), zatim gnjurci (čubasti - *Podiceps cristatus*, crnovrati - *P. nigricollis* i mali - *Tachybaptus ruficollis*), koji u parovima plivaju kroz gustu populaciju barske biljke borak, inače kritično ugrožene vrste flore Srbije. Procene su da je u Srbiji preostalo oko pet staništa ove biljke i da se najveće stanište nalazi upravo u Sakulama.

Pomenutu dominaciju šljukarica zamienile su plovuše. Labud grbac (*Cygnus olor*) prisutan je u velikom broju, od pataka gluvare (*Anas platyrhynchos*), čegrtuše (*A. strepera*), kašikare (*A. clypeata*), krdže (*A. crecca*), riđoglave (*Aythya ferina*), njorke (*A. nyroca*), a tu je i petnaestak parova divljih gusaka (*Anser anser*) sa mladima. Ipak, plovuše su najbrojnije tokom zime i seobe i tada je ovo jezero njihovo carstvo. To je period kada ovde možemo videti i šiljkana (*Anas acuta*), zviždaru (*A. penelope*), dupljašicu (*Bucephala clangula*), preveza (*Netta rufina*), šarenu utvu (*Tadorna tadorna*) i malog ronca (*Mergellus albellus*), na jezeru se odmaraju jata od po nekoliko hiljada lisastih (*Anser albifrons*) i divljih gusaka, a prošle godine u kadar je uhvaćena i retka mala lisasta guska (*Anser erythropus*), dok je ove zime hit bilo veliko jato malih labudova. Naravno, čaplja je ovde prirodno stanište i prisutno je svih devet evropskih vrsta čapli, kao i redovno prisustvo kašičara (*Platalea leucorodia*) i ražnjeva (*Plegadis falcinellus*).

Crvena čaplja
Ardea purpurea

Senica vuga *Remiz pendulinus*

Barska strnadica
Emberiza schoeniclus

Bele rode *Ciconia ciconia*

Na „ostrvu“ se nalaze i dve osmatračnice, što je korisno, pre svega za lociranje ptica – jezero je izuzetno prostrano i ima dosta vegetacije, tako da je sa tla ponekad otežano posmatranje, a visina daje preglednost. Ali nisu sve ptice na vodi, ima ih i oko vode. Čuje se otegnuto, sanjivo oglašavanje senice vuge, obilazim vrbe uz obalu i na jednoj od tankih grana nalazim fino ispleteno, viseće gnezdo. Sličnog imena ali potpuno različita, iz šumarka (zlatna) vuga (*Oriolus oriolus*) „svira flautu“. I njeno gnezdo ume da bude neobično ispleteno. Iz trske, hor velikih trstenjaka (*Acrocephalus arundinaceus*) uporno „krekeće“ svoju ariju, kao da se takmiče sa dugačkim tonovima običnog cvrčica (*Locustella luscinioides*) koji im svojim „zujanjem“ uzvraća. Ipak, moju pažnju najviše zaokuplja oglašavanje modrovoljke (*Luscinia svecica*), koja je

zbog svojih boja i skrivanja uvek inspiracija za fotografe.

Preko 150 vrsta ptica zabeleženo je na sakulskom ribnjaku i u jednom ovakvom danu, ako ste iskusniji i uporniji, sigurno ćete zabeležiti 60–70. Nabranje svih, svakako bi oduzelo dosta prostora, tako da ću se ograničiti na dosadašnji popis. Ono što je najbitnije, jeste da je proveden dan na ovom prirodnom staništu najlepša nagrada za svakog ptičara i prirodnjaka.

Mada umoran od okretanja pedala i pešačenja, u povratku obilazim i centar Sakula. U glavnoj ulici doslovno su načičkana gnezda belih roda na elektro stubovima i krovovima kuća. U Sakulama se nalazi između 35 i 40 aktivnih gnezda ove ptice koja je simbol Potamišja. Ovde redovno obilazim njihova gnezda ali zbog jedne druge ptice. Konstrukcije njihovih

gnezda koriste vrapci, a dve godine zaredom (2012/2013), gnezdili su se i španski vrapci (*Passer hispaniolensis*). Nema ih odavno ali treba uvek proveriti. U parku je i velika kolonija gačaca (*Corvus frugilegus*). Osmatram i njihova gnezda ali opet zbog jedne druge vrste. Nakon nekoliko minuta nalazim ono što sam tražio. Iz jednog gnezda izviruje siva paperjasta glava – mlada utina (*Asio otus*).

Povratak u Opovo je uvek težak od dolaska. Stajem samo ako je u pitanju nešto baš retko ili zanimljivo za slikanje. Nekako mi se uvek čini da u povratku ima više kilometara. Do kuće stižem u kasno popodne, mišići na nogama i rukama gotovo da ne osećam (da li me to stižu godine?). Razmišljam o opuštanju u kadi tople vode ali ptičarska strast je jača. Ipak ću prvo da prebacim snimke i pregledam fotografije na računaru. ■

Pauk vrstaš *Araneus diadematus*
Foto: Erik Karits

NEOBIČAN SVET PAUKOVA

Gordana Grbić

Divimo se njihovim mrežama, plašimo se ujeda, pripisujemo im natprirodne moći, mislimo da donose sreću, ali i da nas pozdravljaju iz pakla. Šta zapravo znamo o njima? I mnogo i ništa. Nismo čak sigurni ni da li se paravilo kaže paukovi ili pauzi. Jezičku misteriju rešavamo odmah na početku, ispravna su oba oblika, to je dublet. Neke druge misterije pokušaćemo da otkrijemo u nastavku teksta.

Paukovi su veoma velika, stara i interesantna grupa zglavkara i predstavljaju najbrojnije kopnene predatore. Nastanjuju skoro sve tipove staništa na planeti, čak su se prilagodili i životu u vodi (vodeni pauk *Argyroneta aquatica*). Raznovrsni su u veličini, načinu života i ishrani, kao i adaptaciji na životno okruženje. Mogu da prilagode boju tela cvetu na kome se nalaze (*Misumena vatia*) ili da imitiraju mrave svojim izgledom i ponašanjem (*Myrmarachne formicaria*). Njihova pri-

marna uloga u prirodi je da kontrolišu brojnost insekata, zato su kao predatori jako važan deo svakog ekosistema.

Naravno, to im nije jedina uloga. Sami su izvor hrane za neke životinje kao što su, na primer, žabe, gušteri, ptice ili sitni sisari (rovčica). Mogu da budu i podloga na kojoj će da se razvijaju gljive. Povezani su sa ljudima putem otrova, paučine i specifične fobije koja se naziva arahnofobija.

Misumena vatia

Foto: Dragiša Savić

Misumena vatia

Foto: Geza Farkaš

Argyroneta aquatica

Foto: Dragiša Savić

Myrmarachne formicaria

Foto: Dragiša Savić

OTROV je uvek bio interesantan za biologe, medicinare i farmakologe. Nekada je glavni cilj proučavanja otrova bio proizvodnja seruma protivotrova za crnu udovicu ili druge opasne vrste. Danas se u medicini otrov paukova ispituje za ublažavanje posledica šloga ili srčanih problema. Dokazano je i da otrov ima antimikrobna svojstva, pa se ispituje njegova upotreba protiv nekih bakterijskih i gljivičnih infekcija. Istraživanja otrova jedne brazilske vrste trenutno izaziva najveću pažnju, jer supstanca može da bude rešenje za impotenciju, kao prirodna vijagra.

Kad je reč o PAUČINI, to je proteinska supstanca u formi veoma tankih niti. Najtanja nit koju pauk istka iznosi 0.0004 mm. Upredanjem velikog broja ovakvih niti dobija se konac debljine 0.05 mm, koji pauk koristi za različite namene. Paučina se smatra najjačim prirodnim materijalom, stoga se intenzivno ispituje. Vojna in-

dustrija je uvek u takvoj priči (izrada pancira od paučine). Karakteristika paučine da nije rastvorljiva u vodi i da je ne napadaju gljivice i bakterije, čini je idealnim materijalom za medicinu.

U literaturi se može naći podatak kako su još Rimljani koristili paučinu za previjanje rana. Nažalost, današnja upotreba u toj oblasti još uvek je u eksperimentalnoj fazi.

Gljiva *Cordyceps thaxteri* na mrtvom pauku

Foto: Dragiša Savić

Stanovnici Madagaskara bili su poznati po izradi ženskih čarapa i rukavica od paučine. Iskustvo u predenju tkanina od ovog materijala imali su i Kinezi. Kineska delegacija, kada je dolazila u Evropu 1896, poklonila je kraljici Viktoriji ogrtač napravljen od paučine. Ipak, masovna produkcija garderobe na ovaj način nije zaživela, iz dva razloga. Smrtnost paukova pri ovakvom iskorišćavanju je veoma velika, a sama tkanina je gruba i nema visoki sjaj kao svila svilene bube. Visoka cena za prosečan i neatraktivan izgled nije zainteresovala kupce, ali spasila je paukove veće eksploatacije.

Specifična zoofobija koja nas povezuje sa ovim stvorenjima naziva se ARAHNOFOBIA i predstavlja jedan, često iracionalan, strah od paukova. U literaturi se nalazi podatak da strah od paukova u zapadnoevropskim zemljama i Americi, spada u pet najčešćih fobija kod ljudi. U Britaniji, čak 40% žena i 20% muškaraca su anksiozni, nervozni i uplašeni kad se sretnu s paukom. Međutim, u Kambodži, gde su paukovi na redovnom meniju i mogu na ulici da se kupe pečeni, strah skoro da i ne postoji. U Srbiji je krajem 2016. sprovedeno prvo pilot istraživanje arahnofobije. Po preliminarnim rezultatima mi se ne bojimo paukova, više osećamo neku nelagodnost i gađenje.

Osim istraživanja straha, u Srbiji se uglavnom sprovode faunistička i ekološka istraživanja paukova.

Na osnovu njih, dopunjuju se podaci o hipogeičnoj fauni (pećinska fauna) ili epigeičnoj (fauna svih ostalih staništa, uključujući i poljoprivredne ekosisteme). Na osnovu podataka sakupljenih kroz ova istraživanja, znamo da je, do sada, u Srbiji zabeleženo oko 750 različitih vrsta paukova, od kojih su neke toliko retke da im je stanište u Srbiji treći nalaz na svetu. To je slučaj s jednim malim paukom sa Vršackih planina, koji nosi naziv *Walckenaeria extraterrestris* i zaista izgleda kao da je s druge planete.

Budući da na svetu živi više od 50.000 vrsta paukova, a da se u Evropi može sresti nešto preko 5.000, stiće se utisak da podaci za Srbiju i nisu baš bogati. To je, nažalost, tačno i direktna je posledica manjka istraživača i

razumevanja neophodnosti ovakvih istraživanja. Stručnjaci iz Britanije procenili su da na ovim prostorima, pošto su deo Balkana i Panonske nizije, živi duplo više vrsta i da je realno u budućnosti očekivati oko 1500 vrsta paukova. Pitanje je samo koliko će ta budućnost biti bliska ili daleka.

Od 750 različitih vrsta koje su do sada zabeležene kod nas, pokušaćemo da vam približimo par neobičnih i običnih i da vas uvedemo u njihov svet. Ali, pre nego što počnemo priču o samim vrstama, važno je da se podsetimo nekoliko osnovnih činjenica o paukovima koje bismo svi trebali da znamo: 1) nisu insekti, mada ih često mešaju sa njima; 2) telo se sastoji od dva dela sa osam nogu; 3) ne prave svi mreže, neki slobodno love svoj plen; 4) nastanjuju skoro sve tipove ekosistema, mogu da žive i u vodi; 5) skoro svi su otrovni, jer poseduju otrovne žlezde, ali većina ima jako slab usni aparat koji ne može da probije kožu čoveka i da ga povredi. Otrovnost žlezde nema samo jedna mala grupa paukova koja svoju žrtvu davi paučinom, ali o njima neki drugi put.

Primitivac

Atypus muralis (Bertkau, 1890)

Ovo je pauk koji spada u veoma stare grupe paukova i više je srodan tarantulama iz terarijuma, nego običnom pauku krstašu. Po čemu znamo da je

arhaičan? Po izgledu helicera (iliti zuba) i paučinastih bradavica. Kod *Atypusa*, helicere padaju na podlogu paralelno kao sekire, a paučinaste bradavice su dugačke, vire van tela, segmentisane su i podsećaju na noge. To su arhaične karakteristike koje su se, u evolutivnom smislu, razvile jako davno.

Jedna od zanimljivosti za *Atypuse* je dužina života. Paukovi naših prostora obično žive jednu sezonu, tj. godinu dana, dok ova vrsta živi do osam godina. Jedinkama je potrebno otprilike pet godina da postanu polno zrele. Baš taj momenat čini ovog pauka dosta ranjivim, jer ako mu se nešto desi pre nego što postane zrelo za parenje, neće ostaviti potomstvo. Ženka je veličine 12 mm, mužjak je nešto manji, oko 8 mm, znači, vrsta nije mala. Vodi specifičan način života zbog kojeg se retko sreće.

Atypus pravi cevaste kućice u zemlji koje oblaže paučinom, a na površini zemlje ima svileni tubus koji liči na prljavi prst rukavice. To je lovna mreža. Dužina skloništa u zemlji može da bude do 80 cm, dok je dužina tubusa oko 13 cm. Pauk se uglavnom nalazi u rupi, i tek kad insekt stane na njegov tubus, izleće iz rupe, velikim helicerama probija tubus i insekta uvlači u sklonište. U tom skloništu jede, pari se, podiže mlade. Kad se izlegnu, mladi ne odlaze daleko od kuće, tako da se stvaraju kolonije. Baš zbog specifičnog načina života, slabo je otporan na uznemiravanja zemljišta na kojem živi.

Primitivac *Atypus muralis*

Foto: Geza Farkaš

Smeta mu preoravanje, požari, sabijanje tla teškom mehanizacijom ili preteranom ispašom. U zemljama u kojima je registrovan, uglavnom je zaštićen i nalazi se na Crvenim listama. U Srbiji je zabeležen samo u Deliblatskoj peščari i nije zaštićen.

Bubamara pauk

Eresus moravicus (Řezáč, 2008)

Jedan od najlepših naših i evropskih paukova je pauk bubamara. U Evropi je do sada zabeleženo i opisano 13 vrsta i 5 podvrsta iz roda *Eresus*, dok se u Srbiji pretpostavlja da žive tek četiri (*E. moravicus*, *E. sandaliatus*, *E. kollari*

i *E. hermani*), čiji se areali, nekako, na ovom prostoru mogu preklapati. Jedino je *E. moravicus* potvrđen tokom istraživanja Fruške gore, ali očekujemo da će se kroz nove projekte potvrditi i druge vrste. Odlične fotografije ovog pauka mogu se naći na društvenim mrežama, međutim, bez podataka jako je teško odrediti koja je vrsta u pitanju, pa se ti podaci moraju uzeti s rezervom.

E. moravicus spada u stare grupe paukova, sa dužinom života do pet godina i periodom stasavanja do polne zrelosti oko tri godine. Zanimljivost koja ga razlikuje od prethodne vrste je vrlo izražen polni dimorfizam, odnosno različit izgled mužjaka i ženke. Ženka ovog pauka je jednoboja, crna, sa

Bubamara pauk *Eresus moravicus* ženka

Foto: Geza Farkaš

žutim dlakama na licu, koje joj prave jedinstvenu „masku“, dok je mužjak sivo-crne boje s jarko crveno obojenim stomakom, na kojem se nalaze četiri crne tufne. Svojim izgledom podseća na bubamaru, otuda i ime za vrstu. Smatra se da njegov izgled ima zaštitnu ulogu, jer opominje predatora da nije jestiv, zato što ni bubamara baš nije ukusna i predatori je izbegavaju. To nikada nije u potpunosti potvrđeno, tako da sličnost sa bubamarom može biti samo u oku posmatrača, a ekološki nebitna. Videćemo da li će nauka, u skorije vreme, uspeti da pojašni ovaj fenomen.

Svoju neupadljivu lovnu mrežu kriju u travi, vrlo blizu zemlje i slabo je napuštaju. Mužjak u potrazi za ženkom prelazi male razdaljine, svega do 80 metara, verovatno mu kamuflaža bubamare pomaže da u tom kratkom pohodu ne zagine.

Pauk bubamara može da ujede ali ujed nije smrtonosan. Na mestu ujed mogu se javiti klasični simptomi kao što su bol, crvenilo, manji ili veći otok. Zanimljivo je da glavobolja, kao posledica ujeda, može trajati i nekoliko dana. U zemljama u kojima je registrovan, uglavnom je zaštićen, dok kod nas, nažalost, nije.

Bubamara pauk *Eresus moravicus* mužjak
Foto: Geza Farkaš

Osoliki pauk

Argiope bruennichi (Scopoli, 1772)

Vrlo česta vrsta urbanih ili divljih travnatih ekosistema, koja, za razliku od prethodnih paukova, živi samo godinu dana. Narodni naziv odnosi se na izgled ženke, jer svojim crno-žutim šarama na stomaku podseća na osu. Ovo je jedan od retkih naših paukova koji ima narodni naziv, verovatno zato što su se ljudi u prošlosti često sretali s njim pa se stvorila potreba da ga imenuju.

Ženka ume da izazove strah zbog svoje veličine, ali i divljenje zbog neobične uspravne kružne mreže koju pravi. Njena veličina dostiže i do 22 mm. Mužjak je skoro neprimetan, jednolično sivo obojen i mnogo manji od ženke. Njegova veličina dostiže maksimum sa 8 mm, mada je često i manji. To mu, naravno, otežava parenje, ali ga je nateralo i da osmisli posebnu tehniku pristupa. Ovaj pametni mališa koristi priliku da se pari sa ženkom dok ona završava presvlačenje. U tom trenutku njena nova „koža“ (egzoskelet), suviše je meka, pa ženka ne može da

se pomera, samim tim ne može da ga povredi. Stoga mužjak na miru ispuni funkciju i na vreme pobegne, dok ona ne očvrsne.

Osolikog pauka možete prepoznati i po neobičnoj uspravnoj kružnoj mreži koju pravi. Svaka kružna mreža sastoji se od nelepljivih radijalnih i okvinskih niti koje joj daju oblik i lepljivih spiralnih niti, koje love plen. Osoliki

pauk ima dodatne cik-cak linije (trake) na svojoj mreži, za koje se još uvek ne zna tačno čemu služe, iako su sprovedena brojna istraživanja. Neki tvrde da je to mehanizam za privlačenje plena, drugi da je odbrana od predatora ili, recimo, prosta reklama za mrežu, da je sisari u prolazu ne bi uništili. Postoji i pretpostavka da je to platforma za presvlačenje. Nadamo se da će nauka uskoro odgovoriti i na to pitanje.

Osoliki pauk *Argiope bruennichi* ženka

Foto: Geza Farkaš

Osoliki pauk *Argiope bruennichi* mužjak i ženka

Foto: Geza Farkaš

Vučica

Hogna radiata (Latreille, 1817)

Hogna, nažalost, nema domaći naziv i kao većina paukova ovog područja, živi samo godinu dana. Pripada familiji Lycosidae, a Lycos na starogrčkom znači vuk, pa kao i sve druge vrste iz ove grupe, ima privremeni nadimak vuk-pauk. Nadimak su dobili zbog pretpostavke da love u grupama, kao pravi vukovi. Međutim, to se ispostavilo kao netačno, ali je naziv ostao. Hogna ne pravi mrežu nego aktivno lovi svoj plen. Nije upadljivo obojena, već je tamnosive ili braon boje, što joj omogućava da se odlično kamuflira i lakše lovi.

Hogna je velika vučica. Ženka dostiže veličinu tela i do 25 mm, dok je mužjak nešto manji (do 18 mm). Preferira topla, suva staništa. Najčešće se može sresti na otvorenim travnatim terenima, livadama, stepama, urbanim ekosistemima, ali i u svetlim šumama. Aktivna je tokom dana, mada se može sresti i noću. Tada se lako primeti po očima koje zasvetle u mraku, zbog sloja kristala u njima koji reflektuje svetlost (*tapetum lucidum*).

Pošto vode samski život, teško nalaze partnera za parenje. Da bi povećale verovatnoću susreta, ženke ostavljaju mirisne tragove za sobom. Kada se partneri konačno sretnu, kreće jedinstveni svadbeni ples. U

ritualu udvaranja mužjak „pleše“, odnosno šalje signale ženki, mašući nogama i pedipalpama u određenom ritmu. Dobri igrači se pare, loši postanu plen. Nakon parenja, ženka polaže jaja i umotava ih u svilu, praveći kokon tj. vreću za jaja. Hogna u proseku polaže oko 100 jaja.

Vučica je brižna majka pa svoj kokon okači o paučinaste bradavice i vuče ga sa sobom, dok se mladi ne izlegu. Kad se to desi, onda i njih popne na leđa i nosi više nedelja dok se ne osamostale. U tom periodu mama lovi, a klinci se hrane njenim ulovom, mada umeju da savladaju i pokojeg brata ili sestru, ako nema dovoljno insekata na meniju.

Paukovi Srbije

Centar za proučavanje i zaštitu paukova

Koga možete da pitate o paukovima?

Ako vas zanima bilo šta u vezi s paukovima, najbolje je da se obratite udruženju Paukovi Srbije. To je jedinstveni centar za proučavanje i zaštitu paukova. Osnovan je 2019. godine s ciljem popularizacije ovih organizama. Pitanja možete postaviti putem mejla paukovisrbije@gmail.com ili putem društvene mreže Facebook na kojoj postoji stranica pod istim nazivom.

Ovo udruženje organizuje različita istraživanja pa se raspitajte kako možete da postanete deo te priče i sami doprinesete razvoju arahnologije u Srbiji. Svake druge godine bude organizovana i manifestacija „Dan paukova“. To je događaj koji se odvija sredinom novembra. Okupi stručnjake iz Srbije i inostranstva, koji na popularan način pričaju o važnim temama. Na prethodnim druženjima saznali smo zašto pauk ima problem kad se zaljubi, da postoje paukovi vegetarijanci, ili da su tarantule poreklom iz Italije i grada Taranta. Sledeći „Dan paukova“ priprema se za novembar 2023. Da biste saznali kad tačno, potražite Paukove Srbije na društvenoj mreži Facebook ili na sajtu www.paukovisrbije.com.

Vučica *Hogna radiata* ženka sa kokonom

Foto: Dragiša Savić

Vučica *Hogna radiata* ženka nosi male

Foto: Dragiša Savić

KAMPANJA „ZA NAŠE KRSTAŠE”

Uroš Stojilković

Šestogodišnji projekat „Pannon Eagle” iz LIFE programa Evropske unije, čiji je osnovni cilj bio smanjivanje smrtnosti orlova krstaša koji uzrokuju ljudi na području Panonske nizije, završio se u januaru 2023. Na početku ovog projekta u Srbiji je postojao jedan jedini par krstaša, a na kraju je bilo 5 parova. Između su ostvarene sve one aktivnosti koje su doprinele tom porastu, a dogodile su se u okviru projekta: čuvanje gnezda, sprečavanje trovanja, postavljanje gnezdećih platformi, formiranje hranilišta, obnavljanje staništa i obrazovanje javnosti. Kako bi nastavilo rad na oporavku globalno ugrožene vrste, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) odlučuje da poslednja aktivnost na projektu, izrada kratkog animiranog filma o ovoj grabljivici, bude ujedno i prva aktivnost u velikoj nacionalnoj kampanji prikupljanja novčanih sredstava „Za naše krstaše”.

Kampanja je pokrenuta 6. februara 2023. na sajtu donacije.rs, internet platformi za zajedničko finansiranje (*crowdfunding*) kojom upravlja profesionalan i ljubazan tim stručnjaka iz fondacije Catalyst Balkans, koji nam je sve vreme pružao organizacionu, tehničku i kreativnu pomoć. Novac je sakupljan kako bi se realizovale sve aktivnosti planirane za narednu gnezdeću sezonu: putni troškovi i održavanje terenskih vozila kojima se obilaze 5 sadašnjih gnezda i traže nova, hrana i smeštaj saradnika koji obilaze i čuvaju gnezda i kupovina dva uređaja za satelitsko praćenje mladunaca krstaša. Ispod podvučene crte, suma od milion dinara delovala je teško ostvariva.

Bilo je neophodno u kontinuitetu održavati vidljivost na društvenim mre-

žama i u medijima, približiti građanima važnost očuvanja ove vrste i uveriti ih da je u zajedničkom finansiranju i mala donacija značajna. Zadatak je donekle olakšavalo prisustvo teme u javnosti prethodnih godina kada je krstaš, nesrećnim povodom, postao „vrsta u fokusu” (kako je i naslovljen tekst Nikole Stojnića o krstašima u 19. broju *Detlića*). Velikodušnošću više od 440 donatora, među kojima su članovi, pratioci i simpatizeri DZPPS-a, ali i brojni anonimni donatori iz Srbije i inostranstva, potrebna suma od milion dinara nije samo ostvarena još pre kraja kampanje, već je i premašena za 162.296 dinara! Završnica kampanje proslavljena je 5. aprila zajedno sa prijateljima iz Saveza za fitnes i rekreaciju Srbije, kada je organizovana trka u Vršcu tokom koje je takođe prikupljan novac.

Jovan Memedović sa krstašem Jocom i ekipom ornitologa
Foto: DZPPS

Postavljanje telemetrije na krstaša Jocu

Foto: DZPPS

Telemetrija postavljena na krstaša Jocu

Foto: DZPPS

Kampanja je privukla pažnju i Jovana Memedovića, autora emisije „Sasvim prirodno”, koji je sa svojom snimateljskom ekipom i našim kolegama ornitolozima, ispratio i zabeležio čitavu gnezdeću sezonu jednog para krstaša, od poleganja jaja do odletanja mladunaca iz gnezda. Ovi fascinantni kadrovi emitovani su na nacionalnim frekvencijama RTS1, novembra 2023. u serijalu emisija nazvanom „Proleće krstaša”. A kakva je bila ova gnezdeća sezona?

Na opštu radost, početkom aprila, zabeležena su tri nova para smeštena duž Tise, na potezu od Novog Kneževca do Novog Bečaja. Tako smo ove godine prvi put pratili ukupno osam parova. Četiri mlada i neiskusna para nisu bila uspešna – prekinuli su ležanje u gnezdim koja su bila loše pozicionirana suviše blizu puteva ili na nestabilnom drveću. Od preostala četiri para, do kraja sezone, tri su odnegovala po dvoje mladunaca, dok je čuveni par Bora i Eržika,

imao jednog mladunca. Taj mladunac obeležen je metalnim i plastičnim prstenovima, postavljena mu je satelitska telemetrija za praćenje i poneo je ime Joca, upravo po Jovanu Memedoviću. Nerazumevanjem Ministarstva za zaštitu životne sredine, DZPPS je dobilo dozvolu za postavljanje jednog telemetrijskog odašiljača, umesto tri, koliko je bilo planirano i najavljeno.

Koristimo i ovu priliku da zahvalimo svima koji su na bilo koji način doprineli izvanrednom uspehu ove kampanje. Nebo, svake godine bogatije krstašima, i vaše je delo!

BEZBEDNI DALEKOVODI UZ DUNAV

na pola puta do cilja

Mirjana Rankov i Marko Šćiban

LIFE Danube Free Sky je prvi projekat u Srbiji koji se bavi slučajevima stradanja ptica u interakciji sa srednjonaponskim dalekovodima i sprečavanjem njihovog daljeg stradanja postavljanjem zaštitnih mera, uz metodologiju koja se primenjuje širom Evrope. Projektno područje u Srbiji obuhvata 9 međunarodno značajnih područja za ptice (Important Bird Areas – IBA) uz reku Dunav: IBA Gornje Podunavlje, IBA Karađorđevo, IBA Koviljsko-petrovaradinski rit, IBA Dunavski lesni odsek, IBA Ušće Save u Dunav, IBA Deliblatska peščara, IBA Labudovo okno, IBA Đerdap i IBA Mala Vrbica.

Trenutno smo na polovini projekta. U ovoj fazi, završena je većina aktivnosti na pretrazi terena i analiza podataka koji se odnose na stradanje ptica od elektrokcije i kolizije. Sada sledi postavljanje mera ublažavanja na najopasnije deonice i najopasnije stubove po ptice. Ovaj posao je deo projektnih zadataka poverenih Elektrodistibuciji Srbije (EDS), koja je nadležna za održavanje srednjonaponskih dalekova u našoj zemlji. Ujedno, EDS je i jedan od partnera na ovom međunarodnom projektu.

Prve terenske aktivnosti počeli smo u februaru 2021. pretragom terena sa 22 spoljna saradnika koji su pre toga obučeni da rade po međunarodno priznatoj metodologiji LIFE Danube Free Sky projekta. Istovremeno, ovakve aktivnosti, sem u Srbiji, vršile su se i u ostalih 6 zemalja učesnica (Austrija, Mađarska, Hrvatska, Rumunija, Bugarska, Slovačka).

Mišar *Buteo Buteo* jedan od najčešćih žrtava elektrokcije među grabljivicama
Foto: Vincent van Zalinge

Barski petlić stradao od kolizije
Foto: Milica Krmar

U prvoj fazi projekta koja je trajala 2 meseca, u Srbiji smo obišli 484 km trasa srednjonaponskih dalekovoda i 200 km visokonaponskih. Pronašli smo 858 jedinki stradalih ptica iz 27 različitih vrsta. Analizom podataka ustanovljeno je da je od elektrokcije stradalo 693 jedinke (81%), od kolizije 56 jedinki (7%), a za 103 (12%) jedinke nije utvrđen tačan uzrok stradanja.

U drugoj fazi projekta nastavili smo pretragu terena na 36 deonica koje su u prvoj fazi prepoznate kao najopasnije. Na 19 lokacija posmatrali smo i beležili reakcije ptica prilikom preleta dalekovoda u ranim jutranjim i kasnim večernjim časovima, kada je vidljivost smanjena i može značajno uticati na stradanje ptica u susretu sa slabo vidljivim strukturama.

U ovoj fazi koja je trajala 15 meseci, otkriveno je još 342 uginule jedinke. Analizom podataka ustanovljeno je da je od elektrokcije stradalo 233 jedinke (68%), od kolizije 58 jedinki (17%), a za 51 (15%) jedinku nije ustanovljen tačan uzrok stradanja.

Tokom terenskih aktivnosti pronađeno je ukupno 1200 stradalih jedinki iz 57 različitih vrsta ptica. Najviše stradaju ptice iz porodice vrana (*Corvidae*), zatim slede mišari (*Buteo buteo*) i vetruške (*Falco tinnunculus*). U pretrazi terena ispod stubova dalekovoda srednjonaponske mreže pronađeno je čak 8 orlova belorepana (*Haliaeetus albicilla*) uginulih od elektrokcije.

Bela roda stradala od elektrokcije
Foto: Slobodan Marković

Kao uzrok stradanja ovolikog broja ptica u projektnom području prepoznato je nekoliko tipova posebno opasnih konzola. To su, pre svega, konzole sa izolatorima okrenutim nagore, konzole sa kombinacijom metala, kao i one s najmanje jednim izolatorom postavljenim nagore. Veoma opasnim pokazale su se konzole sa izolatorima preko kojih su postavljene žice za premošćivanje (tzv. jumper wire).

Foto: Nenad Spremo

Foto: Sanja Šumanović

Dva primera opasnih konzola na dalekovodima u Srbiji. Na slici levo nalazi se jedna od najčešćih konzola na dalekovodima u Srbiji, dok je na slici desno jedna od najopasnijih konzola u projektnom području koje smo istraživali.

Rad na projektu podrazumeva i aktivnu zaštitu ciljanih vrsta, što je realizovano postavljanjem 101 drvene kutije za gnežđenje modrovra (*Coracias garrulus*) na stubove dalekovoda u svim projektnim područjima. U prvoj godini već smo imali i prve stanare u postavljenim kutijama! Najviše, čak 18 kutija, zauzeli su poljski vrapci (*Passer montanus*), dok su modrovra ušle u 6 kutija, što je za nas bio veliki uspeh. U prvoj godini nakon postavljanja 4 kutije naselili su i čvorci (*Sturnus vulgaris*). Do sada su postavljena dva od šest planiranih satelitskih odašiljača na mladunce stepskog sokola (*Falco cherrug*) radi praćenja eventualnih opasnosti sa kojima se jedinke suočavaju u ključnoj, prvoj godini života.

Prstenovanje modrovra
Coracias garrulus
Foto: Miloš Nikolić

Postavljanje telemetrije na stepskog sokola (*Falco cherrug*)
Foto: Vilmoš Barkoci

Značajna stavka projekta je i njegova vidljivost. Do sada smo na tome najviše radili putem različitih aktivnosti na društvenim mrežama, učešćem na raznim konferencijama gde smo predstavljali dosadašnje rezultate, kao i postavljanjem devet info tabli u svim projektnim područjima.

Primeri postavljenih mera ublažavanja

Foto: Raptor Protection of Slovakia

Naredna, ključna faza projekta je nabavka i postavljanje zaštitne opreme na dalekovode, aktivnost koju sprovodi EDS. Nakon postavljanja divertera (preusmerivača leta) i izolatora na konzole najopasnijih deonica srednjonaponskih stubova, sledi nova faza terenskih istraživanja koja će pratiti efikasnost novopostavljene opreme.

Više informacija o projektu možete pronaći na:
www.danubefreesky.eu

LEŠINARI STARE PLANINE

Tekst: Slobodan Marković
Fotografije: Danica Veljković

Postavljanje telemetrije na prvog beloglavog supa

Postavljanje telemetrije na drugog beloglavog supa

Serpentine s neverovatnim pejzažima, temperatura u skladu sa drugom polovinom jula, od toplote svetlost se prelama već na pedesetak metara. Gnezdeća sezona ptica uveliko se završava i njihova aktivnost je mala, međutim, ornitologe uvek nešto tera „samo da proveru“ da li se nešto oglašava. Pauza za pauzom kako bi se poslušali cvrkuti na pašnjcima i kamenjarima, a onda se iznad njih ukazala velika senka ne nebu. Jedna, druga, treća... 11 beloglavih supova proleću jedan za drugim, među njima jedna senka tamnija od drugih, veća... Crni strvinar!

Retka pojava za ornitologe sa ovih prostora, međutim, ovo se događa na Staroj planini! Beloglavi sup, crni strvinar, bela kanja i bradan, 4 vrste lešinara koji su se nekada gnezдили na teritoriji Stare planine, dok danas ni jedna od ovih vrsta nema gnezda na ovoj planini. Tužna realnost!

Lešinarima su drastično opale populacije na teritoriji bivše Jugoslavije šezdesetih godina prošlog veka, kao rezultat organizovanog trovanja vukova.

Šteta nastala u tom periodu još uvek nije sanirana. Brojnost beloglavih supova u poslednjih dvadesetak godina je u porastu zbog veštačkih hranilišta, te sada u našoj zemlji imamo stotinak parova koji se gnezde isključivo u jugozapadnom delu Srbije.

Crni strvinar se nažalost nije oporavio i već 60 godina ne gnezdi se u Srbiji! Odakle onda ova ptica iznad Stare planine?

Višedecenijskim zajedničkim snagama ornitolozi iz Bugarske i Španije, u susednoj Bugarskoj osnažili su populaciju lešinara gde se crni strvinari sada uveliko gnezde. Dobra praksa jasno se primećuje i u istočnoj Srbiji sa sve češćim preletima ovih vrsta, pre svega preko Stare planine. Već sada znamo i datume puštanja prvih bradana u Bugarskoj koji će, bez sumnje, početi da preleću i našu državu.

U Srbiji se Uvac kolokvijalno smatra jedinim staništem lešinara kod nas – dobar rad rezervata očuvao je najveću koloniju beloglavih supova na Balkanu,

međutim, lešinari su pre trovanja bili široko rasprostranjeni u svim krajevima Srbije i jedina sigurna budućnost ovih ptica je da nastane i druge krajeve u Srbiji. Upravo na tome radi Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u saradnji sa Fondacijom za zaštitu lešinara (VCF), zajedno sa partnerskim organizacijama iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Grčke i Severne Makedonije, u okviru projekta Balkan DETOX LIFE, s ciljem da se smanji trovanje divljih životinja i značajno smanji smrtnost lešinara kao životinja najosetljivijih na trovanje.

Upravo zahvaljujući projektu Balkan Detox LIFE uspostavljeno je praćenje dva beloglava supa GPS transmitterima u Bugarskoj. Nažalost, ornitolozi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije bili su sprečeni da ovu akciju izvedu u Republici Srbiji zbog uslova Ministarstva zaštite životne sredine koje je nemoguće ispuniti, pa su beloglavi supovi uhvaćeni i bez ikakvih problema postavljeni su im GPS transmitteri u susednoj Bugarskoj, gde su na snazi mnogo stroži standardi Evropske unije. ■

Upoznajte specijalistu za suzbijanje zločina nad divljim vrstama

Intervju uradio: Uroš Stojiljković

Davor Marković u radnom okruženju

Foto: Danica Veljković

Sciljem da se osnaži višegodišnja borba Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) protiv zločina, ne samo nad pticama već i nad drugim životinjama, Davor Marković, pravnik po vokaciji, pridružuje se našoj organizaciji krajem 2022. kao specijalista za suzbijanje zločina nad divljim vrstama. Naziv njegove radne pozicije zapravo je prevod onoga što je u državama razvijene sistemske borbe protiv zločina nad divljim vrstama prepoznato kao „Wildlife crime officer“. Ispostavilo se da poslove koje obavlja Davor, za kojima postoji više nego jasna potreba, sistematika radnih mesta u Srbiji ne prepoznaje. Zato smo odlučili da vam kroz razgovor sa Davorom predstavimo ovo naizgled nevidljivo, a važno zanimanje.

Najpre, otkud ti kao pravnik u DZPPS-u?

Budući da bez prava i zakona nema zaštite prirode i biodiverziteta, pravo pitanje bilo bi kako funkcionišu organizacije koje nemaju pravnika za ovu oblast? U suštini, od kada znam za sebe, fasciniran sam životinjama i oduvek sam želeo da se na neki način bavim njihovom zaštitom. Pravne nauke pružile su mi jedinstvenu priliku i otvorile uzanu nišu za bavljenje ovom oblašću. Konkretno za ptice počeo sam da se interesujem pre nekih osam godina, što se poklapalo sa HINT obukom za raspoznavanje ptica, čiji su instruktori bili terenski ornitolozi DZPPS-a. Otprilike u to vreme, na TV-u sam gledao emisiju Zelene patrole o nezakonitom lovu na prepelice i akcijama Tima za borbu protiv krivolova. Samo nekoliko nedelja kasnije, sasvim slučajno, ukazala mi se prilika da se priključim jednoj od tih akcija, što sam, naravno, oduševljeno prihvatio. Baš tog vikenda, imali smo jedan od najvećih slučajeva do sada, kada smo u okolini Mokrina u nezakonitom lovu zatekli bivšeg narodnog poslanika italijanskog parlamenta. Uverivši se lično u nezakonite radnje protiv divljih vrsta koje se za novac organizuju u našoj zemlji, učvrstio sam volju da se bavim ovom oblašću. Narednih nekoliko godina volontirao sam za DZPPS, pomagao u pisanju krivičnih prijava, pratio online

trgovinu divljim pticama na internet oglasnicima i, naravno, tokom avgusta i septembra, aktivno učestvovao u akcijama Tima za borbu protiv krivolova. Krajem 2022. dobio sam ponudu da se zvanično priključim ekipi.

Koja su tačno radna zaduženja jednog specijaliste za suzbijanje zločina nad divljim vrstama? Kako izgleda jedan tvoj prosečan radni dan?

Suštinski, u moja zaduženja spada otkrivanje, praćenje, prijavljivanje i, po potrebi, asistiranje nadležnim organima u suzbijanju zločina nad divljim vrstama. Naravno, održavam kontakte sa institucijama, tužilaštvom, inspekcijom za zaštitu životne sredine i ostalim relevantnim organima, a po potrebi i sa medijima. Premda je osnovna delatnost DZPPS-a zaštita ptica, ne ograničavamo se isključivo na ovu klasu životinja, budući da se ni zločinci ne ograničavaju isključivo na ptice. Moj radni dan obično počinje pretragom internet oglasnika, na kojima se svake nedelje pojavljuju novi oglasi u kojima se nudi neka zaštićena vrsta. Za prethodnih godinu dana, pored ptica, u oglasima sam pronalazio preparirane medvede, krokodile, aligatore, kajmane, egzotične zmije, tarantule, kengure, zebre, leoparda, hijene, morske kornjače, mungose i mnoge druge vrste. Suštinski, ako neko javno trguje zaštićenim vrstama, male su šanse da nam nije na radaru. Između ostalog, u ponudi se u velikoj meri nalazi i slonovača, kako u obrađenom, tako i u sirovom obliku. Pored trgovine divljim vrstama, bavim se i slučajevima nezakonitog lova, trovanja i ugrožavanja divljih vrsta, kao i nezakonitim hvatanjem divljih ptica. Posla ima tokom čitave godine i praktično se može pratiti po sezonama. S prolećem dolazi sezona trovanja divljih vrsta i sezona hvatanja divljih ptica pevačica koje migriraju iz Afrike nazad na evropski kontinent. U martu počinje sezona namernog uništavanja kolonija gačaca tokom perioda gnežđenja. Sledi sezona krivolova na prepelice, koja prerasta u sezonu krivolova na ptice vodenih staništa. Tokom jesenjeg perioda, kada ptice lete u toplije krajeve, ponovo imamo sezonu hvatanja divljih ptica, a zatim, na zimu kreće krivolov na guske. I tako u krug.

Spomenuo si krivolov prepelica pomoću vabilica. Tokom avgusta i septembra Tim za borbu protiv krivolova je na terenu u akcijama koje su često i opasne. Kako izgleda jedna akcija?

Da, tokom sezone lova na prepelice, u Srbiji se u velikoj meri koriste zabranjeni električni uređaji za masovno uništavanje divljači, takozvane električne vabilice. Radi se o električnim uređajima koji emituju zvuk prepelice i čitava jata, koja migriraju tokom noći, privlače u sigurnu smrt. Lov na krivolovce je dinamičan posao i nužno povlači sa sobom veoma malo sna. Poznato nam je da se nezakonit lov događa na preko 600 lokacija širom Srbije, pa u skladu s tim donosimo

odluke na koju ćemo se od tih lokacija uputiti. Budući da se zvuk električne vabilice ponekad može čuti i sa udaljenosti od nekoliko kilometara, ove uređaje nije teško locirati. Praktično je nemoguće da lokalni lovci ne znaju za to. Ono što sledi je prijavljivanje slučaja nadležnim organima, a pošto je reč o krivičnom delu, nadležna je policija. U nekom idealnom svetu, prijavljivanjem krivičnog dela posao nas, građana, završio bi se. Međutim, iz iskustva mogu reći da problemi tek tada počinju. Policijski službenici nemaju nikakvog iskustva sa ovim krivičnim delom, a javni tužioci širom Srbije, uprkos tome što im se svake godine upućuju dopisi koji detaljno opisuju kako samo krivično delo, tako i dokazne, operativne radnje koje mogu biti naložene u cilju pronalaženja učinioca, uglavnom ne koriste svoja zakonska ovlašćenja da stanu na put ovom vidu kriminaliteta. Zbog toga mi, kao organizacija civilnog društva, moramo da provodimo noći u šumama i atarima, radeći posao lovočuvarske službe. Nažalost, čak i kada prikupimo nepobitne dokaze o nezakonitom lovu, javni tužioci odustaju od krivičnog gonjenja i primenjuju načelo oportuniteta, što znači da se učiniocima krivičnih dela protiv divljih vrsta daje prilika da prođu praktično nekažnjeno, odnosno da uplate izvesnu sumu u dobrotvorne svrhe. Ovim se iz godine u godinu, iz sezone u sezonu, šalje poruka da su zločini nad divljim vrstama dela od malog značaja i da niko ne želi ozbiljno da se pozabavi činjenicom da se divlje vrste nemilosrdno istrebljuju.

Sa kakvim se još situacijama susrećete?

Zvoni telefon, javi se čovek i kaže nam da je na terasi pro-našao mrtvu pticu grabljivicu sa rozikastim perjem posutim naokolo. Odem na adresu i vidim mrtvog sivog sokola s jasnim znacima namernog trovanja. Rozikasto perje, naravno,

pripada golubu kamikazi kog je neki golubar premazao opasnim otrovom karbofuranom i žrtvovao kako bi ubio sivog sokola kog doživljava kao štetočinu. Pozovem policiju, ona stigne posle sat vremena, dok se u Zavodu za zaštitu prirode niko ne javlja, niti izlazi na teren, uprkos tome što se radi o strogo zaštićenoj vrsti. Najzad dolazi policijska patrola, koja nakon utvrđivanja činjeničnog stanja zove dežurnog javnog tužioca. Dežurni javni tužilac, ako imamo sreće, pošalje uviđajnu, forenzičku ekipu na teren. Oni stižu i maltene s vrata pitaju ko će da plati njihov izlazak na teren, iako se radi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti. Zatim moram da objašnjavam krim-tehničaru njegov posao, da bi trebalo da obeleži lice mesta, napravi forenzičke fotografije, uzme perje prekriveno otrovom i uputi ga na analizu itd. I nakon sveg truda i objašnjavanja, oni ne urade ništa od toga i slučaj propadne. Neko je ubio strogo zaštićenu vrstu sokola i ne samo da nije odgovarao za to već nije postojala ni šansa da za to odgovara, jer nadležni organi nisu uradili posao za koji su plaćeni novcem poreskih obveznika. Svaka situacija je priča za sebe. Naravno, u većem broju slučajeva, krim-tehničari znaju šta treba da urade i nije im potrebno da ih neko drži za ruku. Nažalost, u najvećem broju slučajeva, krivična sankcija u potpunosti izostane.

Ove godine bio si učesnik Akademije za suzbijanje zločina nad divljim vrstama u Španiji. Kako se tamo tretiraju zločini nad životinjama?

Španija, odnosno da budem precizniji, Andaluzija, jeste primer kako se za svega 10 godina zločini nad divljim vrstama mogu svesti na minimum. Ovo se postiže kroz ozbiljan pristup krivičnim delima u ovoj oblasti. Primera radi, kada neko otruje

pticu grabljivicu, na teren izlaze svi relevantni organi, dokazi se šalju na forenzička i ekotoksikološka ispitivanja, detaljno se fotografiše lice mesta, proveravaju se sigurnosne kamere, pronalaze se i beleže tragovi stopala i motornih vozila, rade se pretresi stana i drugih prostorija, veštače se insekti koji se pronadu u lešu životinje, obavljaju se informativni razgovori, primenjuje se profilisanje učinioca itd. Drugim rečima, zločinima nad divljim vrstama pristupa se na isti način kao i zločinima koji su upravljani protiv ljudi. Kada neki potencijalni učinilac krivičnog dela zna da će organi gonjenja na ovaj način da pristupe i da su šanse odlične da će biti otkriven, procesuiran i kažnjen, dobro razmisli da li mu se isplati da se bavi nelegalnim radnjama. To se zove generalna prevencija i to je ono što utiče na smanjivanje stope kriminaliteta. Svega nekoliko ljudi iz država sa Balkana imalo je priliku da prisustvuje predavanjima i radionicama sa ovom temom. Znanje i iskustvo koje sam poneo iz Španije veoma su primenjivi ali, nažalost, kao pripadnik civilnog sektora nemam nikakve ingerencije da postupam u slučajevima zločina nad divljim vrstama. Time se moraju baviti nadležne inspekcije, Zavod za zaštitu prirode, policija i tužilaštvo.

Šta je potrebno odnosno šta može u našoj zemlji da se uradi kako bi se smanjila stopa zločina nad životinjama?

Potrebna je, pre svega, politička volja. Potrebno je da nadležni organi kažu da zločini nad divljim vrstama nisu marginalni, da će se njima pozabaviti ozbiljno i da će ubuduće biti primenjena sva raspoloživa znanja i sredstva kako bi se učinioci priveli pravdi. Potrebna je, naravno, i intersektorska

Predavanje na Akademiji za suzbijanje zločina nad divljim vrstama

Foto: Antonio Atienza Fuerte

saradnja između različitih institucija, ali i između institucija i organizacija civilnog sektora. Potrebno je, najzad, i da se građani osveste povodom ovoga. Naravno da je svako opterećen svojim problemima, naročito u teškim vremenima, ali biodiverzitet i životna sredina nešto su bez čega prosto ne možemo. Porast ili pad cene goriva i kupovina novih patika neće vam vratiti vrstu koja je istrebljena. Ljudi moraju da shvate da bez biodiverziteta i zdrave životne sredine, bez šuma, vode i vazduha, nije bitno kolika im je plata, da li ih šef nervira i da li im se pokvario automobil. Priča o zločinima nad divljim vrstama je priča o zločinima kako nad celokupnim čovečanstvom, tako i nad svakim od nas ponaosob. ■

Srpski tim tokom praktičnog zadatka

Foto: Antonio Atienza Fuerte

Premium Bambusov Toalet Papir

TP od čiste bambusove pulpe

EKOLOŠKI PRIHVATLJIV
DUGOTRAJNA VREDNOST
PRIRODNO I ANTIBAKTERIJSKI
BRZORASTUĆI BAMBUS
NISMO DRVO, VEĆ TRAVA

f mamboopaper @
 ✉ office@mamboo.rs
 🌐 www.mamboo.rs
 ☎ +38163600717

Deo prihoda od prodaje svake rolne, donira se za aktivnosti Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

ISKUSTVA IZ EVROPE: kako se leče divlje životinje?

Tibor Rekecki i Danica Veljković

Rad u klinici

Foto: Ana Tradón

U Srbiji ne postoji adekvatna ustanova niti sistem namenjen zbrinjavanju i lečenju divljih životinja (sisara i ptica). Uvidevši taj problem, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije imalo je ideju da pripremi dvoje mladih studenata veterinarske medicine upravo za te potrebe.

Ovde uskaćemo mi, prvi korak za postizanje ciljeva jeste naša edukacija o potrebama i zahtevima jednog centra za prihvatanje divljih životinja. Zbog toga odlazimo u Španiju, u centar AMUS (*Acción por el Mundo Salvaje*) i u Bugarsku, u centar koji vodi udruženje *Green Balkans*. Stečena iskustva omogućila su nam da uporedimo dva različita sistema vođenja ovakvih ustanova i da izvučemo najbolja rešenja za naš budućni centar.

Za početak, da se predstavimo:

Tibor Rekecki – trenutno sam apsolvent na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, na studijskom programu „Doktor veterinarske medicine“. Tokom studiranja bio sam aktivan u radu dva udruženja, Naučnoistraživačkog društva „Josif Pančić“ i Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Prstenovač sam od 2018. u Centru za markiranje divljih životinja, pri Prirodjačkom muzeju u Beogradu.

Danica Veljković – nedavno sam diplomirala na Fakultetu veterinarske medicine Univerziteta u Beogradu i stekla zvanje doktora veterinarske medicine. Veliki deo slobodnog vremena provodila sam na raznim privatnim klinikama. Na klinici Fakulteta, vreme sam najradije provodila na odeljenju za egzotične životinje, gde bi u sezoni proleće–leto bilo i divljih životinja kojima smo pomagali.

AMUS je nevladina organizacija koja se bavi zaštitom i proučavanjem divljih životinja, s posebnim akcentom na ptice. Glavne aktivnosti ovog udruženja odvijaju se unutar centra za prihvatanje i negu divljih životinja, koji se nalazi na periferiji Vila Franka de Los Baros, u Španiji. Sam centar vodi Alvaro Guerero Majo, a u radu sa životinjama najaktivnije su dve doktorke veterinarske medicine, Ana Tardon i Beatriz Pesoa.

Aprila 2023. imali smo priliku da provedemo dve sedmice u ovom centru kao volonteri. Po dolasku smo upoznali sve zaposlene i volontere. Tom prilikom objašnjeno nam je i kako funkcioniše centar i koje su naše obaveze u predstojećem periodu.

Radne obaveze volontera podeljene su u tri kategorije i smenjivale su se svakog dana, kako bi svi volonteri bili angažovani u svim aspektima rada centra. Kategorija „mladi“ zahtevala je od volontera da četiri puta dnevno mladunce mere, hrane i brinu o njima. Kategorija „klinika“ tražila je rad sa pristiglim životinjama, procene povreda, lečenje i davanje terapije bolesnim životinjama unutar centra. Treća kategorija „generalno“ podrazumevala je spremanje hrane i hranjenje odraslih životinja, kao i održavanje higijene prostorija, ali i pomaganje kolegama u drugim kategorijama ukoliko je obim posla to zahtevao.

U početku je bilo malo slučajeva, ali kako je gnezdeća sezona počela, tako se i obim posla povećavao, pa smo pomagali jedni drugima u obavljanju svakodnevni poslova i hranjenju sve većeg broja mladunaca.

AMUS tim sa volonterima

Foto: Danica Veljković

Tokom boravka u centru imali smo priliku da svakodnevno radimo sa izuzetno retkim i ugroženim vrstama, poput velike droplje (*Otis tarda*), španskog krstaša (*Aquila adalberti*), prugastog orla (*Aquila fasciata*), crnog strvinara (*Aegypius monachus*), ride lunje (*Milvus milvus*), belonokte vetruške (*Falco neumani*) i ritske sove (*Asio flammeus*). Upoznali smo i saradnike na projektu reintrodukcije ptica (belonokte vetruške i ride lunje), kao i ekipu koja je na Life Lynx projektu.

Najeći utisak na nas ostavio je višednevni zahvat po kome je poznat i sam centar. Reč je o najmodernijoj metodi osteosinteze, fiksacije preloma dugih kostiju kod ptica. Ovaj zahvat podrazumeva zamenu oštećenog dela kosti povredene ptice delom iz banke kostiju.

Rad sa mišarima u Bugarskoj

Green Balkans je nevladina organizacija koja je počela da radi 1992. s ciljem zaštite lešinara. Daljim razvojem udruženja, aktivnosti su se proširile na druge vrste kao što je bela roda (*Ciconia ciconia*), zbog čijih je mladunaca, kojima je bilo potrebno zbrinjavanje, osnovan i centar za prihvatanje životinja. Povećanjem potreba za zbrinjavanjem drugih vrsta divljih ptica i sisara, centar je svoje kapacitete povećavao i usavršavao. Centar se nalazi u Staroj Zagori, u Bugarskoj.

Organizacija rada razlikovala se od one u Španiji, a zaduženja volontera ogledala su se više u interesovanjima svakog volontera ponaosob. Uticaj na organizaciju rada volontera imao je i obim posla.

Centar je podeljen u deo za reprodukciju i deo za zbrinjavanje povređenih ptica. Boravak u delu za zbrinjavanje obeležili su brojni mladunci belih, sivih i crnih čioapa i belih roda. U reproduktivnom delu susretali smo se sa svim vrstama lešinara koji žive u Evropi. Imali smo priliku da učestvujemo u hranjenju i hvatanju ptica za pregled koje inače borave u vizitorskom delu centra. Ovaj deo je veoma važan za edukaciju posetilaca o značaju ptica i njihove zaštite.

Posebno nas je zaintrigiralo postavljanje proteza rodama po čemu je centar poznat. Naime, rode kojima je zbog povreda neophodno amputirati donji deo noge, zbog čega ne bi imale šansu za život u prirodi, veterinari u ovom centru daju drugu šansu tako što 3D štampačem izrade plastičnu protezu koja zamenjuje nedostajući deo noge. Praćenjem kretanja ovih ptica, veterinarima i biolozima centra potvrdilo se da je metoda efikasna.

Sumiranje i mišljenje

Posete centrima u inostranstvu bile su od velikog značaja za našu edukaciju i buduću rad u oblasti zbrinjavanja divljih životinja. Dobili smo priliku da sagledamo izazov zbrinjavanja ptica iz više uglova kako bismo izvukli najbolje iz dva različita pristupa. Stekli smo brojna znanja kojima nas niko u Srbiji ne može naučiti i koja će ostati sa nama na putu ka osnivanju našeg centra. Poznanstva i prijateljstva koja smo stekli značiće nam u budućim konsultacijama, radu sa divljim životinjama i omogućiće slična putovanja mladima s istim aspiracijama.

Tibor: Ova putovanja za mene su bila izuzetno važna jer sam prvi put imao priliku da radim sa pticama u kontekstu veterinarske nege, što je podstaklo moj entuzijazam za lečenje divljih životinja. Veliki značaj imao je i konzervacioni aspekt volontiranja, gde sam uspeo da naučim mnogo o zaštiti retkih i ugroženih ptica i različite pristupe u konzervacionoj biologiji.

Danica: Kako sam se ranije bavila uglavnom malom praksom (pružanje veterinarske nege i rad sa: psima, mačkama, konjima, kunićima, afričkim patuljastim ježevima, morskim prasićima i drugim egzotičnim životinjama), ovo iskustvo mi je otvorilo oči za razlike i sličnosti lečenja divljih životinja u odnosu na ljubimce. Veterinari sa kojima smo sarađivali u inostranstvu bili su uvek raspoloženi da nam objasne sve što rade, da nas nauče, ali i da saslušaju i prihvate naše sugestije za pristup pojedinim intervencijama. Veoma sam zahvalna za ova, ali i za predstojeća iskustva, kao i za prijateljstva koja smo stekli.

Napomena

Pored sveg truda i rada koji profesionalci ulažu u spašavanje životinja, većina mladunaca ptica dolazi u centar bespotrebno i greškom needukovanih građana. Ljudi iz najbolje namere prave grešku i uzimaju mladunce iz prirode misleći da ih je roditelj napustio, odnose ih svojim kućama ili u centar u pokušaju da pomognu. Međutim, ukoliko se sretnete s mladom životinjom, najispravnije je da kontaktirate nadležne institucije i postupite po njihovom savetu.

Međunarodni popis ptica vodenih staništa 2023.

Marko Šćiban

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) je tokom većeg dela januara 2023. godine organizovalo i radilo na Međunarodnom zimskom popisu ptica vodenih staništa (*International Waterbird Census – IWC*). Zahvaljujući razgrnatoj mreži od preko 140 ornitologa, članova, volontera i saradnika, uključujući i one koji su nam se ove godine prvi put pridružili, obišli smo veliki broj vodenih površina širom Srbije, čak 1200 monitoring lokaliteta na kojima su beležene vodene ptice kao i stanje samih vodenih staništa.

Kao i prethodnih godina, najveći poduhvat bio je pokušaj obilaska celokupnog toka Dunava sa priobalja, kao i simultano brojanje galebova, malih vranaca i gusaka kod Dubovca, Beograda i Novog Sada. Ove godine, pored natprosečno blage zime, iznenadile su nas poplave i visoki vodostaji na mnogim rekama, što je znatno otežalo rad na terenu.

Terenci i volonteri DZPPS-a su pojedine lokalitete obilazili u saradnji sa upravljačima i čuvarima zaštićenih područja i drugim institucijama koje se bave vodama i zaštitom prirode. Tu posebno izdvajamo: JU „Rezervati prirode Zrenjanin“, JP „Vojvodinašume“, Direkcija za vodne puteve „Plovput“, Pokret gorana Sremske Mitrovice, Društvo za zaštitu životne sredine „Okanj“, Turistička organizacija opštine Surdulica, Lovačko udruženje „Novi Bečej“, Ribolovački savez Vojvodine, JVP „Vojvodinavode“ i druge. Ptice su popisivane sa brodova, iz automobila ili peške – patke, guske, labudovi, gnjurci, ronci, čaplje, galebovi i ostale ptice koje borave na vodama ili uz njih.

Ove sezone dve najbrojnije vrste bile su gluvare i obični galeb, dok su ostale učestvovala u znatno manjem broju. Na zimovanju u Srbiji po prvi put je potvrđeno prisustvo čak četiri vrste inače striktnih selica – sprudnik migavac, žuta čaplja, mala sprutka i vlastelica. Od drugih retkih zimovalica sa severa beleženi su još mali i veliki labudovi, patke ledenjarke, crni i baršunasti turpani, srednji ronci, crni orlovi, prevezi, ušati gnjurci, veliki crnoglati galebovi, crni galebovi, ritske sove. Učestaliji su bili nalazi selica koje izuzetno retko ostaju kod nas tokom zime – ražanjevi, mrki sprudnici, male bele čaplje, zlatni vivci, mrki galebovi, gakovci, čaplje govedarke, velike i male carske šljuke, polojke, crne rode, sprudnici ubojice i druge. Posebno je iznenadilo masovno prezimljavanje inače malobrojnih plovki čegrtuša i zviždara, a po prvi put je broj globalno ugroženih malih labudova premašio trocifrenu brojku – 101!

Čubaste patke *Aythya fuligula*
Foto: Marko Šćiban

PETERZOMERbv

Mali labud *Cygnus columbianus*

Foto: David Lindo

Ipak, zabrinjavajuće je dalje opadanje brojnosti gluvare i liske, kao i veliko zagađenje i komunalni otpad svuda duž naših vodotokova. Nezakonito uzurpiranje priobalja jezera i reka, hemijsko zagađenje, preoravanje slatina i vlažnih livada veliki su problemi kako za ptice tako i za ljude jer predstavljaju negativan odnos prema vodi kao prirodnom resursu. Značajno se osetilo i odsustvo gusaka na našim terenima tokom januara – zbog blage zime nisu došle na zimovanje. Očite klimatske promene ovog januara bile su vidljivije nego ikad do sad, dok prisutnost sve većeg broja vrsta i jedinki nekada striktnih selica na zimovanju kod nas to i potvrđuje.

Pored IWC-a, a u njegovom sklopu, sredinom januara bio je organizovan i Sinhroni popis ptica grabljivica u Panonskoj niziji. Kod nas je ovo dodatno istraživanje organizovano po šesti put u Bačkoj, Banatu i Sremu. Zahvaljujući spoljnim saradnicima, volonterima i zaposlenima Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, više od 50 učesnika pokrili su najveći broj UTM kvadrata, čime je dobijen najveći procenat pokrivenosti pretraživanog terena na severu Srbije do sada. Tokom tri dana koliko je trajao popis orlova, pokriveno je 77 UTM kvadrata i zabeleženo 1396 jedinki ptica grabljivica. Posmatrano je 70 jedinki orlova od kojih 65 orlova belorepana, 4 orla krstaša i 1 crni orao. Od sokolova zabeleženo je ukupno 23 jedinke od kojih 3 stepska, 7 sivih i 13 malih sokolova. Od drugih vrsta koje su takođe vrlo značajne zabeleženo je 144 eje močvarice, 98 poljskih eja, 4 jastreba, 54 kopca, 705 mišara, 1 gačasti mišar i 297 vetruški.

Ovom prilikom želimo da zahvalimo svima koji su i najmanje pomogli našim članovima i volonterima, dok su ove godine za rad na terenu značajnu finansijsku pomoć obezbedili fondacija „Tour du Valat“ iz Francuske i kompanija „Peter Zomer B.V.“ iz Holandije.

PRVI POPIS SABLJARKI U SRBIJI!

Tekst i fotografije: Marko Šćiban

Sabljarka *Recurvirostra avosetta*
Foto: Hans Veth

U periodu između 15. maja i 20. jula 2023. izvršen je prvi popis sabljarki (*Recurvirostra avosetta*) u Srbiji! Ova vrsta inače se nalazi u Crvenoj knjizi ptica Srbije sa populacijom od 90 do 200 parova i izraženom fluktuacijom brojnosti iz godine u godinu. Pored sabljarki kao ciljane vrste, popisivane su i druge šljukarice prisutne tokom gnezdeće sezone na različitim plitkim vodenim staništima uglavnom u severnom delu zemlje. Posećeno je preko 400 lokacija različitih vodenih staništa (bare na oranicama, ribnjaci, jezera, taložnici farmi i druge otpadne vode, vodoplati reka), uključujući i sva do sada poznata gnezdišta sabljarki. U popisu je učestvovalo više od 100 posmatrača ptica, dok su neki prvi put učestvovali u ovakvoj akciji. Podaci su beleženi u posebne formule koji su pripremljeni za ovu priliku.

Dok smo se početkom godine spremali za popis, mislili smo da će ovo biti laka i brza akcija, međutim, obilne padavine i formiranje brojnih prostranih bara na oranicama u Bačkoj i Sremu znatno je usložnilo posao. Tako su neka odranije poznata gnezdišta bila potpuno potopljena i neaktivna, dok su se pojavila nova, neočekivana, pa je tokom rada na terenu otkriveno više od 10 novih lokacija na kojima sabljarkarke do sada nikad nisu bile beležene na gnežđenju. Ukupno je evidentirano 29 gnezdišta s najmanje 51 gnezdećim parom koji je makar pokušao gnežđenje, što je značajno manje u odnosu na ranije procene za ovu vrstu. Po svemu sudeći, iako je tokom proleća bilo mnogo padavina i periodičnih bara, izgleda da to nije pozitivno uticalo na brojnost i uspešnost gnežđenja sabljarki ove sezone. Razlozi su različiti, od nestanka ili bitnih izmena nekih staništa, do plavljenja gnezda usled padavina i brzog presušivanja periodičnih bara. Sasvim je sigurno da je određeni broj mladunaca, ali i odraslih jedinki, stradao zbog udara izuzetno jakih oluja s krupnim gradom, koje su početkom leta pogodile sve delove Vojvodine. Stradanje sabljarki uzrokovano ptičjim gripom nismo zabeležili, ali svedočili smo stradanju pologa i mladunaca na više lokacija usled prirodnih i antropogenih faktora. Ipak, više ćemo o svemu znati nakon detaljnijih analiza prikupljenih podataka. Sabljarkarke nam svakako ostaju jedne od najređih i estetski najzanimljivijih gnezdarica Srbije.

Pored podataka o sabljarkama prikupljen je veliki broj podataka o šljukaricama i drugim pticama vodenih staništa, što je najsveobuhvatniji takav popis do sada sproveden u gnezdećem periodu. Ukupno je prebrojano preko 5.000 šljukarica, otkriveno je više desetina novih gnezdišta vlastelica, crvenonogih sprudnika, žalara slepića, riđoglavih i patki njorki, grogotovaca, kao i do sada nepoznatih kolonija čaplji.

Zahvaljujemo svim vrednim saradnicima i drugima koji su na bilo koji način pomogli rad na terenu, posebno vlasnicima ribnjaka i farmi, staraocima rezervata koji su nam omogućili obilazak različitih vodenih staništa. Intenzivan rad na terenu doprineo je i prikupljanju podataka za prvi Atlas gnezdarica Srbije!

DOMAĆINSTVO NA KRILIMA SREĆE

Nataša Jančić

Spreda šilo, straga vilo, ozdo hartija, ozgo mantija” – šta je to?

Zovemo ih vesnicima proleća zato što među prvima stižu krajem marta kada i kalendarski počinje proleće. Nekada su živeli u pećinama, a čim su ljudi podigli objekte, one su se prve nastanile blizu čoveka. Zato se danas seosko domaćinstvo ne može zamisliti bez seoske laste.

Kako bi pružilo podršku ljudima sa sela koji se poljoprivredom još uvek bave na tradicionalan i održiv način, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u poslednjih sedam godina organizuje takmičenje „Domaćinstvo koje su laste izabrale“. Sela zamiru, pritisak koji stvara moderna i intenzivna poljoprivreda sve je veći, a poslednjih godina primetan je i uticaj klimatskih promena. U izmenjenim i nepredvidljivim vremenskim prilikama menjaju se životni ciklusi biljaka i insekata, pa laste stižu pre nego što je hrana dostupna. Kada su u aprilu ove godine seoske laste doletele u ovdašnje domove, pao je sneg. Učesnici ovog jedinstvenog takmičenja već su dobro upoznali svoje male podstanare, znaju kad da ih očekuju, a često im popravke oštećeno gnezdo kako bi ih dočekali u štalama, oborima, garažama i pod strehama svojih domaćinstava.

Ove godine u 145 prijavljenih domaćinstava izbrojano je 978 gnezda u kojima živi oko 6000 seoskih lasta. Nagrada za domaćinstvo s najvećim brojem aktivnih gnezda otišla je u selo Trešnjevac, u opštini Kanjiža, na severu Banata. Vredni domaćini, Karolj i Aniko Tot, u štali imaju deset krava, a iznad, na obe strane krovnih greda, načičkano je 75 gnezda seoskih lasta. I ove godine potvrđeno je pravilo da su za pobeđu potrebna tri uslova – štala sa tavanicom od drvenih greda i dasaka za koje seoske laste lako lepe svoja gnezda napravljena od blata, otvorena vrata i prozori kroz koje slobodno uleću i izleću, i nezaprašivanje štala insekticidima za suzbijanje muva i komaraca kojima se laste hrane.

Seoska lasta *Hirundo rustica*
Foto: Lia Maaskant

SAVACOOP

SUPERIOR

Uručenje nagrade Aniko Tot za poredničko domaćinstvo takmičenja
Foto: DZPPS

Sadnice borovnice uspešno posađene u domaćinstvu Marka Đuga
Foto: Marko Đuga

Poredničko domaćinstvo osvojilo je tonu kukuruza koju su donirali i predali porednicima prijatelji DZPPS-a, kompanija „Savacoop“. Nakon uručenja priznanja i nagrade, na grede su postavljena tri glinena gnezda koja je izradio Jovan Blat, akademski vajar iz Centra za likovnu i primenu umetnost „Terra“ Kikinda. Tibor Rekecki, licencirani prstenovač, saradnik i član DZPPS-a, iskoristio je priliku da pred štalom razapne mreže i prstenuje 20-ak seoskih lasta.

Kako bi i ostali učesnici takmičenja dobili priliku da budu nagrađeni za brigu i ljubav prema seoskim lastama, tradicionalno je u emisiji „Šarenica“ na RTS1 izvučena nagrada „Srećno gnezdo“. Od svih učesnika koji su ispunili uslov da imaju najmanje jedno gnezdo ove vrste ptica, naj-srećniji je bio Marko Đuga iz Hajdučice, opština Plandište, u Južnobanatskom okrugu. Tri gnezda seoskih lastavica u njegovom domaćinstvu donela su mu 200 sadnica borovnice, poklon kompanije „Superior D.O.O.“ Velika Plana. ■

NAŠE JATO NA POLETU

Nataša Jančić

Foto: Damir Trnovac

Za prethodne četiri godine broj članova Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije uvećao se četiri puta, pa danas jato najveće zajednice ljubitelja ptica i prirode u Srbiji broji blizu 1000 članova. Svi oni motivisani su da se uključe i pomognu nam u istraživanju, zaštiti i promociji naših prirodnih bogatstava. Kako nam je svima sve više potreban neposredan kontakt s prirodom, ali i sa ljudima, članovi DZPPS-a već znaju da druge subote u maju, na dan kada se obeležava Svetski dan ptica selica, organizujemo POLET – veliko druženje članova Društva

za zaštitu i proučavanje ptica Srbije u nekom od Međunarodno značajnih područja za ptice (IBA).

POLET 2023. održan je u zaštićenom području Predela izuzetnih odlika „Ovčarsko-kablarska klisura“ uz gostoprimstvo Turističke organizacije Čačka. Ovaj predeo odabran je zbog raznovrsnosti biljnog i životinjskog sveta, posebno ornitofaune koju čini 160 vrsta ptica, kao i božanstvenog ambijenta šuma, vodenih površina i litica. Organizovane su tri šetnje: jedna na vrh Kablara, druga uz obalu Morave, a najmlađi su krenuli ka

pečini Kađenici. Po povratku iz avanture, za decu je organizovana radionica „Ptice na putu oko sveta“ o pticama selicama, potom je usledila i grupna poseta novootvorenom Prirodnačkom centru Ovčar Banja. Članovi su imali priliku da prvi u Srbiji isprobaju i nabave Opticron dvoglede koji se odnedavno mogu kupiti u internet prodavnicu DZPPS-a. Prstenovani su mladunci plavih senica čije smo gnezdo imali sreću da pronađemo u blizini mesta okupljanja. Uživali smo u ukusnoj domaćoj hrani koju su nam pripremile ljubazne domaćice iz Udruženja „Evgenija“ u Ježevici. ■

Aparteko Slogalica je kviz igra koja postoji od 2011. godine. Za kratko vreme postala je najpopularnija igra u regionu!

Aparteko je tehnički podržao izradu sajta www.jato.pticesrbije.rs, pa je Slogalica Sovica odlučila da tu saradnju nastavi, te da za svaku kupovinu na ovom sajtu u 2024. godini kupcima pokloni Slogalica vaučer u vrednosti od 300 tokena!

www.slogalica.rs & www.jato.pticesrbije.rs

EVROPSKI VIKEND POSMATRANJA PTICA: *raste broj posmatrača!*

Vilmoš Barkoci

Evropski vikend posmatranja ptica (*EuroBirdwatch* - EBW) je događaj koji je prvi put organizovan još 1993. u Velikoj Britaniji, kada je i oformljena organizacija *BirdLife International* sa sedištem u ovoj državi, dok je ovo dešavanje (tada nazvano "*World Birdwatch*") jedna od prvih aktivnosti nove organizacije. Prošla godina bila je jubilara 30. godina kako se organizuju posmatranja ptica širom Evrope i Centralne Azije, a da ove aktivnosti ne gube na popularnosti već se, naprotiv, svake godine povećava broj interesenata, pokazuje i statistika za tridesetogodišnji period: u protekle tri decenije ukupno je organizovano više od 45 hiljada izleta, a naše pernate komšije privukle su preko 1.3 miliona posmatrača.

Osnovni cilj ovog događaja je podizanje svesti javnosti, naročito najmla-

đih, o važnosti očuvanja ptica kao i o ugrožavajućim faktorima koji dovode do nestanka njihovih populacija. Ovo je jedinstvena prilika da se šira javnost bolje upozna sa fenomenom seobe ptica, usputnim stanicama na tom putu, mestima gnežđenja i mestima zimovanja na Mediteranu i u Africi, kao i brojnim problemima koje ptice sreću na migratornim rutama: poguban uticaj klimatskih promena, nestanak staništa i stradanje usled elektrokcije, kolizije, lova i nelegalnog hvatanja i držanja ptica.

Tek da naslutimo razmere posmatranja ptica i kakva tu atmosfera vlada, poslušićemo se zvaničnim brojkama sa poslednje organizovane manifestacije 2023. godine (mada je prethodne godine bilo više posmatrača i zabeleženih ptica – pogledaj tabelu!): tokom prvog vikenda oktobra kada se Evropski vi-

kend posmatranja ptica tradicionalno organizuje, na 777 različitih mesta širom starog kontinenta razmislilo se 15.125 posmatrača opremljenih dvogledima, fotoaparatom ili samo ljubavlju prema pticama i zabeležili su ukupno 3.520.060 jedinki! Od svih miliona popisanih jedinki, kao zvezde uvek se ističu najčešće posmatrane vrste, što je u ovom slučaju belolika guska (*Branta leucopsis*), i one retke ili zabeležene na neočekivanom mestu poput jata stepskih vivaka (*Vanellus gregarius*) u Uzbekistanu, jata malih lisastih gusaka (*Anser erythropus*) u Grčkoj ili tihookeanaski zlatni vivak (*Pluvialis fulva*) u Mađarskoj. Ovako sinhronizovana i razgranata mreža posmatrača i ovako precizni podaci mogući su jedino zahvaljujući dobroj i koordinisanoj saradnji svih organizacija članica evropskog i centralnoazijskog ogranka *BirdLife International*.

SRBIJA		2022	2023
	Broj izleta	28	27
	Broj učesnika	658	839
	Broj posmatranih vrsta	137	139
	Broj posmatranih jedinki	33.044	25.894
	Tri najbrojnije vrste	1. Čvorak – 7.757 jedinki	1. Gluvara – 3.598 jedinki
		2. Seoska lasta – 4.346 jedinki	2. Liske – 3.470 jedinki
		3. Obični galeb – 3.334 jedinke	3. Čvorak – 2.649 jedinki
EVROPA	Izlet s najvećim brojem vrsta	1. Kapetanski rit – 71 2. Zobnatičko jezero – 51 3. Stari ribnjak u Deronjama – 41	1. Ribnjak kod Svilojeva i rinjak kod Bečeja – 60 2. SRP Zasavica – 58
	Izlet s najvećim brojem jedinki	1. Kapetanski rit – 10.485	1. Kapetanski rit – 5.539
		2. Stari ribnjak u Deronjama – 6.195	2. Ribnjak kod Svilojeva – 4.103
		3. Slano Kopovo – 3.056	3. Ribnjak kod Bečeja – 3.639
	Najčešće vrste	Obična zeba Belolika guska Velika senica	Belolika guska Golub grivnaš Čvorak

Posmatranje ptica na Rusandi

Foto: Miroslav Mareš

Posmatranje ptica na Carskoj bari

Foto: Slobodan Botoški

U manjim razmerama, prvi vikend oktobra isto ovako izgleda i u našoj zemlji. Kao deo *BirdLife* porodice i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije učestvuje u Evropskom vikendu posmatranja ptica organizujući brojne izlete. Na ovim izletima, koji iz godine u godinu privlače sve više učesnika (vrhunac je bio upravo ove, 2023, sa 839 učesnika), može da se posmatra skoro polovina ornitofaune Srbije. Da izdvojimo samo one retke zvezde zabeležne na izletima u prethodne dve godine poput preveza (*Netta rufina*), orla krstaša (*Aquila cheliaca*), bele sprutke (*Calidris alba*), velike čigre (*Hydroprogne caspia*), mrkog galeba (*Larus fuscus*), riđogrlje trepteljke (*An-*

thus cervinus), malih detlića (*Dryobates minor*), nilskih gusaka (*Alopochen aegyptica*), crnih lunja (*Milvus migrans*).

Svake godine trudimo se da izleti budu u područjima važnim za ptice (*Important Bird Areas*-IBA), kao što su rezervati ili parkovi prirode poput Zasavice, Velikog blata, Tikvare, Carske bare, Rusande, Jegričke, Gornjeg Podunavlja, ribnjaka u Bečeju, Svilojevu ili Kanjiži, na Kapetanskom ritu, na akumulacionim jezerima kao što su Bovansko, Vlasinsko, Oblačinsko ili Radoinjsko jezero, ali i van zaštićenih područja, u urbanim sredinama, u Futoškom ili Kameničkom parku u No-

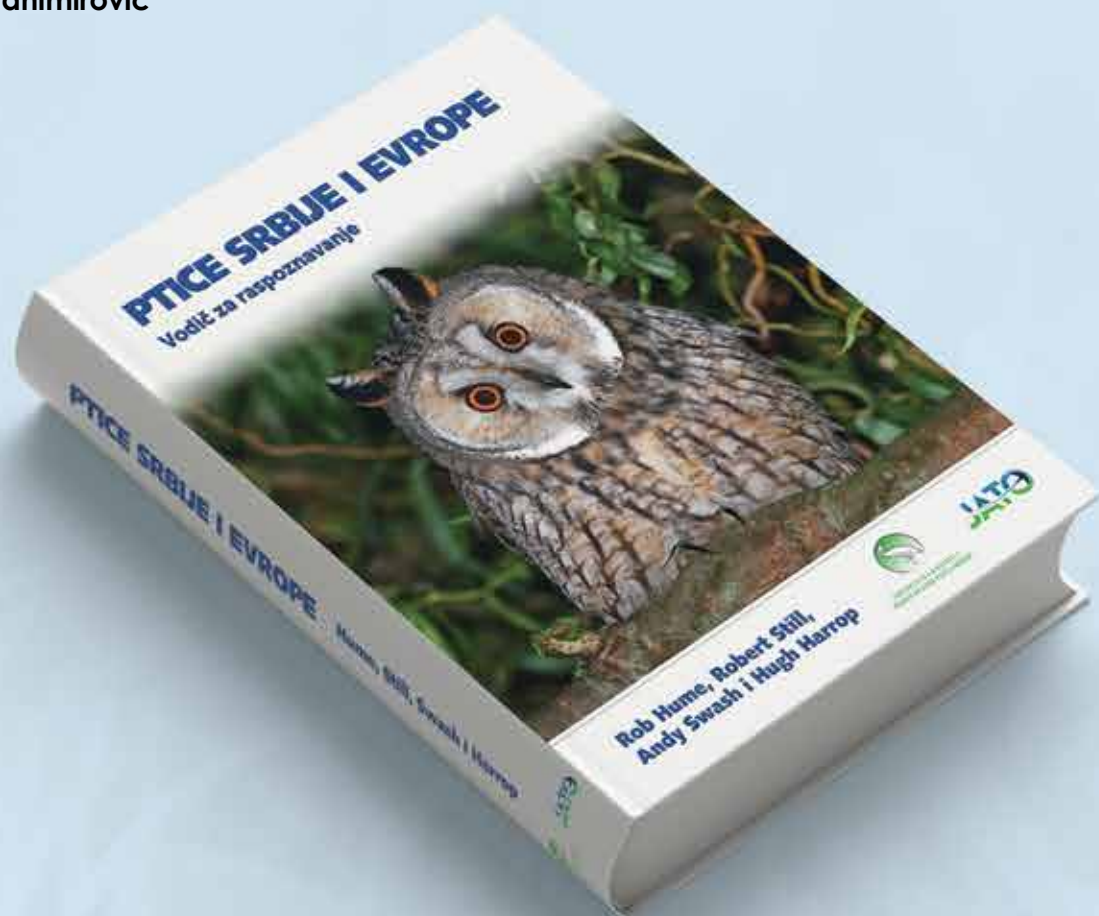
vom Sadu, na Nišavi u Nišu ili u parku u Bačkom Brestovcu.

Ove godine, Evropski vikend posmatranja ptica podigli smo na viši nivo, tako što smo u SRP Carska bara zajedno sa upravljačem, Ustanovom „Rezervati prirode Zrenjanin“ i Gradom Zrenjaninom, organizovali centralni događaj. Ovaj izlet nije okupio samo 206 učesnika već i 15 izlagača, što organizacija koje rade na aktivnoj zaštiti ptica i prirode, što lokalnih proizvođača kolača i vina. Dodatno, izlet na Vlasinskom jezeru podržala je kancelarija Evropske unije u Nišu, zahvaljujući kojoj je bio organizovan prevoz učesnika od Niša do Vlasinskog jezera. ■

PTICE SRBIJE I EVROPE

Nova avantura počinje

Željko Stanimirović

Kada je Josif Pančić 1867. napisao svoje delo „Ptice Srbije“, primetio je da prosečan stanovnik (u to vreme zemljoradnik koji je čitav dan provodio napolju u prirodi kao njen sastavni deo) ne ume da imenuje skoro nijednu mrtvu pticu, čak ni one čiji glas odlično prepoznaje, kao što su kukavica (*Cuculus canorus*), slavuj (*Luscinia megarhynchos*) i vodeni bik (*Botaurus stellaris*). On je to pripisao nedostatku poriva da se ide u lov na ptice, odnosno bar na one koje nisu prepoznate kao direktne štetiočine na usevima i dvorišnoj živini.

Dobra strana ove pojave je da populacije većine ptica bar nisu direktno uništavane, iako su često stradale od uništavanja staništa putem seče stabala i spaljivanja strnjike, što se de-

šava čak i danas. I tako su narednih 135 godina ptice i ljudi u Srbiji nastavili da žive jedni pored drugih kao dva preklapajuća ali nezavisna univerzuma, gde su samo malobrojni posmatrali ptice kroz organizovani sistem sistematike i impresivnih spiskova sakupljenih sinonima za svaku vrstu (ponekad i više desetina; spisak imena za strnadu žutovoljku *Emberiza citrinella* bio je veličine ovog pasusa).

Dolaskom novog milenijuma javila se i svest da je vreme da se nazivi ptica već jednom sistematizuju i da se stvori zvanična nomenklatura vrsta ptica na srpskom jeziku (što smo i uradili 2005), posle čega bismo krenuli u masovnu popularizaciju posmatranja ptica u narodu. Najvažnija alatka popularizacije je knjiga sa ilustracijama

ptica, sada više ne dihotomi ključ kao kod Pančića, nego pod boljim imenom „vodič za raspoznavanje“, tako koncipirana da će svako moći samostalno da je koristi i kada pored njega nije stručnjak koji sistematiku i nomenklaturu odlično poznaje.

Uporan rad ornitoloških aktivista i entuzijazam nove generacije ptičara učinili su da popularizacija bude uspešna i danas imamo petocifrene brojeve članova ptičarskih grupa na društvenim mrežama; više od 12.000 ljudi svakodnevno na svojim ekranima vidi obaveštenja gde se koja ptica jutros pojavila, zajedno s njenom slikom i pridruženim pozitivnim emotikonima, i kada vide njenu rođaku u prirodi odmah će znati o kojoj se vrsti radi.

U toku prethodne dve decenije računar, a zatim i mobilni telefon, dali su novi format terenskoj beležnici, većina ptica na svetu dobila je pridružena imena na srpskom jeziku, i stasala je nova generacija ptičara koji ne misle da je nemoguće da retka ptičica iz Kanade ili Sibira navrati do istog onog šumarka ili potoka gde se za vreme seobe okupljaju i domaće ptice, samo je potrebno biti u pravo vreme na pravom mestu i ovekovečiti je poslednjim krikom fotoaparatske tehnike.

I tu, preskačući međuperiod u kome je trebalo da se iznese najveći deo posla u popularizaciji ptica među dobroćudno ljubopitljivom ali još neupućenom opštom publikom koja želi da uživa u pticama na jednom novom nivou, u priču uskače nova i moderna knjiga, naš prvi ilustrirani vodič za sve ptice Srbije i Evrope. Ovaj put to je fotografski vodič, i sve ptice predstavljene su serijom fotografija, pažljivo ukomponovanih tako da izgleda kao da mlade i stare ptice, u letnjem i zimskom perju, različitih podvrsta, sasvim slučajno stoje jedna pored druge na sjajnoj stranici knjige između sitno kucanog teksta i malih mapa rasprostranjenja.

Posao pripreme teksta za ovu knjigu uključivao je čitanje svakog opisa vrste iznova i iznova, što je činilo mnogo ljudi, kako bi tekst lagano tekao i bio razumljiv svima, i onima koji su iskusni prstenovači ptica i poznaju svako pero u krilu poimence, i oni-

ma koji su po prvi put postali svesni da ptica pred njima postoji kao nešto posebno u odnosu na nedefinisano mnoštvo drugih oblika.

Neočekivano veliki izazov pojavio se u prelomu teksta, odnosno unapred definisanom broju slovnih mesta. Mislim da smo podjednako vremena proveli i u pokušaju da uguramo naše dugačke reči s mnogo slogova u mali predviđeni prostor. Mi smo navikli da u jednom dahu izgovaramo nazive sa desetak slogova, pa nam *Numenius phaeopus* nije samo „whimbrel“, nego „mala carska šljuka“, ali program za prelamanje ume da bude neumoljiv. Ponegde je stradao razmak između dve reči, ponegde su se pojavile skraćnice, ali verujem da ćete s lakoćom čitati ovaj ključ i razumeti po čemu se koja ptica raspoznaje.

Naučna dostignuća se neprekidno dešavaju. Da je knjiga izašla pet godina ranije, neke vrste bile bi navedene kao podvrste i obrnuto. Na primer, grmuša crvenovoljka (doskoro *Curruca cantillans*) danas je podeljena u tri vrste (*cantillans*, *iberiae* i *subalpina*), svaka na svom velikom poluostrvu Mediterana. Genetske analize pokazale su dovoljan nivo izolacije među populacijama albatrosa, burnica, zeba i drugih okeanskih i ostrvskih ptica da je sada svako ostrvo dobilo jednu, pa i više vrsta iz određene grupe. Ova knjiga je tačan presek situacije u proleće 2023. godine. Verovatno

će kroz par godina već biti i novih promena. Neke ideje za cepanje u nove vrste navedene su i u samoj knjizi. Da li će i obični popić (*Prunella modularis*) koliko sutra biti zvanično podeljen u nekoliko odvojenih vrsta?

Najmiljeniji deo knjige mi je onaj na kraju, koji smo neformalno nazvali „album sa sličicama“. Tamo su predstavljene ptice koje još nisu sastavni deo faune Evrope, samim tim ni Srbije, ali vrlo lako mogu da dođu kao gosti, nove komšije, slučajni turisti ili zbunjeni pogubljeni putnici. Sada su sve tu, imenom i prezimenom, sa sličicama kao iz pasosa, najčešće u prelaznom tinejdžerskom perju koje uopšte nema jarke plave ili narandžaste tonove kakve im ime nagoveštava.

Neke od ovih vrsta verovatno ćemo češće videti u narednim decenijama kako se klima Srbije bude menjala iz kontinentalne u suptropsku. Setimo se kako su gugutka (*Streptopelia decaocto*) i seoski detlić (*Dendrocopos syriacus*) pre stotinak godina pratili promene klime i proširili svoje areale na sever. Da li će njihovim stopama krenuti riđa grlica (*Streptopelia orientalis*) i senegalska grlica (*Spilopelia senegalensis*), obična pri-nija (*Prinia lepida*) ili neki od bulbula? U proleće ove godine, u parkovima savskih blokova na Novom Beogradu društvo nam je pravio raspevani Palasov zviždak (*Phylloscopus proregulus*). Koga li će doneti sledeća godina?

Vodič „Ptice Srbije i Evrope“ možete nabaviti na dva načina. Ako ste član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, knjiga može biti vaša uz donaciju od 3.000 dinara. Svi vi, koji niste članovi, knjigu možete da kupite preko internet prodavnice Jato d.o.o. po ceni od 4.000 dinara. Požurite, tiraž se brzo rasprodaje.

- Vodič prikazuje svih 928 vrsta divljih ptica zabeleženih u Evropi, kao i uspostavljene populacije stranih vrsta
- Sadrži 4.700 predivnih fotografija koje prikazuju ptice onako kako ih zaista vidite u prirodi
- Fokusira se na raspoznavanje ptica: opisana su sva ruha i podvrste
- Detaljno upoređuje slične vrste, ili one koje su teške za raspoznavanje
- Uključuje detalje o mitarenju, oglašavanju, statusu i staništima
- Sadrži 540 mapa, koje su napravljene u saradnji sa BirdLife International

U potrazi za Simurgom

Siniša Lekić, arheolog

Postoje ptičje vrste koje ni najuspešniji ornitolozi nikada neće moći da vide u prirodi jer su neke od njih istrebljene ili izumrle, poput ptice dodo (*Raphus cucullatus*) i usamljenika sa Rodrigeza (*Pezophaps solitaria*), dok su ostale naprosto proizvod čovekove mašte. Međutim, priča o persijskom Simurgu i nije baš tako jednostavna.

Ako je verovati paleontolozima, na Kritu je tokom pleistocena živela jedna divovska varijanta surog orla koja se hranila lokalnom vrstom jelena. Iako je dobila zvanični naučni naziv *Aquila chrysaetos simurgh*, ne možemo sa sigurnošću reći da je i njen mitski rođak u Iranu imao istovetan izgled jer su likovne predstave i opisi Simurga u izvorima protivurečni, pri čemu jedino nije sporna njegova veličina.

Isfandijer ubija Simurga. Stranica iz Firdusijeve *Šahname* (Širaz, Persija, XV vek)

Na islamskim minijaturama on je često prikazivan kao orijaška ptica sa kljunom grabljivice, čubom ili krestom na glavi i repom rajske ptice, dok u kandžama nosi nekoliko slonova odjednom. Prema Peteru Vejsiju, dobrom poznavacu endemske faune Krita, postoji mogućnost da je suri orao krstario nebom iznad ovog ostrva u isto vreme kada su ga naseljavali patuljasti slonovi (*Palaeoloxodon chaniensis*), pa bi legenda mogla da ima nekog osnova, ali se ipak čini malo verovatnim da je sećanje na ovu praiistorijsku životinju sačuvano usmenim predanjem tokom više desetina hiljada godina, dospevši na kraju i do Irana.

Međutim, na persijskim spomenicima Simurgom se često naziva i jedno posve drugačije biće. U pitanju je kompozitna životinja sa telom krilatog psa, repom pauna i glavom nekog kanina ili čak slepog miša. Italijanski iranolog Mateo Compareti smatra da je ona predstavljala simbol slave ili harizme persijske države (pers. *farr*)

i naziva je pseudo-Simurgom, nasuprot pravom Simurgu koji je imao u potpunosti ptičji oblik. Iz sličnih razloga sa rezervom treba prihvatiti i ona mišljenja koja Simurga povezuju s drugim mitskim pticama i životinjama kao što su feniks ili grifon.

Kada je reč o Simurgovom karakteru, dosta toga saznajemo iz Firdusijevog speva *Šahname* (*Knjiga kraljeva*), u kome se, između ostalog, pripoveda i o sistanskom knezu Sâmu, njegovom sinu Zâlu i unuku Rustemu, najvećem persijskom junaku. Kako se Zâl rodio sa u potpunosti sedom kosom (verovatno je bio albino), otac ga ostavlja na planini Elbrus. Tu je Zâla pronašao Simurg koji ga je odneo u svoje gnezdo, gde ga je othranio i podučio mudrosti jer je posedovao sva znanja ovoga sveta. Zanimljivo je da persijski pesnik Firdusi (940–1025) nigde ne pominje Simurgov pol, ali se na osnovu izvesnih nagoveštaja može zaključiti da je ova ptica ipak bila ženskog, a ne muškog roda.

Pseudo-Simurg. Kompozitna životinja sa telom krilatog psa ili nekog drugog kanina i repom pauna.

Kada je Zâl odrastao, napustio je gnezdo i na rastanku je od Simurga dobio tri pera koja je trebalo da zapali ako bi se našao u nevolji. Ovde je reč o široko rasprostranjenom i dobro poznatom načinu komunikacije s mitskim pticama i drugim pernatim stvorenjima, što se može videti i u narodnoj bajci *Baš-Čelik*, u kojoj najmlađi sin dobija od svoja tri zeta – cara zmajevskog, sokolskog i orlujskog – po jedno perce s istom namenom.

I zaista, kada njegova žena Rudaba nije mogla da se rodi, Zâl je iskoristio jedno od tih pera, i Simurg je odmah došao, ali nije upotrebio svoje natprirodne moći, već je objasnio na koji način da se porođaj obavi carskim rezom. Rudabi su dali vina da lakše podnese bol, a operaciju je izvršio hirur „bodežom od plavog čelika“. Na ovom mestu ipak treba napomenuti da Simurg ne samo što je poznavao lekarsku veštinu nego su i njegova pera posedovala isceljujuća svojstva, zbog čega se smatra simbolom persijske medicine.

Osim toga, iz *Šahname* saznajemo da su zapravo postojala najmanje dva Simurga. Jednog je zajedno s pticama ubio u svom četvrtom podvigu junak Isfandijer, da bi kasnije i sam nastradao u boju sa Rustemom, kome je Zâlov Simurg objasnio kako da od tamariska napravi strelu sa dvostrukim vrhom i njome pogodi Isfandijera „međ oči“, gde je ovom neranjivom ratniku bila jedina slaba tačka, poput Ahilove pete ili Zigfridove plečke.

Nasuprot Firdusijevom Simurgu koji jeste čudesan, ali se ne razlikuje suštinski od sličnih mitskih bića, sufi

pesnik Atar (1145–1220) pruža nam jednu sasvim drugačiju sliku. U spevu *Govor ptica* on pripoveda da se ovo stvorenje prvi put prikazalo smrtnicima negde u Kini, ispustivši pritom jedno svoje pero, nakon čega su ostale ptice na skupštini odlučile da ga izaberu za svog kralja i okončaju vekovnu anarhiju koja je među njima vladala. Zato su krenule ka planini Kaf, gde je bilo Simurgovo boravište, ali su na svom putu najpre morale da savladaju čitav niz prepreka. Na čelu ove pernate družine bila je najmudrija od svih ptica. Međutim, to nije sova, kako se obično misli, već verni sluga cara Solomona – pupavac (*Upupa epops*), obučen u dervišku odoru i sa derviškom kapom na glavi, čija je domišljatost uspela da dovede do cilja one najizdržljivije. Nažalost, većina ptica je prethodno nastradala, što od gladi, što kao plen zveri, pa je na Kaf stiglo samo njih trideset. A kada im se konačno prikazao večni Simurg, one su u njegovom obličju, kao u ogledalu, ugledale sebe:

Došle ste kô si-murg i Simurga vidite, I da vas je bilo četrdeset ili pedeset opet bi Sebe videle.

Ove Atarove stihove ne treba shvatiti samo kao običnu igru reči, prema kojoj je u Simurgu trideset ptica i u svakoj od njih Simurg, jer na persijskom jeziku *si* doslovno znači „trideset“, a *morg* „ptica“, već kao alegoriju o putovanju ljudske duše koja na kraju pronalazi boga u sebi. Međutim, takvo učenje koje stavlja znak jednakosti između pojedinačne i kosmičke duše mnogo je bliže indijskoj nego islamskoj ili judeo-hrišćanskoj tradiciji. Na to ukazuje i čuveni argentinski pisac Horhe Luis Borges koji je u jednom od svojih *Danteovskih eseja* uporedio Simurga sa sličnom kompozitnom pticom – orlom iz XVIII pevanja Danteovog *Raja*, sazdanog od likova pravednih kraljeva. Međutim, za razliku od pupavčeve družine koja se stopila sa Simurgom,

Simurg i sedokosi Zâl. Stranica iz Firdusijeve *Šahname* (Persija, XVI vek)

zemaljski moćnici i u večnosti zadržavaju svoju individualnost, pa zbog toga Borhes zaključuje da Danteov orao predstavlja personalnog Boga Izraela i Rima, dok je Simurg izraz panteizma.

A to nas vraća na početak ove priče. Nasuprot ostalim mitološkim bićima ili istrebljenim vrstama, Simurg možda ipak možemo da vidimo. Dovoljno je samo da se zagledamo u bilo koju pticu.

Izvori:

- Atar. 2011. *Govor ptica*. Prepevao Slobodan B. Đurović. Beograd: Kulturni Centar I. R. Irana.
- Bajraktarević, Fehim. 1928. „Firdusijev život i dela“. U: Firdusi, *Rustem i Suhraab: Epizoda iz Šahname*, III–LXXX. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Borges, Jorge Luis. 1980. *Priručnik fantastične zoologije: Knjiga o izmišljenim bićima*. Preveo Ivan Ott. Zagreb: Znanje.
- Borges, Jorge Luis. 1999. *Selected Non-Fictions*. New York: Viking.
- Compareti Matteo. 2020. Iranian Composite Creatures between the Caucasus and Western China: The Case of the So-Called Simurgh. *Iran and the Caucasus* 24: 115–138.
- Gebran, Alen i Žan Ševalije. 2004. *Rečnik Simbola: Mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Prevod i adaptacija dr Pavle Sekeruša, Kristina Kopriček i Isidora Gordić. Novi Sad: Kiša i Stylos.
- Weesie, Peter D. M. 1988. The Quaternary Avifauna of Crete, Greece. *Palaeovertebrata*, 18 (1): 1–94.

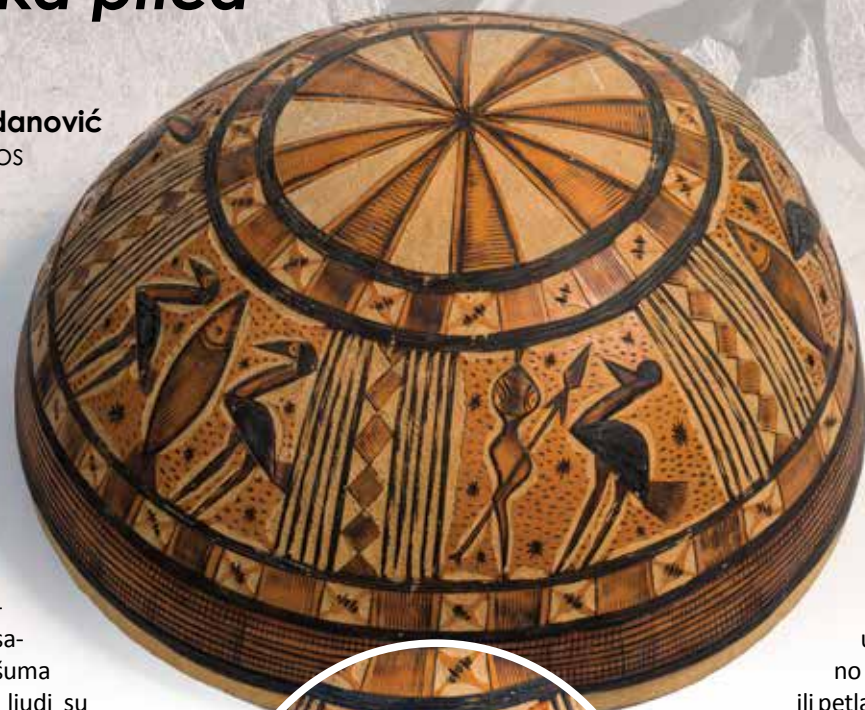
GLASNIK IZMEĐU LJUDI I NEBESA

simbolika ptica u Africi

Aleksandra Prodanović Bojović, viši kustos Muzeja afričke umetnosti

Na širokim afričkim prostranstvima, od pustinja i savana, do tropskih šuma i planinskih oblasti, ljudi su oduvek živeli okruženi brojnim vrstama životinja koje su lovili, pripitomljavali ili samo posmatrali i poštovali, živeći sa njima u harmoniji. U tom bogatom životinjskom svetu, ptice imaju zapaženo mesto, jer u Africi živi najmanje 2500 vrsta ptica, od čega više od polovine čine endemske vrste. Pored znanja o pticama, do kojih su afričke zajednice došle posmatranjem njihovog ponašanja, razvili su se brojni mitovi, predanja i duhovne predstave, koje su odslikane i u tradicionalnoj umetnosti afričkih zajednica. Posebno je zastupljena na predmetima ritualnog i kulturnog karaktera, što ukazuje na njihovu simboličku i mitsku značenja.

U zapadnoj Africi preovlađuju kosmogonijske predstave o ptici kao jednoj od primordijalnih životinja koje su prve nastanile svet, odnosno koje su učestvovalle u stvaranju sveta. Kod naroda Joruba u Nigeriji, prema predanju o postanku sveta, vrhovni bog Olorun naredio je nižem božanstvu da stvori Zemlju, dajući mu tikvu s peskom, jedno pile ili goluba i lanac da se spusti sa neba. Prosuvi pesak u vodu, ovo božanstvo reklo je piletu

Posude od tikve su često ukrašene rezbarenim i pirograviranim motivom ptice koji podseća na mit o stvaranju sveta. Kalabaš iz Nigerije. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto: Vladimir Popović)

da nogama razbaca pesak i tako stvori čvrsto tlo na zemlji.

Simbol ptice na umetničkim, ritualnim predmetima ima mitsko značenje, jer podseća na doba nastanka sveta. Veruje se da su divlje životinje, a posebno mitske životinje prožete kreativnom silom, i zato su ptice čest likovni motiv na vratima svetilišta i ambara, na maskama, muzičkim instrumentima i drugim rekvizitima korišćenim u obredima „obnavljanja sveta“.

Zbog svoje mitske simbolike, ali i zbog sposobnosti letenja i pevanja, ptice se smatraju glasnicima između

ljudi i nebesa. U tradicionalnoj religijskoj praksi uobičajeno je obredno žrtvovanje kokoške ili petla, kako bi se osiguralo prenošenje poruke u svet duhova. Na drvenim tablama za proricanje koje koriste sveštenici kod naroda Joruba, ptice se često rezbare kao likovni motiv jer „pospešuju“ komunikaciju sa onostranim. Pošto su sposobne da stupe u dodir sa svetom duhova, veruje se i da prenose duše umrlih na onaj svet. Kod naroda Dogon koji žive u Maliju, u pogrebnim ceremonijama kojima se umrli ispraćaju u svet predaka, izrađuje se tip maske „kanaga“ koja, po nekim tumačenjima, predstavlja pticu i ujedno asocira na put kojim se stiže na onaj svet.

Maska „kanaga“ sa oglavljem koje podseća na pticu, sa kojom igrači plešu u posmrtnim obredima da bi umrlima pokazali put do sveta duhova. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto: Vladimir Popović)

Narod Senufo u Obali Slonovače veruje da je ptica bila prva životinja koja je ulovljena i pojedena, te da ota-da prenosi duše umrlih. Ptica je u ovom narodu neka vrsta totemske životinje (pretka ili zaštitnika zajednice), oličena u božanstvu Katieleo, Velikoj majci sela. Likovno se prikazuje kao skulptura ptice, koju sa sobom nose mladi inicijanti prilikom stupanja u svet odraslih. Veruje se da dečaci tokom inicijacija „umiru“ u metafizičkoj ravni da bi se ponovo rodili kao odrasli članovi društva, a u tom obredu umiranja i ponovnog rađanja, kroz svet umrlih vodi ih ovo božanstvo. Ono se vizuelno najčešće predstavlja kao ptica kljunorog – jedna od veoma rasprostranjenih ptica u Africi (skoro polovina svih zabeleženih vrsta kljunoroga nastanjuje ovaj kontinent), što ukazuje na to da su narodni umetnici kao likovne predloške koristili životinje koje su uočavali u svom prirodnom okruženju. Simbolika kljunoroga može se pronaći u falusnom izgledu kljuna, koji predstavlja muški princip plodnosti. Mužjaci kljunoroga su brižni roditelji, koji donose hranu ženki sve vreme dok leži na jajima. Pored toga, poznato je da pojedine vrste kljunoroga ostaju s jednim partnerom ceo život. Skulptura kljunoroga sa ispučenim trbuhom koji predstavlja materinstvo, i prikazuje pticu ispod krila ili trbuha skulpture, simbolizuje plodnost, roditeljsku brigu i produžetak zajednice.

Skulptura ptice kljunoroga sa ptičjem – totemskog božanstva naroda Senufo iz Obale Slonovače. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto: Jovana Todorović Božić)

Zbog toga što su povezivane sa bogovima i svetom predaka, ptice su neregovno bile oznake vladara, ukazujući na njihovo božansko poreklo. U drevnom gradu-državi Benin (današnja Nigerija), koji je osnovan pre hiljadu godina, petao je bio ne samo žrtvena životinja već i simbol kraljevske vlasti, pa su na oltaru vladara stajale i bronzane skulpture petla.

Bronzane skulpture petla stajale su na oltaru zapadnoafričkih vladara. (Zbirka MAU. Foto: Jovana Todorović Božić)

Ptice su bile ekskluzivni simboli pojedinih zapadnoafričkih vladara. U nekadašnjem kraljevstvu Dahomej, vladar je prilikom dolaska na vlast birao simbole svoje vladavine, koji su se razlikovali od oznaka njegovih prethodnika. Simboli vladara bili su istaknuti na zidinama dvorskog kompleksa, kao i na predmetima koji su predstavljali atribute njegove moći. Začetnik vladarske loze u 17. veku bio je Ganjehesu, predstavljen pticom i bubnjem, koji su odslikavali njegov moto „ja sam najveća, najglasnija ptica i najzvučniji bubanj“. Kao što ništa ne može učutkati pticu ili sprečiti bubanj da se oglasi, tako ništa ne može sprečiti ni njegovu vladavinu i izvršenje njegove volje.

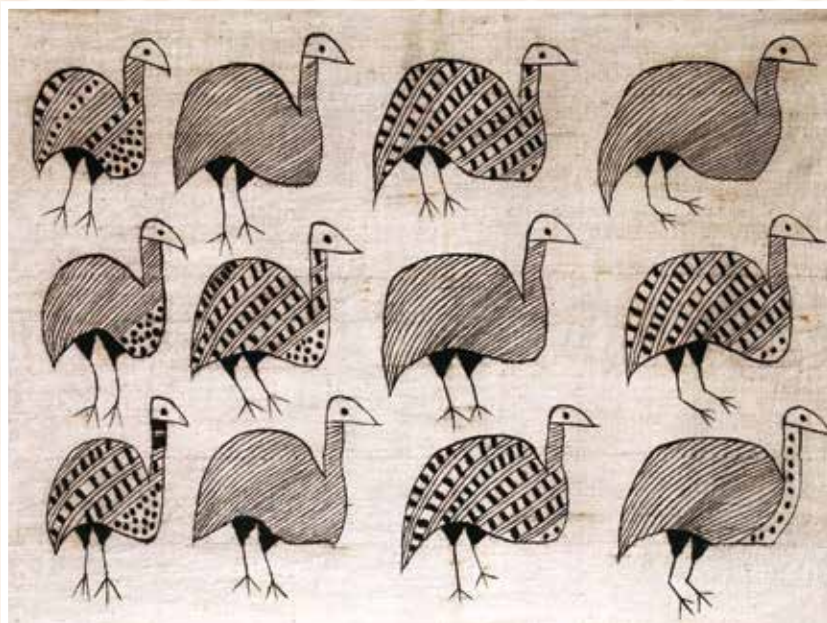
Motiv velike ptice grabljivice sa bubnjem je heraldički simbol dahomejskog vladara Ganjehesua. (Zbirka MAU. Foto: Jovana Todorović Božić)

Ptice mogu označavati ne samo vladara već i ceo narod, odnosno njegovu mističnu vezu sa precima. Takav je primer jedne vrste ptice – orla, koji se smatra totemskom životinjom, zaštitnikom naroda Šona u Zimbabveu. Najstarije likovne predstave te ptice potiču sa arheološkog lokaliteta Velikog Zimbabvea, koji su izgradili preci Šona naroda u 12–15. veku. U skulpturama ptice od sapunskog kamena, koje su dobile epitet „ptica Zimbabvea“, prepoznaje se kratkorepi crni orao (*Terathopius ecaudatus*), koji se na Šona jeziku zove čapungu, a nekada se naziva i božjom pticom (širi ja mvari), jer se smatra vesnikom bogova. Stilizovana skulptura ove ptice je nacionalni amblem koji se nalazi i na državnoj zastavi i grbu Zimbabvea, označavajući vezu s precima i sa istorijskim nasleđem Šona.

Motiv totemske ptice Šona naroda na zastavi Zimbabvea i kovanom novcu.

Tkanina „filafani“ sa predstavom ptice biserke iz Obale Slonovače. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto: Jovana Todorović Božić)

Zapažanja o osobinama i ponašanju ptica na koje nailazimo u kulturi afričkih zajednica, otkrivaju svakodnevno iskustvo ljudi, ali i njihovu potrebu da uče o prirodi, i da oponašaju životinje da bi se prilagodili svojoj okolini. Pored kratkorepog orla, u podsaharskoj Africi, na prostorima bogatim rekama i jezerima, u prirodi je veoma zastupljena jedna vrsta orla (afrički orao ribar – *Haliaeetus vocifer*). Ovaj moćni predator na vrhu lanca ishrane, doživljava se kao simbol snage, istrajnosti i otpornosti, zbog čega je prisutan u heraldici mnogih afričkih zemalja, na primer, na grbovima Zambije, Namibije, Malavija i Južnog Sudana.

Još jedna ptica koja je veoma rasprostranjena u Africi, a čije je ponašanje privuklo pažnju zajednica, jeste ptica iz porodice numididae, poznata kao morka, biserka ili misirka – kojoj je Afrika južno od Sahare prirodno stanište. Prepoznatljiva je po crnom perju prekrivenom belim tačkicama koje podsećaju na bisere. Biserke žive u jatima i veoma su bučne. Svahili naziv za biserku – „kanga“, ujedno je naziv za jednu vrstu živopisnih, jarkih tkanina, koje čine deo svakodnevnog odevanja u istočnoj Africi. Kanga tkanine su nastale spajanjem tufnastih crno-belih marama koje su se uvozile na Zanzibar u 19. veku, a naziv su dobile po tufnastim/tačkastim dezenima koji su podsećali na ove kitnjaste ptice. Jasno vidljive iz-

reke na svahiliju naštampane na kanga tkaninama, prenose poruke koje njihovi nosioci inače ne mogu direktno da izgovore određenim članovima zajednice. Stoga, naziv tkanine asocira i na bučnost ptice po kojoj nosi ime.

Kanga tkanina dobila je ime po ptici biserki, zbog karakterističnog tačkastog dezena. Značenje dodatnog motiva dve ptice otkriva nam poruka ispisana na svahiliju, koja glasi: „Ako se dvoje vole, neprijatelj im ne može ništa“. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto-dokumentacija MAU)

I druge simboličke konotacije ptica mogu se iščitavati u afričkom folkloru i umetničkom nasleđu. Na takva značenja ptica nailazimo u narodnim mudrostima i izrekama. Jedna od najčešćih metafora je bračna sloga, zbog monogamnosti ovih životinja, i uopšte sloga, zbog tendencije da žive u jatima. Kod naroda Ašanti u Gani, te izreke i poslovice ovekovečene su u umetnosti u obliku simboličkih motiva na štampanim ceremonijalnim tkaninama „adinkra“, kao i na minijaturnim bronzanim skulpturama koje predstavljaju tegove za merenje zlatnog praha. Zlat-

ni prah je od 15. do 20. veka služio kao novac, a dobijao se sa bogatih nalazišta zlata na području Gane. Narodni zanatlija je nešto sasvim prozaično kao što je izrada malih tegova za „merenje“ novca pretvorio u plastičnu umetnost, ilustrujući značaj i ulogu folkloru u životu ljudi. Imajući u vidu da su se ovi tegovi svakodnevno koristili u novčanoj razmeni, stiče se utisak da je zajednica želela da istakne primaran značaj kulturnih i moralnih vrednosti u odnosu na materijalne. Jedan od najpoznatijih Ašanti likovnih simbola koji se vezuje za pticu je „sankofa“ – ptica sa glavom okrenutom unazad koja u kljunu drži zrno. Predstavlja ideju da nikada nije kasno vratiti se u prošlost po nešto što je vredno, što se može iskoristiti u budućnosti.

Teg za merenje zlatnog praha u obliku „sankofa“ ptice. (Zbirka Muzeja afričke umetnosti. Foto: Vladimir Popović)

Drugim rečima, vredni se podsetiti dobrih stvari iz prošlosti, jer u njima može biti sadržana klica budućeg napretka. Tako je i ovaj tekst neka vrsta putovanja u prošlost i autorskog podsećanja na izložbu „Motiv ptice u umetnosti Afrike“, koja je održana u Muzeju afričke umetnosti pre dvadeset godina, a čiji su koautori, pored potpisnice ovih redova, bili Nataša Njegovanović Ristić i Ana Garić. Predmeti sa motivom ptice prikazani na toj izložbi čuvaju se u zbirkama pomenutog muzeja, sve dočeki o bogatom predanju i nasleđu, u kojem su sadržane brojne mudrosti afričkih naroda o svetu koji nas okružuje. ■

MUK

Goran Milašinović

„Laguna“, Beograd, 2022.

Marija Panić

Novi roman priznatog srpskog pisca, ali i redovnog profesora kardiologije dr Gorana Milašinovića, naslovljen *Muk*, pojavio se u „Laguni“ prošle godine i približava se sada veoma popularnom žanru kriminalnih romana, ali i ekopoetičkih tekstova. Naslov romana ukazuje na doživljaj jednog od likova, Sima Mrđenova, u romanu člana Društva za zaštitu ptica, i prenosi njegov osećaj praznine u šumi iz koje su skoro istrebljene ptice pevačice. (Podsetimo se još jednog lika ornitologa iz srpske književnosti, Bogdana u romanu Gorana Petrovića *Opsada crkve Svetog Spasa* (1997), koji u besmislu rata nastoji da spase gnezda ptica.)

Svest o patnji prirode nije nova u svetu književnosti. Navedimo kao primer vapaj Ronsara, velikog francuskog pesnika („Protiv drvoseča Gastinske šume“, 1550) i, iz skorijeg perioda, bestslera nemačkog pisca turskog porekla Akifa Pirinčija, koji je, kroz prizmu mačka (iznenađujuće, on je i narator i detektiv) pisao o surovim eksperimentima nad životinjama u romanu *Felidae* (1989). No, dok u ovim delima preovladava umetnička transpozicija stvarnosti (Ronsar se, na primer, u skladu sa poetikom renesanse, poziva na šumske nimfe i satire, a Pirinči pribegava velikoj mašti), što unekoliko ublažava surovu realnost

teme, u Milašinovićevom romanu nailazimo na hirurški precizan prikaz organizacije zabranjenog lova nad pticama pevačicama u Bačkom Podunavlju i njihov ilegalan izvoz u Italiju. Zapanjujuća činjenica je da se ovo zaista i dogodilo 2002. godine; na sadržaj kratke informacije iz medija, autor je nadogrudio društveni kontekst, kao i moguće objašnjenje za pokolj tako velikog broja ptica (čak 10.000), čime je pokazao naučničku ali i detektivsku radoznalost i nastojanje da se pojava do kraja objasni.

Autor, koji već izvesno vreme drži pažnju srpske književne javnosti (izdvojimo romane *Camera obscura*, 2003. i *Slučaj Vinča*, 2017), pribegava raznovrsnim narativnim tehnikama kako bi, s jedne strane, prikazao temu romana, a s druge, udahnuo joj književno postojanje. Izdvojili bismo brzinu pripovedanja i analepse (poslužićemo se naratološkom terminologijom Žerara Ženeta): roman se, naime, ne ispušta iz ruku, svaka stranica vodi bliže razrešenju, a autor će rado izdvojiti vreme da čitaoca vrati u prošlost junaka ili neke pojave kako bi objasnio aktuelni trenutak. Roman poseduje i izvanredne stranice posvećene još jednom *muku* – otežanoj komunikaciji jednog autističnog dečaka, koji taj jaz uspeva da prevlada pomoću ptica. Uopšte uzev, Milašinović veoma uspešno vaja psihološki profil svojih likova.

Roman *Muk* preporučujemo ljubiteljima narativne književnosti, ljubiteljima prirode (uz upozorenje da su pojedine stranice potresne), a prvenstveno ljubiteljima zdravog razuma i borbama za bolje društvo: naslov romana aludira, nažalost, i na nečinjenje nadležnih institucija. Autor nam daje preciznu sliku negativne pojave, ali i prognozu: ukoliko se ne dela efikasno radi zaštite prirode, postoji opasnost da ostane samo *muk*. ■

Ušati gnjurac *Podiceps auritus*

FOTOGRAFSKO PTIČARSKI IZAZOVI

Tekst i fotografije: Josip Šarić

uverili da se za nastanak kvalitetne fotografije ne juri za pticama, već da se one čekaju i da ću za dobijanje odgovarajućih fotografija morati da uložim mnogo više truda nego što sam očekivao. To se potvrdilo i kroz ponašanje ptica jer se ispostavilo da različite vrste imaju različite karaktere, pa se čak i u okviru jedne vrste ne ponašaju sve po istom obrascu, što je podrazumevalo stalno prilagođavanje prilikom snimanja. Moram da priznam da sam u pojedinim trenucima zapadao i u neku vrstu fotografske depresije pokušavajući da snimim stvorenja koja nisu bila spremna da „poziraju“ kao pejzaži, ili neka staklena fasada, koji su u svom bezvremenom miru dopuštali da beskrajno dugo tražim odgovarajući ugao za kadar koji sam imao u svojoj viziji.

Često mi se dešavalo da sa takvom vizijom u kojoj je ptica zamenila neki antički hram ili savremeni poslovni objekat krenem na teren, a onda, nakon tih planiranih a bezuspešnih snimanja, do željene fotografije dođem nakon skoro anegdotskih dešavanja. Pa, evo nekih od tih situacija i fotografija koje su ipak nastajale pukim slučajem, a ne kao rezultat iščekivanja u fotografskoj „zasedi“.

Priča o Kikindi kao gradu sova bila je dovoljno primamljiva da me odvede na sever Vojvodine u taj lepi ravničarski grad kako bih snimio male utine. Bio je decembarški dan, bez padavina, sa zubatim suncem i neprijatnim vetrom. Ipak, utine su bile na svojim položajima ali lepo ušuškane visoko u krošnjama stabala. Foto-aparat je „roštiljao“ po protokolu, fotografije su se nizale jedna za drugom, ali

brojne grančice koje su onemogućavale neometan pogled na te lepote bile su razlog da nijednim snimkom nisam bio zadovoljan. A onda, nedugo nakon tog putovanja u Kikindu, sused iz naselja u kojem živim, Dejan Kovačić, javi mi da je u dvorištu Rudarskog instituta, snimio utine u krošnjama četinara koje su od moje zgrade udaljene samo par stotina metara! Trk po opremu, ulazak u dvorište uz dozvolu direktora Instituta i snimanje utina! Malo bolje nego u Kikindi, ali i dalje to nije bilo ono što sam sebi zacrtao kao konačni rezultat. I opet neočekivan slučaj. Samo nekoliko dana nakon tog snimanja, strastveni ptičar enciklopedijskog znanja, Sever Nagulov, javi mi da se u krošnji jelke koja raste samo desetak metara od ulaza u moju zgradu krije jato od 6-7 utina. Osećam se kao da doživljavam déjà vu. Trk po opremu pa strmoglav silazak niz stepenice. Pogled uperen u krošnju i utine su zaista tu. Najbolja od tri situacije u kojima sam se sa njima susreo. Snimak za snimkom i konačno sam donekle zadovoljan, mada i dalje opsednut željom za još bližim kontaktom. Konačno se i taj kontakt ostvario, opet nedugo nakon tog trećeg snimanja i to potpuno neočekivano. Prilično malodušno prolazio sam kroz napuštene štale devastirane farme u blizini Beljarice. U jednom trenutku, perifernim vidom primetio sam neki obris koji mi je privukao pažnju. Kroz razbijen prozor ugledao sam malu utinu od koje sam bio udaljen samo nekoliko metara. Ne znam ko je više bio iznenađen, ona ili ja. Konačno smo bili bukvalno oči u oči. Polako sam podigao foto-aparat, načinio nekoliko snimaka krupnog plana i polako se udaljio nadajući se da joj nisam narušio mir u kojem me je dočekala.

Kraljić *Regulus regulus*

obale Dunava otvorili su mi nove i neslućene mogućnosti za snimanje. Beljarica sa svojim pejzažima i fantastičnim promenama kolorita tokom smene godišnjih doba ubrzo je postala oaza u kojoj sam sve češće boravio, ali i primećivao ptice koje nikad pre u gradskoj sredini nisam viđao. Probuđena radoznalost i želja da saznam sa kojim vrstama se srećem vodila je ka postepenoj nabavci odgovarajuće literature i učlanjenju u Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Posle pune tri godine posvećenijeg posmatranja i prvenstveno snimanja ptica postalo mi je jasno da se nalazim na samom početku moje nove fotografske avanture. Višedecenijsko iskustvo u snimanju pomenutih motiva moralo je da pretrpi novo „setovanje“.

Dotadašnja oprema kompletirana je objektivom velike žižne daljine. Ispostavilo se da je najracionalnije rešenje zum žižne daljine 150-600 mm, koji je na telu foto-aparata aps-c formata sa tzv. krop faktorom 1.6x dobijao maksimalnu žižnu daljinu 960 mm. Iskusni fotografi dobro znaju da je za dobijanje kvalitetnih fotografija živog sveta u prirodi vrlo često (ako ne i uvek) poželjno tzv. rafalno snimanje serija fotografija, što je neka vrsta garancije da će bar neka od cele serije fotografija biti zadovoljavajuće oštirine i kompozicije. Dakle, bila je neophodna i nabavka foto-aparata koji može da snima minimalno 10 fotografija u sekundi. Neizbežna je bila i nabavka stabilnog stativa sa odgovarajućom gimbal glavom, kao i maskirna odeća koja se u nekim situacijama pokazala kao korisnija čak i od pomenutog objektiva. Oprema i novostečena znanja o ponašanju ptica bili su praćeni izazovom snimanja sve većeg broja vrsta ptica sa kojima sam se iz dana u dan susretao. Usledili su pokušaji i brojni promašaji koji su me

Uta *Asio otus*

Ražnjevi *Plegadis falcinellus*Palasov zviždak *Phylloscopus proregulus*Veliki trstenjak *Acrocephalus arundinaceus*

Za ražnjeve koji su se pojavljivali tokom juna i jula 2021. godine na Beljarici saznao sam kroz postove koji su bili objavljeni na Facebook grupi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Saznanje da se u blizini nalaze tako atraktivne i egzotične ptice aktiviralo je moj fotografski adrenalin. Brzo je usledio jedan, pa drugi, pa treći odlazak do „Beogradske Amazonije” kako bih snimio te, za mene, neočekivane posetioce Beljarice. Prvi put ražnjeve sam jedva snimio u letu i jakom kontra-svetlu pa na fotografiji deluju samo kao izdužene tamne mrlje. Drugi put uslovi su bili još gori, pa su snimci odmah završili u digitalnom ništavilu. Treći put par ražnjeva, relativno blizu nasipa, mirno po blatu traže mekušce. Usledilo je prikradanje s druge strane nasipa, spor i oprezan izlazak na njega, zaklanjanje iza niskog drveta koje raste uz samu vodu i sve vreme snimanje praćeno uzbuđenjem jer su se i ražnjevi

sve više približavali nasipu popunjavajući kadar budućeg snimka. A onda, iznenada, nasipom projuriše kola čiji vozač je sebe valjda video kao mladu nadu relija Pariz–Dakar! Nervozni i kreštavi galebovi vinuše se u vazduh, a za njima i ražnjevi koji su nestali u daljini. Nekoliko utrošenih dana i poprilično truda, a rezultat više nego mršav. Skoro godinu dana kasnije usledio je odlazak na kanal Sebeš kako bi moj drugar Petar probao da snimi velikog trstenjaka. U traganju za trstenjakom približismo se ribnjaku „Mika Alas” i u jednom od praznih bazena ugledah pet ražnjeva kako se u društvu nekoliko roda goste rovcima. Veliki trstenjak je zaboravljen i odmah je krenulo snimanje ali, nažalost, nije dugo potrajalo jer nečim uznemireni ražnjevi vinuše se u vazduh i nestali u daljini. Međutim, taj nagli let omogućio mi je da načinim snimak za kakav najverovatnije nikad više neću imati prilike.

Na Pečenoj Slatini prošle godine uočena je i snimljena poljska eja koja se tu zadržavala već nekoliko dana. S obzirom na to da sam odranije imao loš snimak koji je jedva zadovoljavao kriterijum za prepoznavanje vrste, krenuo sam s drugom u potragu za tom lepom grabljivicom. Vreme je prolazilo, vratovi su nam se ukočili od gledanja u nebo s nadom da ćemo, osim brojnih mišara, konačno ugledati i traženu eju. Sunce je polako počelo da se spušta ka horizontu i mi, razočarani, krenusmo kući. Ipak, nada nas nije napuštala i kad bismo na oranicama ili u travi ugledali u daljini neko belo obličje uzviknuli bismo – eno je! – da bismo, kad se približimo, shvatili da gledamo u odbačene kese. Par desetina metara pre izlaska na asfaltni put opet u travi ugledasmo „kesu” i ja dobacim: „Možda će ova da ima krila!”. Odmah nakon ovih reči shvatismo da gledamo u poljsku eju koja je iz trave potpuno mirno, na samo dese-

tak metara udaljenosti, gledala u nas. Škljocanje foto-aparata nije delovalo uznemirujuće na nju i strpljivo je pozirala sve dok zadovoljni brojem snimljenih fotografija nismo konačno krenuli kući. Bolji završetak dana nismo mogli da zamislamo.

Brkata senica je još jedna od fotogeničnih ptica koja se visoko kotirala na nerealizovanom delu moje fotografske liste. Problem je bio u tome što nisam znao gde da joj uđem u trag. Presudnu ulogu za konačni photo session sa brkaticama imao je Čedomir Vučković, među ptičarima poznat pod pseudonimom Wolfson Birdman. Jasan putokaz do dela Pečene Slatine na kojem obitavaju „brkajlije” omogućio mi je bliski susret sa njima i nastanak serije uspešnih fotografija koje se nalaze u grupi onih priređenih za izlaganje na planiranim izložbama.

Veliki detlić *Dendrocopos major*Brkata senica *Panurus biarmicus*Poljska eja *Circus cyaneus*

Vodomar *Alcedo atthis*Žutoglava pliska
Motacilla citreolaLedenjarka *Clangula hyemalis*

Slična situacija dešavala se i sa vodomarom. U toku mog kratkotrajnog fotografsko-ptičarskog staža video sam ga samo dva puta na Beljarici i dva puta kao niskoletajući šareni projektil koji je prozujao na manje od dva metra pored čamca u kojem sam se nalazio na Obedskoj bari. Boris Okanović skrenuo mi je pažnju na Tamiške kubike i deo poznat kao Duboka bara, gde se duže vreme viđao jedan vodomar. Pretpostavka je da se tu odomacio zahvaljujući prisustvu ribolovaca koji su verovatno povremeno vraćali u vodu neodgovarajuće kedere koji su vodomaru bili pravi gastronomski poklon. Došavši na Duboku baru odmah sam uočio nekoliko suvih grana koje su bile savršeno mesto sa koga je vodomar mogao da osmatra vodu pod sobom. I, zaista, posle samo nekoliko minuta vodomar je, u svom karakterističnom pravolinijskom letu, nisko nad vodom doleteo do jedne od tih grana. Zauzeo je poziciju potpuno nezainteresovan za lika na obali koji je, umesto pecarškog štapa, u rukama imao foto-aparat. Bez velike potrebe za maskiranjem i beskrajinim čekanjem nastala je serija dugoočekivanih fotografija.

Jedna neobavezna šetnja Beljaricom urodila je prvim snimkom žutoglave pliske na teritoriji Beograda. Sedeći na nekom betonskom bloku, ko zna odakle dovučenom na zemljanu gredu između dva kubika, nisam se mnogo uzbuđio videvši ptičicu na kojoj je u oči upadala žuta boja perja. Foto-aparat u torbi, torba na zemlji pored mojih nogu, a ptičica samo 4-5 m od mene. Nisam ni pomislio da bi ostala mirna dok se ja prihvatim opreme pa to nisam ni pokušao. U tom trenutku čujem reči moje supruge koja je nedaleko snimala barske irise: „Snimaj, šta čekaš!“ Ja, supružnički poslušno, podignem torbu i izvadim aparat sve vreme s nevericom gledajući u potpuno mirnu ptičicu koja je gledala mene. Brzo fokusiranje i serija od desetak snimaka pre nego što je odletela. Posle moje početničke greške u određivanju vrste kao žute pliske, dobio sam podatak da je reč o žutoglavoj pliski i da je to nova vrsta za teritoriju Beograda.

Mojim dotadašnjim saznanjima i pravilima koja sam počeo da grupišem u procesu traganja za odgovarajućim fotografijama, osim neophodne opreme, morao sam da dodam i faktor sreće. Kad se pozivam na sreću, imam na umu boravak na pravom mestu u pravo vreme, koji se desi ili pukom slučajnošću ili bude potpomognut dojavom nekog od ptičara koji je određenu vrstu prvi primetio. Ispostavilo se da je taj faktor vrlo često bio i odlučujući jer sam se neki put potpuno nepripremljen za određene situacije našao u položaju da, pored već navedenih, snimim prilično uspešne fotografije i velikog trstenjaka, sive čaplje, velikog detlića, kraljića, beloglave dugorepe senice, ušatog gnjurca, patke ledenjarke, crnogrllog morskog gnjurca, malog labuda ili Palasovog zviždka.

Na kraju, nevezano za proces nastanka ovakvih ili onakvih fotografija, iskorak u svet ptica stalno me odvodi sve više u prirodu, i tada se uvek setim da ptice na Zemlji orbitavaju mnogo duže od čoveka. Mi smo tokom vremena uzurpirali njihov iskonski životni prostor zaboravljajući da u „tuđoj kući“ treba da se ponašamo s puno poštovanja i prema domaćinu i prema toj kući. Ljubiteljima ptica to nije ni potrebno objašnjavati, ali bilo bi dobro kada bi to shvatili i svi drugi koji taj prostor dele sa pticama.

JATO d.o.o. je osnovano krajem oktobra 2022. kao pravna forma, kroz koju se prikupljaju finansijska sredstva za dalji rad i razvoj Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije. Proizvodi koji se mogu naći u internet prodavnici www.jato.pticesrbije.rs su rad malih biznisa, izrađeni kako u skladu sa prirodom, tako i misijom i vizijom Društva.

Kao drugi deo svojih aktivnosti, JATO d.o.o. radi na razvoju eko-turističkih ponuda, pre svega u vezi sa posmatranjem ptica u Srbiji. Želja nam je da ljude približimo prirodi i pticama kroz stručno turističko vođenje, jačamo timski duh u kolektivima, kao i da povežemo ceo region u jednu veliku eko-turističku celinu.

Putem našeg sajta, između ostalog možete poručiti:

Najlepše bedževe

Kućice i hranilice za ptice

Štampana izdanja DZPPS

Dvoglede i teleskope sa najboljim odnosom cene i kvaliteta u Srbiji

opticon

i još mnogo toga pronađite na
www.jato.pticesrbije.rs

HAJDE DA BIRDWATCHUJEMO PO REGIONU

Tekst: **Sanja Đurović**
Fotografije: **Martin Burić**

Jedna zemlja na brdovitom Balkanu pre tridesetak godina se „razjedinila“. Svako je krenuo svojim putem i razvijao se u skladu s mogućnostima. U okviru svake zemlje postojali su, i dalje postoje, ljudi kojima je stalo, pre svega, do prirode, a posebno do ptica. Od takvih ljudi je vremenom i potekla ideja o razvoju ekoturizma, a u okviru nje – aviturizma, koji bi povezao region. Nastao od latinske reči *aves* – ptice, aviturizam je poseban oblik turizma koji je baziran na prirodnim vrednostima, usmeren najpre na posmatranje ptica. I tako je krenulo.

Početkom maja otišli smo u Hrvatsku, tačnije u dolinu reke Neretve da prisustvujemo prvom festivalu u regionu posvećenom ovoj temi. Jedna ideja je svima u mislima: da se ponovo ujedini na dobrim osnovama i podelimo sve ono što naše lepe zemlje imaju da ponude. Domaćini su nam bili Turistička organizacija grada Opuzena, turistička agencija „Žabac“ i Udruženje za zaštitu ornitofaune „Gregula“. Okupili smo se iz Srbije, Hrvatske, BiH i Crne Gore, uz volontere iz Španije, Švedske i još nekih zemalja, da naučimo više o tome šta koja zemlja pruža i da napravimo zajedničku balkansku *birdwatching* turu za posetioce iz drugih krajeva sveta.

Smestili smo se u hotel u Metkoviću i krenuli da se stidljivo upoznajemo u bašti hotela. Pričali smo o pticama, ali i o običnim životnim stvarima. Za nekoga ko je iz ekonomske struke i ko je tek počeo da otkriva ptičji svet, moram priznati da sam se par puta našla u duhovitim situacijama. Kako je hotel smešten na obali reke Neretve, osluškivali smo ptice i pričali o vrstama koje želimo da vidimo tokom obilaska. Čula se i neka muzika u daljini. Utom će kolega Dominik iz Hrvatskog BIOM-a: „Danas sam video puno Španjolaca u centru“. Ja se nadovezujem i primetim kako se zaista čuje muzika iz centra, te sigurno ima neko dešavanje. Počinje opšti smeh u društvu i odgovaraju mi kako su „Španjolci“ vrsta vrabaca koje su primetili u centru grada. Da se razumemo, za jednog ekonomistu, „Španjolci“ su pre svega ljudi – Španci, a tek na drugom mestu ptice. Mislim da sam u tom momentu usvojena kao njihovo „dete“ koje je trebalo uzeti pod svoje i voditi kroz događaj, s posebnim obraćanjem pažnje na objašnjavanje onoga što smo gledali. I ne znam ko je to bolje radio od svih prisutnih.

Subota je zvonila u pet. Jer ptice se gledaju rano ujutru...

Prva stanica: prstenovanje ptica na području Glibuše, Vida i Vidonja. Moje prvo. Oduševljena sam mekoćom mreže za hvatanje i pažljivošću ljudi koji su vadili ptice iz nje, merili dužinu pera na krilima, dužinu repnog pera, masu, kao i starost ptice otvaranjem kljuna. Na kraju su im stavili mali prsten s rednim brojem i oznakom zemlje u kojoj se prstenuje. I sve to veoma brzo, jer ptice ne mogu dugo biti u mreži.

Potom su nas odveli u mesto Vid, sa čijeg se brdašca mogu nesmetano posmatrati ptice. Ne sećam se ni ko je dotrčao do mene i uperio dvogled u okrugli prozor na crkvi: „Eno, vidi, tamo su ti 'Španjolci', imaš još dve vrste vrabaca pored, pa možeš da uporediš!“ Teško je išlo to upoređivanje sa te daljine, ali drago mi je što sam naučila da pored vrabaca pokućara (za koje sam jedino znala), postoje, između ostalih, i „Španjolci“.

Nastavili smo ka jezeru Kuti i fotosafariju u tradicionalnoj neretvanskoj lađi koja je uvrštena na listu nematerijalnog kulturnog dobra Hrvatske zbog veoma duge tradicije. Čak i danas, kada su mnogo moderniji čamci zamenili tradicionalnu izradu, Neretvanci ljubomorno čuvaju tradicionalnu izradu ovih simpatičnih čamčića. Tu su svi radosno povikali: „Eno *Phalacrocorax carbo*!“ Vičem ja: „Kažite mi na srpskohrvatskom!“ Odgovara mi Josip iz Hrvatske: „Vranac“. „Ne, ne vidim konja“, kažem, „recite mi na drugom srpskohrvatskom“. Uskače Zoran iz Crnogorske Monticole: „Mi kažemo i kormoran“. A toooo? Super. Čula sam za njih...

Divnom hranom, uz veselo društvo i narodne igre u agro etno parku „Žabac“, završio se prvi deo dana. Za poslepodne su ostavili ona „dosadna“ predavanja. Ja, pak, ne znam koje mi je bilo zanimljivije. Da li priča Bolesława Słocinskog iz BIOM-a o delti Neretve i pticama koje se ovde mogu videti, ili priča o opcijama alternativnog turizma Davida Taylora, koji naglašava kako je sve više zahteva van klasičnih „sedi, jedi, pij“ ponuda. Divno je što je sve više interesovanja za aktivnosti u prirodi: planinarenje, pešačenje, posmatranje lokalnih ptica i životinja. Zoran iz crnogorskog CZIP-a govorio je o izazovima u pokretanju firme, Monticole, koja se upravo

o orijentisala na alternativni turizam: ne, nemojte samo sedeti, jesti i piti, pođite sa nama u obilaske. Na kraju je gospodin Herbert Boedendorfer, *birdwatcher* iz Britanije, prikazao jedno svoje putovanje našim zemljama i pričao o pticama na koje je nailazio.

Uveče, hrvatske, sprske i bosanske pesme, u varijacijama muških i ženskih glasovnih raspona, upotpunjavao je u pozadini *Otus scops* (preveli su mi – ćuk)!

A onda je zvonilo u 5. Jer ptice se gledaju rano ujutru...

Usledilo je spektakularno prepadne. Bar su mi tako „ptičari“ rekli. Stali smo da vidimo ptice u delti Neretve. Svega je bilo. Ali vrhunac dana bio je kad su svi poleteli da usmere dvoglede u jednu tačku. Gledali smo *Glareola pratincolu* tj. „riđokrilu pješčarku“. Zoran, najbliži meni jezikom, naziv je preveo u zijavca. Moram reći da sam bila ponosna. Na svom prvom festivalu posmatranja ptica, videla sam jednu od ređih vrsta i znala sam da ću najviše time da se pohvalim kolegama iz DZPPS-a. I neka mi zavide!

Kraj festivala krunisan je posetom Prirodoslovnog muzeju u Metkoviću, prvom multimedijalnom muzeju u Hrvatskoj. Osnovao ga je daleke 1952. ornitolog Dragutin Rucner, o kojem postoji divan tekst u 11. izdanju našeg *Detlića*. Kao jedna od najvećih zbirki preparata u Evropi (ima ih više od 340), predstavljena u multimedijalnom stilu, moram reći da je jedan od najboljih načina učenja i razlikovanja ptica (iako su izložene i druge životinje). Pogledaš u izloženu pticu, pročitaš nešto o njenom staništu, migraciji i ostalim karakteristikama i pritisneš dugme da je čuješ. Izloženi preparati na mene su ostavili izuzetno jak utisak: ptice su tako verno obrađene, tolikim detaljima je posvećena pažnja, da sam ponekad prosto hipnotisano stajala i upijala.

Da, jesam bila kao dete koje su „ptičari“ usvojili. Ali, nisu mi davali slatkiše, već su me učili o pticama. I vratila sam se kući sigurna da je za svako dete (zašto ne i odraslog čoveka) bolje da bude u svetu ptica, nego u svetu slatkiša.

Hajde onda da *birdwatchujemo* po regionu.

Modrovrana u Srbiji

ilustracije: Szabolcs Kókay

www.kokay.hu

Modrovrana *Coracias garrulus*

Dužina: 29-32 cm

Raspon krila: 52-58 cm

Status: Naseljava severne, centralne i istočne delove Srbije. (U Banatu i severnoj Bačkoj skoncentrisano 80% nacionalne populacije. Prisutna u Negotinskoj i Ključkoj krajini, u Šumadiji, Velikom Pomoravlju, u Pirotskom kraju i Preševskoj dolini

Stanište: Pašnjaci, prirodne travne zajednice, mozaične poljoprivredne površine sa usamljenim stablima, šumarcima, lesnim i zemljanim odsecima, prirodne peščare

Brojnost u Srbiji: 280-340 gnezdećih parova

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanja ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Radišić, D., Vasić, V., Puzvić, S., Ružić, M., Šćiban, M., Grubač, B., Vujić, A. eds. (2018): Crvena knjiga faune Srbije III – Ptice. Beograd: Zavod za zaštitu prirode Srbije, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Aplikacija za mobilne telefone „Ptice na dlanu”: <https://pticesrbije.rs/aplikacija/>